Ian McEwan

Siyah Köpekler

ROMAN

Çeviren: Ufuk Boran Kaptan

YAPI KREDİ YAYINLARI

SİYAH KÖPEKLER

Ian McEwan 1948'de İngiltere'de doğdu. Sussex Üniversitesi'nde İngiliz Edebiyatı eğitimi gördü. East Anglia Üniversitesi'nde İngiliz Edebiyatı üzerine yüksek lisansını yaparken romancı Malcolm Bradbury'den yaratıcı yazarlık dersleri aldı.

İlk öykü kitabı *First Love, Last Rites* (1976; *İlk Aşk, Son Törenler*, çev. Ahmet Deniz Özsoylu, Ayrıntı Yayınları, 2004) ile Somerset Maugham Ödülü'nü kazandı. Üç kere Booker Ödülü'ne aday gösterildi, 1988 yılında *Amsterdam* (1988; *Amsterdam'da Düello*, çev. Ülkem Çorapçı, Yapı Kredi Yayınları, 2018) ile bu ödülü kazandı. 2006'da *Saturday* (*Cumartesi*, çev. İlknur Özdemir, Yapı Kredi Yayınları, 2007) adlı romanıyla James Tait Black Anı Ödülü'nü kazandı. *Sahilde* adlı romanıyla İngiliz Kitap Ödülleri Yılın En İyi Kitabı ve Yılın En İyi Yazarı ödüllerini kazandı. Diğer önemli eserleri arasında *Beton Bahçe, Yabancı Kucak, Sonsuz Aşk, Kefaret, Çocuk Yasası* ve *Fındık Kabuğu* sayılabilir.

Ufuk Boran Kaptan Kadıköy Maarif Koleji'nde aldığı İngilizce eğitimini Oxford St. Clare's Hall'da tamamladı; 1975 yılında başladığı çalışma hayatını 2014'e kadar sürdürdü. Edebiyat alanındaki çalışmalarına 2005 yılında Siri Hustvedt'in *Sevdiklerim* romanının çevirisiyle başladı; daha sonra Lisa See'nin *Kar Çiçeği ve Sırlar Yelpazesi*, Bernice Rubens'in *Madam Sousatzka*, Nadeem Aslam'ın *Kaybolan Sevgililere Yollar* ve *Kör Adamın Bahçesi*, Alexander McCall Smith'in *Portekizce Düzensiz Fiiller, Sosis Köpeklerin İncelikleri* ve *Kısıtlı Şartlar Villasında* isimli romanlarını Türkçeleştirdi.

Ian McEwan'ın
YKY'deki kitapları

Cumartesi (2007)
Masumiyet ya da Özel İlişki (2012)
Bir Parmak Bal (2014)
Çocuk Yasası (2016)
Fındık Kabuğu (2017)
Düş Yolcusu (2018)
Amsterdam'da Düello (2018)
Kefaret (2018)
Sonsuz Aşk (2019)
Kayıp (2019)
Benim Gibi Makineler (2019)
Sahilde (2020)
Yabancı Kucak (2020)
Beton Bahçe - İlk Aşk, Son Ayin (2020)
Hamamböceği (2020)
Solar (2020)
Siyah Köpekler (2021)

IAN McEWAN

Siyah Köpekler

Roman

Çeviren
Ufuk Boran Kaptan

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 5746
Edebiyat - 1646

Siyah Köpekler / Ian McEwan
Özgün adı: Black Dogs
Çeviren: Ufuk Boran Kaptan

Kitap editörü: Ümran Özbalcı
Düzelti: Filiz Özkan

Kapak tasarımı: Nahide Dikel
Sayfa tasarımı: Mehmet Ulusel
Grafik uygulama: Akgül Yıldız

Baskı: Sena Ofset Ambalaj, Matbaacılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
Maltepe Mah. Litros Yolu Sk. 2. Matbaacılar Sitesi B Blok
Kat: 6 No: 4NB 7-9-11 Topkapı - Zeytinburnu / İstanbul
Tel: (0212) 613 38 46
Sertifika No: 45030

Çeviriye temel alınan baskı: Vintage Books, Londra, 1998.
1. baskı: Arion Yayınevi, İstanbul, 1995
YKY'de 1. baskı: İstanbul, Şubat 2021
ISBN 978-975-08-4921-3

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.ykykultur.com.tr
e-posta: **ykykultur@ykykultur.com.tr**
facebook.com/**yapikrediyayinlari**
twitter.com/**YKYHaber**
instagram.com/**yapikrediyayinlari**

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

KENDİSİ DE ONLARI GÖREN,
JON COOK'a

Bugünlerde, tabiri caizse, ne istediğimi bilmiyorum;
belki de bildiğimi istemiyorum da
bilmediğimi istiyorum.
MARSILIO FICINO,
Giovanni Cavalcanti'ye mektup, yaklaşık 1475

NOT:

Bu romanda sözü edilen yerlerin, gerçek Fransız köylerinde karşılığı var ama onlarla bağlantılı karakterler bütünüyle kurgusaldır ve yaşayan ya da ölü kimselerle hiçbir benzerlik taşımamaktadır. Belediye Başkanı'nın öyküsü ve Belediye Başkanı'nın kendisi, hiçbir tarihsel gerçeğe dayanmamaktadır.

I.M.

İÇİNDEKİLER

Önsöz

Sekiz yaşındayken benimkileri bir trafik kazasında kaybettiğimden beri, başkalarının ana babalarında gözüm var. Bu, özellikle arkadaşlarımın çoğunun kendi ebeveynlerini reddettiği yeniyetmelik yaşlarımda böyleydi; kimsesiz, elden düşme bir evlat olarak da oldukça başarılıydım. Mahallemizde, çevrelerinde şakalarına, önerilerine, pişirdikleri yemeklere, hatta paralarına değer verecek en azından bir tane on yedi yaşında çocuk bulunmasına dünden razı, azıcık mahzun anne baba kıtlığı yoktu. Hem ben de biraz anne baba gibiydim. O günlerde sosyal ortamımı kız kardeşim Jean'in Harper adındaki adamla yeni ve parçalanmakta olan evliliği oluşturuyordu. Bu mutsuz ailedeki himayem ve en yakın arkadaşım; Jean'in tek çocuğu, üç yaşındaki yeğenim Sally idi. Büyük daireye –dairenin yarısı Jenny'ye miras kalmıştı; benim olan diğer yarısı da ben reşit olana kadar vasimin koruması altındaydı– baştan başa yayılan öfke ve uzlaşma dalgaları, Sally'nin bir kenara itilmesine neden olmuştu. Doğal olarak yalnız bırakılmış bir çocukla kendimi özdeşleştirdim; böylece zaman zaman onun oyuncakları ve benim plaklarımla, bahçeye bakan büyük odaya ve öte taraftaki barbarlık yüzümüzü bile göstermek istemememize neden olduğunda kullandığımız küçük mutfağa kapandık.

Onunla ilgilenmek bana iyi geliyordu. Nazik davranmaını sağlıyor ve beni kendi sorunlarıından uzakta tutuyordu. Kendimi yeniden o zamanki gibi kök salmış hissedene kadar bir yirmi yıl daha geçecekti. En çok da Jean ve Harper'ın dışarı çıktığı, özellikle de yazın uyuyana kadar Sally'ye kitap okuduğum, sonra da açık Fransız pencerelerinin önündeki büyük masada yüzüm ağaç gövdelerinin tatlı kokularına ve trafik tozuna dönük olarak ev ödevlerimi yaptığım akşamları seviyordum. Elgin Caddesi'nde, kendisini akademi olarak adlandırmaktan hoşlanan hızlandırılmış kurs Beamish'te, lise bitirme sınavlarına hazırlanıyordum. Başımı dersimden kaldırıp arkamda kararmakta olan odada yatak örtüleri ve oyuncak ayıları ayaklarına doğru itilmiş, kendi iyi niyetli dünyasında tamamen

yanlış yönlendirilmiş güvenden kaynaklanan bir davranış olduğunu düşündüğüm biçimde kolları ve bacakları ta yanlara savrulmuş sırtüstü yatan Sally'yi görünce şiddetli ve acı veren bir koruma duygusuyla dolup taşıyordum; yüreğime bir bıçak saplanıyordu; eminim bu yüzden dört çocuğum oldu. Bundan hiç kuşku duymadım; bir yerde, yaşamınız boyunca öksüz kalıyorsunuz; çocuklarla ilgilenmek de kendinize bakınanızın bir yolu.

Jane beklenmedik bir biçimde, ya suçluluk duygusuyla ya da Harper'la barışmış olduğu için sevgi taşmasıyla içeri dalar, Sally'yi kucağına alıp öpüp koklamalar, sarılmalar ve iki paralık vaatlerle dairenin kendi kullandıkları tarafına götürürdü. İşte o zaman, karanlığın, ait olmamanın getirdiği boşluk duygusunun üstüme çökmesi an meselesi olurdu. Evde hırsız gibi dolanmak ya da diğer çocukların yaptığı gibi televizyon izlemektense, sıvışıp Ladbroke Korusu'na, o sırada bana en yakın davranan ailenin evine doğru geceye dalardım. Üstünden yirmi beş yıldan fazla geçtikten sonra hatırladığım görüntüler; soluk, bazısı dökülmüş, bazısı ise, herhalde Powis Meydanı'ndakiler, kusursuz sıvalarıyla köşkler ile açılan sokak kapısından yayılıp karanlıkta boyu şimdiden bir seksen olmuş, Chelsea botlarının içinde ayak değiştirip duran bembeyaz yüzlü yeniyetmeyi ortaya çıkartan parlak sarı ışık. Ah, iyi akşamlar Bayan Langley. Rahatsız ettiğim için özür dilerim. Toby evde mi?

Büyük olasılıkla Toby ya onun kızlardan biriyle olur ya da arkadaşlarıyla barda; ben de vazgeçip özür dileyerek veranda merdivenlerini inerken Bayan Langley, "Jeremy, gene de girmek ister misin?" diye geri çağırır. "Hadi gel, biz sıkıcı ihtiyarlarla bir şey iç. Eminim Tom seni görünce sevinir."

Âdet edinilmiş duraksamalardan sonra bir seksenlik guguk kuşu içeri girer ve koridoru geçip Suriye hançerleri, bir şaman maskesi, zehirli uçlu iğneleriyle Amazon'dan gelme bir üflemeli ok ve kitaplarla dolu kocaman odaya götürülür. Burada, Toby'nin kırk üç yaşındaki babası açık bir pencerenin önündeki bir lambanın altında oturmuş, özgün dilinden Proust veya Thukydides ya da Heine okuyor olur. Ayağa kalkıp elini uzatırken gülümser.

"Jeremy! Seni görmek ne güzel. Sulu bir viski iç benimle. Oraya otur da şunu bir dinle; ne düşündüğünü söyle bana."

Ve beni derslerimle ilgili konularda (Fransızca, Tarih, İngilizce, Latince) konuşturma isteğiyle birkaç sayfa geriye, *A L'ombre des*

jeunes filles en fleurs'den [*Çiçek Açmış Genç Kızların Gölgesinde*] müthiş bir düğüme döner; ben de, gösteriş yapmak ve kendimi kabul ettirmek için aynı şekilde istekli olduğumdan, bu meydan okumaya katılırım. Güler yüzle beni düzeltir; sonra belki *Scott-Moncrieff'e** başvururuz; Bayan Langley elinde sandviçler ve çayla gelir; Sally'nin nasıl olduğunu sorarlar ve hiç tanışmadıkları Harper ve Jane'le ilgili son haberleri almak isterler.

Tom Langley, Dışişleri Bakanlığı'nda diplomattı; üç yurtdışı gezisinden sonra ülkede, Whitehall'da görevlendirilmişti. Brenda Langley güzel evlerini çekip çeviriyor, klavsen ve piyano dersleri veriyordu. Beamish Academy'deki arkadaşlarımın pek çoğunun anne babaları gibi iyi eğitimli ve varlıklıydılar. Görgüsü vasat bir gelir ve sıfır kitaptan oluşan bana inanılmaz seçkin ve cazip bir kombinasyon gibi gelmişti,.

Ama Toby Langley anne babasının değerini hiç bilmiyordu. Onların nazik, entelektüel meraka sahip, açık fikirli tavırlarını; kocaman, düzenli evini ve Ortadoğu, Kenya ve Venezuella'da geçen ilginç çocukluğunu sıkıcı buluyordu. Gönülsüzce iki ders alıyordu (matematik ile sanat) ve üniversiteye hiç gitmek istemediğini söylüyordu. Shepherd's Bush tarafındaki yeni çokkatlı binalardan arkadaşlar edinmişti; sevgilileri ise kabarık taranmış yapış yapış saçlı tezgâhtarlar ile garson kızlardı. Aynı anda birden fazla kızla çıkarak kargaşa ve bela arıyordu. Gırtlaktan gelen "t"ler, "fahmin ediyorum"larla, "Ona dedim ki" yerine kullandığı "Ben ona der"lerle doldurduğu salakça bir konuşma biçimi geliştirmişti ve bu müzmin bir alışkanlığa dönüşmüştü. Bir şey söylememiştim, çünkü o benim arkadaşımdı ama onaylamadığımı anladı.

Her ne kadar dışarıda olduğu zamanlarda Toby'ye uğrama bahanesini sürdürsem, Bayan Langley de "Yine de gel içeri istersen" gibi nezaket sözcükleriyle buna göz yumsa da Powis Meydanı'nda her zaman sıcak karşılanıyordum. Bazen Toby'nin asiliğiyle ilgili işin içyüzünü bilen birisinin görüşü isteniyordu; ben de, vefasızca ve bilgiçlik taslayarak Toby'nin "kendisini keşfetme" ihtiyacı konusunda atıp tutuyordum. Aynı şekilde, seks hakkında şaşırtıcı fikirlere ve içi tıka basa nefis yiyeceklerle dolu Amerikan boy bir buzdolaba sahip, iki kız bir erkek üç ergen çocuğu dükkân hırsız-

* C.K. Scott-Moncrieff, (1889-1930) Proust çevirileriyle ünlü İskoç yazar. (ç. n.)

lığı, okul bahçesi zorbalığı ve haraççılığı yapan çılgın magandalar olan, karı koca neo-Freud'cu psikanalistler Silversmith'lerin yukarıda Kensal Tepesi'ndeki evlerini de mesken tuttum. Yine Beamish Akademisi'nden arkadaşım Joseph Nugent'ın büyük, dağınık evinde de rahat ediyordum. Babası, dünyanın bilinmeyen derinliklerine yapılan keşif gezilerine önderlik eden bir deniz bilimci, annesi ise *Daily Telegraph*'ın ilk kadın köşe yazarıydı; ama Joe onların inanılmaz sıkıcı olduklarını düşünüyor ve kendilerini en çok Lambretta mobiletlerinin sayısız farını parlattıkları akşamlar mutlu hisseden, bir grup Notting Hill'li delikanlıyı yeğliyordu.

Bütün bu anne babalar, sadece benim olmadıkları için mi çekici geliyorlardı bana? Ne kadar uğraşırsam uğraşayım evet diye yanıtlayamıyordum bunu çünkü tartışmasız bir biçimde hoş insanlardı. İlgimi çekiyorlardı, bir şeyler öğreniyordum. Langley'lerde, Arap çölündeki kurban âdetlerini öğrendim, Latincemi ve Fransızcamı geliştirdim ve *Goldberg Çeşitlemeleri*'ni* ilk kez dinledim. Silversmith'lerde çok biçimli sapıklıktan söz edildiğini duydum; Dora, Küçük Hans ve Kurt Adam'ın öyküleriyle mest oldum ve füme balık, krem peynirli simit, patatesli krep yiyip borç çorbası içtim. Nugent'larda Janet bana Profumo skandalını anlattı, beni steno öğrenmeye ikna etti; bir keresinde kocası vurgun yemiş bir adamın taklidini yaptı. Bu insanlar bana yetişkinmişim gibi davranıyorlardı. Bana içki koyuyorlar, sigaralarından ikram ediyorlar, fikirlerimi soruyorlardı. Hepsi kırklarında, hoşgörülü, rahat ve enerjik insanlardı. Bana tenis oynamayı Cy Silversmith öğretti. Eğer o çiftlerden herhangi biri benim annem babam olsaydı (keşke) onları daha da çok seveceğimden emindim.

Peki annemle babam hayatta olsaydı ben de diğerleri gibi özgürlüğün peşinde koşmayacak mıydım? Gene, evet diye yanıtlayamıyordum bunu. Arkadaşlarımın ulaşmaya çalıştığı şey, bana göre özgürlüğün tam karşıtıydı; aşağı doğru toplumsal hareketlilikte mazoşist bir hamleydi. Ve akranlarımın, özellikle de Toby ve Jo'nun, benim aile yapımı cennetin ta kendisi olarak görmeleri ne kadar sinir bozucu bir öngörülebilirlikti: Temizlik yüzü görmemiş dairemizin berbat güruhunu, ahlaksız kuşluk vakti içkisini, aralıksız

* *Goldberg Variations*. Johann Sebastian Bach'ın klavsen için bestelediği, çeşitlemenin en önemli örneklerinden biri olarak kabul edilen çalışması. (ç. n.)

sigara içen, Jean Harlow'un* tıpkısı, kendi kuşağında ilk mini etek giyenlerden biri olan nefes kesici ablamı, aldığı darbenin yarattığı yetişkin dramını, çatırdayan evliliğini; sadist Harper'ı, yumrulu kolları çalım satarak yürüyen kırmızı ve siyah yavru horoz dövmeleriyle kaplı deri fetişistini ve odamın hali, giysilerim, yiyip içtiklerim ya da nerede olduğum veya derslerim ya da gelecekten beklentilerim veya akıl ya da diş sağlığım konusunda dırdır edecek kimse olmamasını. Daha ne isteyebilirdim? Hiçbir şey. Sadece, diye ekleyebilirlerdi, her zaman onlarla takılan o çocuğun bir zerresi olmamı.

Bir kış akşamı Toby benim evimde mutfağımızın buz gibi pisliğinde yorgunluk atıyormuş gibi yapıp sigara içerek, bunu söylemeden olmaz, kendisinden tiksinen Jean'ı toplumsal düşünceleriyle etkilemeye çalışırken ben onun evinde, elimde ısınmakta olan babasının bir tek viskisi, çıplak ayaklarımın altında Toby'nin kültür gaspının bir simgesi olduğunu iddia ettiği harika buhara halısıyla şöminenin karşısındaki Chesterfield kanepeye kurulmuş Tom Langley'in çok zehirli bir örümcekle ve İngiliz Elçiliği Karakas'ta yeni açıldığı zaman bir üçüncü kâtibin çektiği ölüm sancılarıyla ilgili açıklamalarını dinler, bir yandan da salonun karşısındaki açık kapılardan, Scott Joplin'in o dönemde yeniden keşfedilmekte olan ve henüz bıktırana kadar çalınmamış, hareketli, aksak ritimli şarkılarından birini Brenda'nın söyleyişini duyardım – birbirimize yabancılaşmamızın simetrisi böyleydi işte.

Yukarıdakilerinin çoğunun benim aleyhimde şeyler söylediğinin farkındayım; yani, olanaksız koşullarda, ulaşamayacağı güzel, çılgın bir kadının peşine düşen Toby ya da onun, Joe'nun ve Silversmith çocuklarının yaşama duyulan gerçek bir isteği gösteren mahalle gezileri ile o on yedi yaşındakinin konfor ve kendinden büyüklerle sohbet sevdası, sıkıcı bir karakteri akla getiriyor; hem, hayatımın bu dönemini anlatırken, zaman zaman, sadece yeniyetme halimin kibirli, küçümseyen davranışlarını değil, aynı zamanda güya beni dünyaya bir entelektüel olarak tanıtacak Proust'u yetersiz okumamdan kaynaklanan o zamanki konuşma biçimimin oldukça resmi, mesafe koyan, dolambaçlı edasını da farkında olmadan taklit ettim. Kendi daha genç halimle ilgili tek söyleyebileceğim şey şu: O zaman

* Amerikalı film yıldızı ve 1930'ların seks sembolü. (ç. n.)

hemen hiç farkında olmasam da annemle babamı deli gibi özlüyordum. Gardımı almak zorundaydım. Çalım bunun bir yoluydu; bir diğeri de arkadaşlarımın yaptıklarını zarifçe küçümsemekti. Onlar özgürce gezinebilirlerdi çünkü güvendeydiler. Benim, onların boşaltmış olduğu yuvalara ihtiyacım vardı.

Kızların olmamasına hazırlıklıydım, bunun bir nedeni derslerim konusunda dikkatimi dağıtacaklarını düşünmemdi. Haklı olarak, içinde bulunduğum durumdan –Jane ve Harper'la yaşamamı kastediyorum– kurtulmamın en garanti yolunun üniversite olduğunu düşünüyordum; bunun için de lise bitirme sınavlarını geçmem gerekiyordu. Sınav arifesinden uzun süre önce gecede iki üç hatta dört saat zaman ayırarak deli gibi çalışıyordum. Ürkekliğimin bir diğer nedeni de ablamın, ben on bir o on beş yaşındayken teyzemizle yaşadığımız dönemde (sonunda teyzemiz ikimizi de evden attı), güya paylaştığımız yatak odasında kurulan kimlikleri belirsiz bir çeteyle giriştiği bu yöndeki ilk hamlelerinin çok gürültülü bir biçimde başarıya ulaşmış olmasının enikonu gözümü korkutmasıydı. Kardeşler arasında olan o deneyim ve uzmanlık paylaşımında, Jean güzel bacaklarını iki yana açarak –Kafka'nın formülasyonundan uyarlarsak– dünya haritaının karşısına geçip, "seks" olarak işaretlenmiş bölgeyi silmişti; böylece ben de başka yerlere –Catullus, Proust, Powis Meydanı olarak işaretlenmiş bilinmeyen adacıklara– doğru yol almaya mahkûm olmuştum.

Hem benim Sally ile gönül bağım vardı. Onunlayken kendimi güvenilir ve kusursuz hissediyordum; başka kimseye de ihtiyacım yoktu. Solgun bir küçük kızdı. Onu pek fazla dışarıya çıkaran yoktu; benim okul dönüşü halim olmuyordu, Jean de açık havaya hiç düşkün değildi. Sally ile çoğunlukla büyük odada oynuyordum. Üç yaşında bir kızın buyurgan tavırlarına sahipti. "Sandalyede değil! Aşağıya gel ve benimle yerde oyna." Hastane Oyunu ya da Evcilik veya Ormanda Kaybolma ya da Yeni Bir Yere Yelken Açma oynuyorduk. Sally nefes almadan nerede olduğumuzu, gerekçelerimizi, ani dönüşümlerimizi anlatırdı. "Sen canavar değilsin, kralsın!" Sonra dairenin öbür ucundan Harper'ın bağırdığını ya da öfkeden kudurduğunu duyardık; arkasından da Jenny'nin acıyla ciyaklamasını; Sally kusursuz bir biçimde bir yetişkinin yüz ekşitmesini taklit eder, dilbilgisi konusunda hâlâ toy, melodik, saf tonlarda bir sesle, "Anne ve baba!" derdi, "Gene nasıl aptallar oluyorlar!"

Gerçekten de öyleydiler. Harper, dışarıdan antropoloji okuduğunu iddia eden bir güvenlik görevlisiydi. Jane onunla evlendiğinde yirmi yaşında var yoktu, Sally de on sekiz aylıktı. Ertesi yıl parası gelince Jean daireyi satın aldı ve bu değişiklik sayesinde geçimini sağladı. Harper işi bıraktı; ikisi bütün gün içip, kavga edip, öpüşerek evde aylak aylak takıldılar. Harper'ın şiddete yeteneği vardı. Ablamın kırmızı yanaklarına veya şişmiş dudaklarına huzursuzca bakarak enişteme meydan okuyup Jean'in onurunu korumaını gerektiren, dillendirilmeyen erkeklik kurallarını düşündüğüm zamanlar olmuştu. Ama mutfağa gidip, mor süspansuvar külotu dışında tamamen çıplak, kalçaları boydan boya yarım düzine parlak kırmızı bereyle kaplı Harper evyenin başında dikilmiş uysal uysal bulaşık yıkarken, Jean'i masada dergi okuyup sigara içer bulduğum zamanlar da olmuştu. Bunun boyumu aştığını minnetle kabul edip büyük odaya, Sally ile anlayabileceğim oyunları oynamaya çekilirdim.

Jean ve Harper'ın zorbalığının yeğenime kadar uzandığını nasıl olup da bilmediğimi ya da tahmin etmediğimi, hiçbir zaman anlayamayacağım. Onun, bunu herhangi birisine söylemeden önce yirmi yıl geçmesini beklemesi, acı çekmenin bir çocuğu nasıl yalnızlaştırdığını gösteriyor. Yetişkinlerin çocuklara nasıl saldırabildiğini o zaman bilmiyordum, belki bilmek de istemezdim; yakında oradan ayrılacaktım ve suçluluk duygum giderek artıyordu. O yaz sona erdiğinde, on sekizinci doğum günümden hemen sonra Harper evi terk etmiş, ben de lise bitirme sınavlarımı verip Oxford'a kabul edilmiştim. Bir ay sonra kitaplarımı ve plaklarımı evden bir arkadaşının kamyonetine taşırken sevinçten havalara uçmam gerekirdi; iki yıllık planım başarılı olmuştu, evden ayrılıyordum, özgürdüm. Ama odamızla kaldırım arasında gidip gelirken peşimden ayrılmayan Sally'nin inatçı, kuşkulu soruları, ihanet suçlamasıydı. "Nereye gidiyorsun? Neden gidiyorsun? Ne zaman döneceksin?" Bu sonuncuyu, benim kaçındığımı, tıkanıp sustuğumu hissettiğinden, dönüp dönüp tekrar sordu. Sonra, müthiş bir neşe ve iyimserlikle, gitmek yerine Yeni Yerlere Yelken Açma oyunu oynamamızı önererek beni ayartmayı, bir tarih diplomasına sahip olmaktan vazgeçirmeyi düşündüğünde, kollarımı dolduran kitapları yere bıraktım ve yolcu koltuğuna oturup ağlamak için kamyonete koştum. Onun ne hissettiğini ya da ne hissedeceğini gayet iyi bildiğimi zannediyordum; neredeyse öğlen oluyordu ve Jean, Harper'ın yasını tutmasında yardımcı olan Cin ve

ilaçlar nedeniyle hâlâ uyuyordu. Gitmeden onu uyandıracaktım ama bazı önemli konularda Sally tek başınaydı. Hâlâ da öyle.

Bundan sonra olanlarda, ne Sally, ne Jean ne de Harper'ın bir rolü oldu. Ne de Langley'ler, Nugent'lar ya da Silversmith'lerin. Onların hepsini ardımda bıraktım. Suçluluk ve ihanet duygum, Notting Hill'e bir hafta sonu için bile olsa bir daha dönmeme izin vermedi. Bir kez daha Sally'den ayrılmaya katlanamazdım. Kendi çektiğim kaybetme acısının aynısını ona yüklüyor olduğum düşüncesi yalnızlığımı şiddetlendiriyor, ilk yarıyılımın heyecanını yok ediyordu. İçine kapanık keyifsiz bir öğrenci olmuştum; besbelli doğanın kanunları tarafından arkadaş edindirme işleminin dışında bırakılmış, şu akranları için neredeyse görünmez, sıkıcı tiplerden biriydim. En yakındaki yurda yöneldim. Kuzey Oxford'daydı; babacan bir özel öğretmenle karısına aitti. Orada kısa bir süre parıldadım, birkaç kişi zeki olduğumu söyledi bana. Ama bu, önce Kuzey Oxford'u, sonra, dördüncü dönemimde de üniversiteyi bırakmama engel olmak için yeterli değildi. Ondan sonra yıllarca terk etmeyi sürdürdüm:Adresleri, işleri, arkadaşları, sevgilileri. Hafifletilemez, çocukça ait olmama duygumu, başka birisinin anne ve babasıyla arkadaşlık kurarak ara sıra uzaklaştırmayı başardım. İçeri davet edilir, hayat bulur, sonra terk ederdim.

Bu hüzünlü saplantı, otuzlarımın ortalarında Jenny Tremaine ile evlenince sona erdi. Varoluşum başladı. Sylvia Plath'in deyişiyle, aşk beni harekete geçirdi. Tamamen yaşama döndüm ya da aslında yaşam bana döndü; Sally ile olan deneyimimden, yitirilen ebeveyni geri getirmenin en kolay yolunun bizzat kendinizin ebeveyn olmak olduğunu, içerideki terk edilmiş çocuğun imdadına koşmanın, sevecek kendi çocuklarınız olmasından daha iyi bir yolu olmadığını öğrenmiş olmam gerekirdi. Ve tam artık onlara gereksinimim kalmadığında, kayınvalide, kayınpeder biçiminde anne baba edindim: June ve Bernard Tremaine. Ama bir yuva yoktu. Onları ilk tanıdığımda ayrı ülkelerde yaşıyorlardı, birbirleriyle doğru dürüst konuşmuyorlardı bile. June çok uzun süre önce Fransa'nın güneyinde ıssız bir dağın tepesine yerleşmişti ve ciddi bir biçimde hastalanmak üzereydi. Bernard hâlâ bütün konuşmalarını restoranlarda yapan tanınmış bir kişiydi. Çocuklarını kırk yılda bir görüyorlardı. Jenny ve iki erkek kardeşine gelince, onlar da anne babalarından umudu kesmişlerdi.

Yaşam boyu sürmüş alışkanlıklar bir anda silinemiyor. Bir biçimde Jenny'nin canını sıkarak June ve Bernard'la arkadaşlık etme konusunda ısrarcı oldum. Yıllar içinde onlarla konuşurken, sekizle otuz yedi yaşlarım arasında bana acı veren duygusal boşluğun, hiçbir yere ve hiç kimseye ait olmama duygusunun, önemli bir düşünsel ürünü olduğunu keşfettim: Hiçbir bağlılığım yoktu, hiçbir şeye inanmıyordum. Kuşkucu birisi olduğumdan ya da kendimi mantıklı bir merakın yararlı şüpheciliğiyle silahlandırdığımdan veya bütün tezleri bütün yönlerden gördüğümden değil; açıkçası geçerli bir neden, sağlam bir prensip, kendimle özdeşleştirebileceğim bir temel düşünce, var olduğunu içtenlikle, tutkuyla ya da sakince öne sürebileceğim hiçbir üstün varlık yoktu.

June ve Bernard'ın aksine... Onlar, birlikte komünist olarak başlamışlar, sonra kendi yollarına gitmişlerdi. Ama inanç kapasiteleri ve arzuları hiç azalmadı. Bernard yetenekli bir böcekbilimciydi; yaşamı boyunca bilimin coşkusuna ve sınırlı kesinliğine bağlı kaldı; komünistliğinin yerine, toplumsal ve politik reform amaçlı sayısız davanın otuz yıllık adanmış savunuculuğunu koydu. June 1946'da, kötülükle iki köpek biçimindeki bir karşılaşma sonucunda Tanrı'ya döndü. (Bernard olayın bu kurgusunu neredeyse tartışılamayacak kadar utanç verici buluyordu.) İnsan ilişkilerindeki kötücül bir ilke, bireylerin ya da ulusların yaşamlarına egemen olmak ve yıkıma uğratmak için düzenli olarak artan, ardından bir sonraki fırsatı beklemek için geri çekilen bir güç; bundan, hepimizin içinde var olan ve erişebileceğimiz, ışık saçan, telafi edici, iyicil ve çok güçlü bir ruh haline geçiş, minik bir adımdı; belki de tam adım bile değil, anlık bir farkındalıktı. Her iki prensibin de politik görüşlerinin maddeciliğiyle uyumsuz olduğunu hissetti June ve Parti'den ayrıldı.

June'un siyah köpekleri, güçlü bir simge, elverişli bir slogan, onun saflığının kanıtı mı yoksa gerçekten var olan bir gücün göstergesi olarak mı kabul edilmeli, bilmiyorum. Bu anı kitabına, –Berlin'de, Majdanek'te, Les Salces ve St. Maurice de Navacelles'te geçen– kendi yaşamımdan Bernard'ın ve June'un yorumlama biçimlerine eşit olarak açık bazı olayları ekledim. Biri akılcı, diğeri gizemci; biri parti komiseri, diğeri yogi; biri katılımcı, diğeri çekimser; biri bilim insanı, diğeri sezgici... Bernard ve June uç noktalardı, kaygan eksenleri boyunca benim kendi inançsızlığımın bir o yana bir bu yana süründüğü ve asla durulmadığı ikiz kutuplardı.

Bernard'la birlikteyken, onun dünyayı açıklamasında hep bir öğenin eksik olduğu ve June'un bunun anahtarını elinde tuttuğu duygusuna kapılırdım. İnançsızlığındaki özgüven, yenilmez tanrıtanımazlığı beni tetikte tuttu; fazla kibirliydi, çok fazla şey dışarıda bırakılıyor, çok fazlası yadsınıyordu. June'la olan konuşmalarımda kendimi Bernard gibi düşünürken buluyordum; onun inançla ilgili ifadelerinin beni boğduğunu hissediyor, bütün inançlıların inandıkları şeye inandıkları için iyi oldukları, inancın bir erdem olduğu ve bunun uzantısı olarak inançsızlığın değersiz ya da en iyi olasılıkla acınası olduğu söze dökülmemiş varsayımı, beni rahatsız ediyordu.

Mantıklı düşünce ile manevi kavrayışın ayrı alanlar olduklarını ve aralarındaki aykırılığın yanlış değerlendirilmiş olduğunu savunmak olmaz. Bernard ve June çoğunlukla asla yan yana gelemeyecek fikirlerden söz ederlerdi bana. Bernard, örneğin, insanlarla ilgili konularda ya da kaderde, insanların aklı tarafından dayatılanın dışında bir yön ya da modelleme olmadığından emindi. June bunu hiç kabul edemedi; yaşamın bir amacı vardı ve kendimizi ona açmak, çıkarımızaydı. Bu görüşlerin ikisinin de doğru olduğunu öne sürmek olmaz. Her şeye inanmak, hiç seçim yapmamak, bana göre hiçbir şeye inanmamakla hemen hemen aynı kapıya çıkıyor. Bu binyılın sonunda, uygarlığımızın çok aşırı inançla mı yoksa çok kıt inançla mı lanetlendiğinden, sorun yaratanların Bernard ve June gibi insanlar mı yoksa benim gibiler mi olduğundan emin değilim. Ama aşkın bir yaşamı değiştirebileceğine ve arındırabileceğine olan inancını açıkça söylemezsem, kendi deneyimimle ters düşerim. Bu anı kitabını karım Jenny'ye ve hâlâ çocukluğu yüzünden acı çeken yeğenim Sally'ye ithaf ediyorum; umarım o da bu aşkı bulur.

Çocukların, kendilerini korumak için bir dereceye kadar anne babalarına sırt çevirmiş olduğu, bölünmüş bir aileye damat olmuştum. Benim guguk kuşunu oynama eğilimim, Jenny'yi ve erkek kardeşlerini biraz üzdü; bunun için onlardan özür dilerim. Sormadan birkaç şey yaptım; bunlardan en kötüsü, kayda geçmesi hiç amaçlanmayan bazı konuşmaları anlatmak oldu. Ama öte yandan, diğerlerine ya da kendime bile "iş üstünde" olduğumu haber verdiğim durumlar o kadar seyrekti ki, biraz boşboğazlık yapmak kesinlikle gerekli oldu. June'un ruhu ve –bütün görüşlerine karşın bilincinin özü bir dereceye kadar var olmayı sürdürüyorsa– Bernard'ınki de umarım beni bağışlarlar.

Birinci Bölüm

Wiltshire

June Tremaine'in yatağının yanındaki kilitli dolabın üstünde tuttuğu çerçeveli fotoğraf, kocasınınkinin aksine, yüzünde hangi yöne gideceğine dair hiçbir belirti bulunmayan güzel kızı ziyaretçilerine göstermek için olduğu kadar, kendisine hatırlatmak için de orada duruyordu. Fotoğraf 1946'da, nikâhlarından bir iki gün sonra, balayı için İtalya ve Fransa'ya doğru yola koyulmalarından bir hafta önce çekilmişti. Çift, British Museum'un girişinin yakınındaki korkulukların yanında kol kola duruyordu. İkisi de o civarda çalıştığından ve yola çıkmalarına birkaç gün kalana kadar işten ayrılmalarına izin verilmemiş olduğundan, herhalde öğle tatilindeydiler; fotoğraf karesinin dışına taşmamak için tatlı bir endişeyle birbirlerine doğru eğilmişlerdi. Kameraya gülümseyişleri, içten gelen neşelerini yansıtıyordu. Bernard'ı tanımamak mümkün değildi. O zaman da şimdiki gibi bir doksan boyundaydı; aşırı büyük el ve ayaklara, gülünç, babacan bir çeneye ve sözde asker tıraşının iyice komik gösterdiği testi kulpu gibi kulaklara sahipti. Kırk üç yıl, sadece beklenebileceği kadar bir hasar yaratmıştı; o da yalnızca azalan saçlar, kalınlaşan kaşlar, sertleşen ciltle sınırlıydı; ama hayret uyandıran görüntüsüyle adamın özü, 1946'da da, 1989'da onu Berlin'e götürmemi istediği zamanki hantal, aydınlık yüzlü devin aynısıydı.

Ancak June'un yüzü, tıpkı yaşamı gibi, belirlenen rotasından şaşmıştı ve özel odasına giren birini karşılamak için şefkatle büzülen o yaşlı çehre, fotoğrafta zar zor seçilebiliyordu. Yirmi beş yaşındaki kadının tatlı, yuvarlak bir yüzü ve neşeli bir gülümsemesi vardı. Yolculuk için yaptırdığı perma, fazla sıkı, fazla ciddiydi ve ona hiç yakışmamıştı. İlkbahar güneşi, şimdiden gevşemeye başlayan tutamları aydınlatıyordu. Kalın vatkalı kısa bir ceket ve onunla uyumlu pilili bir etek vardı üstünde – savaş sonrası yeni görünüme uygun olarak müsriflikten uzak bir kumaştan. Beyaz bluzunun dekoltesine doğru cesurca sivrilen V yakası, epey derindi. Yaka, ona Land Girl*

* Toprak Kızı. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı sırasında kadınların, askere çağrılan erkeklerin yerine tarımda çalışabilmelerini sağlayan İngiliz sivil toplum kuruluşu Women's Land Army [Kadınların Toprağı Ordusu] üyelerine verilen isim. (ç. n.)

afişlerindeki havalı English Rose* görüntüsü verecek şekilde ceketin dışına katlanmıştı. 1938'den beri Amersham Sosyalist Bisiklet Kulübü üyesiydi. Bir kolunda yanına sıkıştırdığı çantayı tutuyordu; diğer koluysa erkeğinin koluna geçmişti. Adama yaslanmıştı; başı, onun omzunun epey altında kalıyordu.

Fotoğraf şimdi Languedoc'taki evimizin mutfağında asılı. Genellikle evde yalnız olduğumda sık sık bakarım ona. Jenny, karım, June'un kızı, benim yağmacı karakterimi seziyor ve anne babasının cazibelerine kapılmamdan rahatsız oluyor. Kendisini onlardan kurtarabilmek için yeteri kadar süre harcamış ve haklı olarak, benim bu ilgimin onu yeniden onlara doğru sürüklüyor olabileceğini düşünüyor. Gelecekteki yaşamı, gelecekteki çehreyi, peşinden eşsiz yüreklilikte bir hareketi getiren kararlılığı görmeye çalışarak yüzümü fotoğrafa iyice yaklaştırırım. Neşeli gülümseme, kırışıksız alında, kaşların arasındaki boşluğun tam üstünde minik bir kıvrıma yol açmış. Bu, sonraki yaşamda, çizgilerle dolu bir çehredeki baskın özellik olacaktı; burun kemiğinden alnını ikiye ayıracak şekilde yükselen, derin, dikine bir kıvrım. Belki de çene çizgisine gömülmüş gülümseyişin ardındaki sertliği, kesinliği, düşüncedeki kararlılığı, gelecekle ilgili sistematik iyimserliği, sadece hayal ediyorum; fotoğraf, June ve Bernard'ın, Gratton Caddesi'ndeki genel merkezinde Büyük Britanya Komünist Partisi'ne üye kaydı yaptırdıkları sabah çekilmişti. İşlerinden ayrılıyorlardı ve savaş süresince erteledikleri bağlılıklarını açıklama konusunda özgürdüler. Şimdi, partideki bocalamalardan sonra –savaş soylu, özgürleştirici, anti faşist bir dava mıydı yoksa yağmacı, emperyalist bir saldırı mı?– birçoklarının kuşkuya düştüğü ve bazılarının üyelikten istifa etmekte olduğu bir sırada, June ve Bernard balıklama dalmışlardı. Makul, adil, savaşlardan ve sınıfsal baskılardan arınmış bir dünyayla ilgili bütün umutlarının ötesinde, Parti'ye üye olmanın kendilerini genç, canlı, akıllı ve cesur olan her şeyle bağlantılı hale getirdiğini hissediyorlardı. Kanal'ın karşı tarafına, gitmemeleri önerilen Kuzey Avrupa'nın karmaşasına doğru yola çıkıyorlardı. Ama yeni kişişel ve coğrafi özgürlüklerini denemekte kararlıydılar. Calais'den güneye, Akdeniz ilkbaharına doğru gideceklerdi. Dünya yenilenmişti ve barış içindeydi; faşizm, kapitalizmin ölümcül buhranının yadsı-

* İngiliz gülü. Tipik İngiliz kabul edilen açık renk güzel tenli, çekici İngiliz kızı. (ç. n.)

namaz kanıtı olmuştu; iyicil devrim yoldaydı; onlarsa genç, yeni evli ve âşıktılar.

Bernard, üyeliğini Sovyetler Birliği 1956'da Macaristan'ı işgal edene kadar büyük sıkıntılarla sürdürdü. Ondan sonra, fazlasıyla gecikmiş istifasını verdi. Bu inanç değişikliği, iyi belgelenmiş bir mantığı, bütün bir kuşak tarafından paylaşılan bir düş kırıklığının tarihini temsil ediyordu. Ama June, bu anı kitabına adını veren balayındaki karşılaşmaya kadar, sadece birkaç ay sürdürdü üyeliğini; onunki derin bir değişimdi, yüzündeki dönüşüme işlenmiş bir ruh göçüydü. Yuvarlak bir yüz nasıl o kadar uzayabilmişti? Gerçekten, genlerden çok yaşam mıydı, gülümseyişiyle yukarı kalkmış kaşların üstündeki minik çizginin kök salıp ta saç hizasına kadar ulaşan kırışıklık ağacını oluşturmasına neden olan? June'un kendi anne babasınının yaşlılıklarında hiç böyle garip bir izleri yoktu. Yaşamının sonuna gelip de huzurevine yerleştirildiğinde, yaşlı Auden'ınkiyle* boy ölçüşebilecek bir yüz olmuştu onunki. Belki de yıllarca Akdeniz güneşine maruz kalmak cildini sertleştirip kırıştırmış, yıllar süren yalnızlık ve derin düşünceler yüz hatlarını gerip sonra da onları kendi üzerlerine katlamıştı. Yüzle birlikte burun da uzamıştı; çene de öyle, ama sonra fikrini değiştirip bir kavisle dışarıya doğru büyüyerek geri dönmeye niyetlenmişe benziyordu. Uyurken, yüzü keskin, kasvetli bir görünüm alıyordu; bir heykel, kötü ruhları uzakta tutmak için bir şaman tarafından yontulmuş bir maskeydi.

Bu sonuncusunda, belki de yalın bir gerçeklik vardı. Belki de o, kötülüğün sembolik bir biçimiyle karşılaştırılıp sınanmış olduğu inancına uyum sağlasın diye uzatmıştı yüzünü. "Hayır, seni ahmak. Sembolik değil!" diye beni düzelttiğini duyabiliyorum. "Kelimenin gerçek anlamıyla, gözle görülmüş, hakiki kötülüktü. Bilmiyor musun, neredeyse öldürülüyordum!"

Gerçekten böyle mi değil mi bilmiyorum ama 1987 ilkbaharında ve yazında onu huzurevinde pek az ziyaret edişimin hep yağmurlu ve rüzgârın kuvvetli estiği günlere rastladığı kalmış aklımda. Belki de bir gün öyleydi hava ama kendisini diğer günlere doğru üflemişti. Her seferinde, mekâna –Victoria döneminin ortalarından kalma

* W.H. Auden (1907-1973), yaşlılığında, yüzünde çok belirgin, derin kırışık izleri olan İngiliz-Amerikalı şair. (ç. n.)

bir yazlık köşk– eski, sağlam binanın çok uzağına yapılmış park yerinden bir koşu tutturarak girmişim gibi geliyor. Atkestaneleri uğuldayıp sallanıyorlardı; biçilmemiş çimin gümüşi uçları toprağa yatıp düzleşmişti. Ceketimi başıma geçirmiştim; ıslanmıştım ve düş kırıklığına uğratan bir yaz mevsimine daha duyduğum kızgınlıkla ter içindeydim. Giriş holünde durup nefesimi bulmayı ve öfkemin yatışmasını beklemiştim. Gerçekten sadece yağmur muydu buna neden olan? June'u görmek hoşuma gidecekti ama yapının kendisi moralimi bozuyordu. Binanın yorgunluğunu içimde hissediyordum. Her tarafa kaplanmış meşe görünümlü lambriler ve kırmızı ve soluk sarı renklerde hareketli helezon desenli halı, gözlerime saldırmak ve soluğumu kesmek için ayaklanmıştı. Yangın kapılarını düzenleyen bir sistem tarafından içeride uzun süre tutulan akımsız hava, bedenlerin, giysilerin, parfümlerin, kızarmış kahvaltıların birleşerek çoğalan kokularını taşıyordu. Oksijen azlığı, esnememe neden oldu; bu ziyaret için gereken güce sahip miydim? Pekâlâ başında kimsenin olmadığı danışma masasının önünden kolayca geçip boş bir oda ve yapılı bir yatak bulana kadar koridorlarda dolaşabilirdim. Kurumun çarşaflarının arasına kolayca kayardım. Kayıt işlemleri daha sonra, ben, kauçuk tekerlekli bir arabada getirilen akşam yemeği için uyandırıldıktan sonra tamamlanırdı. Sonrasında, bir sakinleştirici alıp yeniden kestirirdim. Yıllar akar giderdi...

Burada, küçük bir panik ürpermesi beni amacıma geri döndürdü. Karşıya, danışma masasına yürüdüm ve avcumun içiyle yaylı zile vurdum. Bir başka aldatıcı temastı bu antika otel zili de. Sayfiyede bir dinlenme evi atmosferi yaratılmak istenmişti; ortaya çıkan ise, aşırı büyük bir pansiyon havası olmuştu; hani "bar"ı yemek salonunda, akşam yedide bir saatliğine açılan bir kilitli dolaptan ibaret olan cinsten. Ve bu farklı farklı gösterilerin ardında, gerçekliğin kendisi vardı: Broşüründe bu gerçeği kabul edecek sağlam bir güven göstermese de, ölümcül hastaların bakımı konusunda uzmanlaşmış, kârlı bir huzurevi.

Poliçede küçük harflerle yazılı bir sorun ve sigorta şirketinin şaşırtıcı hoşgörüsüzlüğü, June'u istediği huzurevine gitmekten yoksun bırakmıştı. Birkaç yıl önce İngiltere'ye dönerken de her şey sorunlu ve üzücü olmuştu. Onun tedavi edilemez bir hastalığı olduğunun, löseminin az rastlanan bir cinsi olduğunun kesin teyidi için, arada uzman görüşlerinin değiş tokuşlarıyla geçtiğimiz

dolambaçlı yol; Bernard'ın kederi; eşyalarının Fransa'dan taşınması ve aralarından atılacakların ayrılması; para durumu, emlak, kalacak yer; sigorta şirketiyle, vazgeçmek zorunda kalınan bir yasal savaş; June'un Londra'daki evinin satışında bir dizi zorluk; ellerinde iyileştirme gücü olduğu söylenen donuk, yaşlıca bir adam tedavi etsin diye kuzeye yapılan uzun araba yolculukları. June adamı aşağılamıştı ve o aynı eller, neredeyse suratına çarpılıyordu. Evliliğimin ilk yılı tamamen gölgelenmişti. Jenny ve ben, ayrıca Jenny'nin erkek kardeşleri ve Bernard ile June'un arkadaşları, anafora, beceriklilikle karıştırdığımız gergin enerjinin gözü dönmüş savurganlığına kapılmıştık. Ancak Jenny 1983'te ilk çocuğumuz Alexander'ı doğurduğunda, aklımız –en azından Jenny'ninkiyle benimki– başımıza geldi.

Resepsiyonist ortaya çıktı ve imzalamam için ziyaretçi defterini verdi. Beş yıl geçmişti ve June hâlâ hayattaydı. Tottenham Court Caddesi'ndeki dairesinde oturabilirdi. Fransa'da kalmalıydı. Ölme konusunda, Bernard'ın demiş olduğu gibi, diğerlerimiz kadar ağırdan alıyordu. Ama daire satılmıştı, düzenlemeler yapılmıştı ve yaşamı boyunca çevresinde oluşturduğu alan kapatılmış, bizim kıymetli çabalarımızla doldurulmuştu. Çalışanların ve ölüme mahkûm sakinlerin kendilerini dergilerle ve dinlenme odasının parlak, resimsiz, kitapsız duvarlarında patlayan televizyon yarışma programları ve melodramlarla avuttukları bir huzurevinde kalmayı tercih etmişti. Çılgınca ayarlamalar yapmamız, sadece bir kaçış olmuştu. Hiç kimse korkunç gerçeği düşünmek istemiyordu. June hariç hiç kimse. Fransa'dan döndükten sonra ve huzurevi bulunmadan önce, Bernard'ın yanına taşınmış ve bitirmeyi umduğu kitabın üstünde çalışmıştı. Kuşkusuz, gözde kitapçığı *On Meditasyon*'da anlattığı meditasyonları da yapmıştır. Bizi, yapılması gereken işlere koşturarak çevresinde dört döndürmekten hoşnuttu. Gücü, tıbben beklenenden çok daha yavaş çekilince, sadece Chestnut Reach Huzurevi'ni kendi sorumluluğu kabul etmekten aynı derecede hoşnut oldu. Oradan ayrılmaya, yeniden dünyaya dönmeye hiç niyeti yoktu. Yaşamının elverişli bir biçimde sadeleştiğini ve televizyon izleyicileriyle dolu bir evdeki yalnızlığının ona uygun olduğunu, hatta iyi geldiğini savunuyordu. Dahası, bu onun kaderiydi.

Bernard'ın söylemiş olduğu şeye rağmen, şimdi, 1987'de, June'un gücü azalmaya başlamıştı. Bu yıl, gün içinde çok daha fazla zamanı

uykuda geçirdi. Öyle değilmiş gibi davransa da tek yazdıkları defterlerindekilerdi ve onlar da çok azdı. Artık ormanın içindeki pek kullanılmayan patikadan en yakındaki köye yürümüyordu. Altmış yedi yaşındaydı. Kırkımda, insanın ileri yaşamın evreleri arasında ayrım yapmaya başladığı yaşa henüz erişmiştim. Altmışlarının sonlarında hastalanıp ölmekte olmayı açıkça üzücü bulmayacağım bir dönem olmuştu; hele savaşmayı gerektirecek ya da yakınılacak bir şey hiç değildi. Yaşlanırdınız, ölürdünüz. Ama şimdi, insanın yenilene kadar –kırk, altmış, seksen– her evreye tutunduğunu görmeye başlıyordum ve altmış yedi, oyunun sonu için erken olabilirdi. June'un yapacak şeyleri vardı. Fransa'nın güneyinde, yaşlı bir kadına göre iyi gözüküyordu – hasır bir şapkanın altındaki o Easter Island* suratı, akşamın erken saatlerinde bahçelerini denetlerken telaşsız hareketlerindeki doğal hâkimiyet, yerel eğilimlere uyarak yattığı öğleden sonra uykuları...

Giriş holünün dışında, tellerle kaplı cam yangın kapısının altında, koridor boyunca ortak alanların her santimetresini kapatacak şekilde devam eden safra renkli, helezonlu halıyı çiğnerken, onun ölmekte olduğu gerçeğine ne kadar yoğun bir biçimde içerlediğim aklıma geldi yine. Buna karşı çıkıyordum, kabullenemiyordum. O, benim analığımdı; Jenny'ye âşık olmanın, evlilik geleneklerinin ve kaderin payıma düşürdüğü, otuz iki yıl gecikmeli, anne yerine koyduğumdu.

İki yıldan uzun bir süre boyunca, seyrek ziyaretlerimi tek başıma yaptım. Jenny ve annesi, yirmi dakikalık bir yatak yanı sohbetini bile asker talimi gibi görüyorlardı. Yavaşça, sonradan anlaşıldığı üzere fazlasıyla yavaşça, June'la yaptığım dolambaçlı söyleşilerden benim bir anı yazısı yazınam olasılığı belirdi. Bu fikir, ailenin kalanını rahatsız etti. Jenny'nin erkek kardeşlerinden biri beni caydırmaya çalıştı. Unutulmuş kavgaları ortaya çıkartarak zor elde edilmiş bir ateşkesi tehlikeye atmak istemekle suçlandım. Çocuklar, anne babalarının farklılıkları gibi bıktırıcı aşinalıkta bir konunun nasıl olup da cazibesini koruduğuna akıl erdiremediler. Endişelenmelerine gerek yoktu. Anlaşıldı ki, günlük yaşamın kontrol edilemez gidişinde, ben June'u geçmiş hakkında düzenli bir biçimde konuşturmayı başardıktan sonra, sona doğru sadece iki ziyaretim

* Şili'de, aşırı büyük başlı anıtsal insan heykelleriyle ünlü bir bölge. (ç. n.)

kalmıştı; en başından itibaren de hikâyemin gerçek konusunun ne olması gerektiğiyle ilgili epey farklı görüşlerimiz vardı.

Ona getirdiğim alışveriş torbasında, Soho pazarından alınmış taze liçiler, Montblanc siyah mürekkep, *Boswell's Journal*'ın* 1762-3 sayısı, Brezilya kahvesi ve yarım düzine pahalı çikolata barı ile birlikte, benim not defterim vardı. Kayıt cihazı götürmeme izni yoktu. Eşit oranda aşk ve nefret duyduğu Bernard'la ilgili olarak kaba konuşmakta özgür hissetmek istediğini sanıyordum. Genellikle onu görmeye gittiğimi bildiği zaman beni arardı Bernard. "Sevgili oğlum, ruhsal durumu nasıl?" Bununla, June'un kendisi hakkında konuşup konuşmadığını, konuştuysa, ne şekilde konuştuğunu öğrenmek istiyordu aslında. Kendi hesabıma, çalışma odamda June'un ara sıra yaptığı patavatsızlıkların tehlikeli kanıtlarıyla dolu kutu kutu kaset olmamasından memnundum. Örneğin bir kez, anı yazısı fikri ortaya çıkmadan çok önce, aniden alçalttığı sesiyle Bernard'ın bütün kusurlarının açıklamasının "küçük penisi" olduğunu söyleyip beni sarsmıştı. Kelimesi kelimesine böyle demek istediğini düşünme eğiliminde değildim. O gün ona kızgındı ve ayrıca, Bernard'ınki, emindim ki, hayatında görmüş olduğu tek penisti. Beni çarpan, ifade ediş biçimi, kocasının, düzenli olarak alışveriş ettiği Jermyn Caddesi'ndeki dükkândan daha büyük bir şey sipariş etmesini sadece inatçılığının engellediğini ileri sürmesi oldu. Bir not defterine bu sözler stenoyla kodlanabilirdi. Kasette, bir ihanetin kilitli bir dolapta saklamamı gerektirecek açık kanıtı olurdu.

Sanki "diğer sakinler" olarak adlandırdıklarından ayrılığını vurgulamak içinmiş gibi, odası koridorun öbür ucundaydı. Yaklaşırken yavaşladım. Onu burada, o birbirinin tıpatıp aynısı kontrplak kapılardan birinin ardında bulacağıma hiçbir zaman pek inanamadım. O, onu ilk gördüğüm yere, el değmemiş doğanın kıyısında lavantalar arasındaki kutu gibi evine aitti. Tırnağımla hafifçe kapıyı tıklattım. Uyukluyor olduğunu düşünmemi istemezdi. Kitaplarının arasında bulunmayı tercih ederdi. Biraz daha kuvvetli tıklattım. Bir kıpırtı, bir mırıldanma, bir somya gıcırtısı duydum. Üçüncü tıklatış. Bir duraklama, bir gırtlak temizleme, bir duraklama daha; sonra içeri gelmem için seslendi. Ben girerken, yatakta kendisini

* James Boswell'in 1762-1763 yıllarında Londra'dayken tuttuğu, 1920'lerde bulunan ve 1950'de London Journal adıyla yayımlanmaya başlayan günlüğü. (ç. n.)

ancak dikleştiriyordu. Ağzı açık, tanımadan baktı bana. Saçları karmakarışıktı. Kendisi de bir hastalığın içinde boğulmuş bir uykuya gömülmüştü. Kendini toplaması için onu yalnız bırakmalıyım diye düşündüm ama artık çok geçti. Yavaşça yaklaşıp çantamı yere koyarken geçen birkaç saniyede bütün varlığını yeniden inşa etmek, kim olduğunu, nerede olduğunu, nasıl ve neden bu küçük, beyaz duvarlı odada bulunduğunu anlamak zorundaydı. Ancak bunların tümünü geri kazandıktan sonra beni hatırlamaya başlayabilirdi. Penceresinin ilerisinde bir atkestanesi, onu harekete geçirme hevesiyle dallarını sallıyordu. Galiba, ağaç sadece onun aklını daha da karıştırmayı başardı, çünkü bugün kendine gelmesi daha uzun sürüyordu. Yatağın üstünde birkaç kitap ve boş kâğıt yayılıydı; zaman kazanmak için onları güçsüzce düzenledi.

"June, benim Jeremy. Özür dilerim, tahminimden daha erken geldim."

Ansızın hepsini birden hatırladı ama bunu inandırıcılıktan uzak bir huysuzluk gösterisiyle gizledi. "Evet, kesinlikle öyle yaptın. Ne yazmak üzere olduğumu hatırlamaya çalışıyordum." Rolü için hiç çaba göstermedi. Elinde kalem olmadığını ikimiz de biliyorduk.

"Gidip on dakika sonra gelmemi ister misin?"

"Saçmalama. Artık tamamen unuttum. Zaten zırvaydı. Otur. Bana ne getirdin? Mürekkebimi aldın mı?" Ben sandalyemi çekerken, tutmakta olduğu gülümsemesini bırakma izni verdi kendisine. Dudakları, yanaklarına doğru yüz hatlarını çevreleyen ve şakaklarında kıvrılan birbirine paralel sarmalları ilerletirken, surat, bir parmak izinin karmaşıklığı gibi buruştu. Alnının ortasında, kırışıklık ağacının gövdesi derinleşip kertik oldu.

Aldıklarımı çıkarttım; her birini şakacı bir söz veya yanıta gerek duymayan küçük bir soruyla inceledi.

"Yani, onca millet dururken, neden çikolatayı İsviçreliler iyi yapıyor ki? Liçilere böyle aşermeme neden olan şey de ne? Sence hamile olabilir miyim?"

Dış dünyadan gelen bu simgeler onu mutsuz etmiyordu. Ondan yoksunluğu mutlaktı ve görebildiğim kadarıyla, hayıflanmıyordu. Sonsuza kadar terk etmiş olduğu ve ondan kendisine sevgi dolu ve canlı bir ilgiden başka bir şey saklamadığı bir ülkeydi. Bu kadar çok şeyden vazgeçip buranın sıkıcılığını kabullenmeye nasıl dayanabildiğini bilmiyordum; kıyasıya haşlanmış sebzeler, mızmız, gıdakla-

yan yaşlılar, televizyon izlemelerindeki sersem doymazlık... O kadar kendine yeten bir hayattan sonra, ben olsam paniğe kapılırdım ya da durmadan kaçma planları yapardım. Ancak neredeyse huzurlu kabullenişi, ona eşlik etmeyi kolaylaştırıyordu. Oradan ayrılırken ya da bir ziyareti ertelerken, suçluluk duymuyordunuz. Bağımsızlığını, içinde okuduğu, yazdığı, meditasyon yaptığı, kestirdiği yatağının sınırlarına taşımıştı. Tek istediği, ciddiye alınmaktı.

Chestnut Reach'te bu, kulağa geldiği kadar kolay değildi; hemşirelerle hasta bakıcıları ikna etmek, aylarını almıştı. Kesinlikle kaybedeceği bir savaş olduğunu düşünmüştüm; lütufkârlık, tamamen profesyonel bakıcının otoritesindeydi. June başardı, çünkü hiç öfkelenmedi ve onların olmasını istedikleri çocuk oldu. Sakindi. Bir hemşire birinci çoğul şahısta, şarkı söyler gibi konuşarak kapıyı vurmadan odasına girdiğinde –bunu bir kez gördüm– June kadının gözlerini yakaladı ve bağışlayıcı bir sessizlik yaydı. İlk başlarda, zor bir hasta olarak kaydedilmişti. Hatta Chestnut Reach'in onu tutmaya devam etmesinin mümkün olmadığına dair konuşmalar da olmuştu. Jenny ve erkek kardeşleri yöneticiyle görüşmeye geldiler. June bu konuşmada bulunmayı reddetti. Oradan çıkmaya hiç niyeti yoktu. Yıllarca her şeyi tek başına düşünmüş olmaktan kaynaklanan kesin tavrı, otoriter ve sakindi. Önce doktorunu dönüştürdü. Doktoru, kafasız yaşlı kocakarılardan biri olmadığının farkına varınca, onunla tıp dışı konularda konuşmaya başladı: İkisinin de tutkulu olduğu ve June'un uzman olduğu yabani çiçekler. Kısa süre sonra, evliliğindeki sorunları anlatmaya başladı adam. Çalışanların June'a davranışı değişti – sağlık kurumlarının hiyerarşik yapısı böyle.

Bunu bir taktik, bir ileri görüşlülük olarak değerlendirdim; öfkesini gizleyerek amacına ulaşmıştı. Ama onu kutladığımda bunun bir taktik olmadığını söyledi bana; uzun zaman önce Lao Tzu'nun *Tao Yolu Öğretisi*'sinden öğrenmiş olduğu bir düşünce biçimiydi. Ara sıra önerdiği bir kitaptı bu, gerçi ne zaman baksam kibirli çelişkileriyle beni sinirlendirmekten geri kalmazdı; amacınıza ulaşmak için, aksi yöne yürüyün. Bu kez kitabını alıp yüksek sesle okudu: "Cennet'in Yolu, o savaşmasa da üstesinden gelmesiyle yükselir."

"Tam beklediğim gibi" dedim.

"Kapa çeneni. Bunu dinle. 'Birbirine kollarını uzatan iki taraftan, kahır çekmiş olan kazanır.'"

"June, ne kadar çok şey söylersen o kadar az anlıyorum."

"Fena değil, seni bilge yapınama daha var."

Siparişlerini eksiksiz alınamdan hoşnut olunca, kilitli dolabın üstüne koyduğu mürekkebin dışında kalanları yerlerine yerleştirdim. Ağır dolmakalem, gri-beyaz çizim kâğıdı ve siyah mürekkep, eski günlük yaşamının görünürdeki tek anımsatıcılarıydı. Diğer her şeyin, mezeciden alınma lüks yiyeceklerinin, giysilerinin gözden uzak ayrı yerleri vardı. Kır evindeki batıya, St. Privat'a doğru inen vadiye bakan çalışma odası, bu odanın beş katı büyüklükteydi ve kitaplarını, kâğıtlarını zar zor alıyordu; ötesinde, kirişlere asılmış yöresel jambonları, taş zemininde damacanalarla zeytinyağı ve bazen dolapların içine yuva yapan akrepleriyle devasa mutfak; bir kez bir domuz avının sonrasında yerli halktan yüz kişinin toplanmış olduğu eski ahırın tamamını kaplayan oturma odası; dört direkli yatağı ve vitray camlı Fransız pencereleriyle yatak odası ve yıllar içinde hepsine eşyalarının dolup yayıldığı konuk yatak odaları; çiçeklerini kuruttuğu oda; badem ve zeytin bahçesinde bahçıvanlık aletlerinin durduğu kulübe ve onun yanında minyatür bir güvercin yuvasına benzeyen kümes – bunların hepsi birer ikişer azaltılıp bir taşınabilir kitaplık, bir şifoniyer dolusu hiç giymediği kıyafet, kimsenin içine bakmasına izin verilmeyen bir seyahat sandığı ve minicik bir buzdolabına indirgendi.

Meyveyi paketinden çıkartarak lavaboda yıkayıp çikolata ile birlikte buzdolabına koyar, kahveye bir yer, *kahvenin yerini*, bulurken Jenny'nin haberlerini ve çocukların sevgilerini ilettim. Bernard'ın sağlığını sordu ama son ziyaretimden beri görmemiştim onu. Parmaklarıyla saçını düzeltti ve çevresindeki yastıkları yerleştirdi. Yatağının yanındaki sandalyeye dönünce kendimi bir kez daha kilitli dolabın üstündeki fotoğrafa bakarken buldum. Ben de o yuvarlak yüzlü, fazla düzgün saçlı güzele, sevdiğinin pazularını sıyırıp geçen keyifli, kaygısız gülümsemeye âşık olabilirdim. Bu kadar çekici olan, masumiyetti; sadece kızın ya da çiftin değil, zamanın kendisinin de; yoldan geçen bir takım elbiselinin flu omzunun ve başının bile saf, bilgisiz bir niteliği vardı; tıpkı modern dönem öncesi tenhalığındaki bir sokağa park edilmiş kurbağa gözlü araba gibi. Masum dönem! On milyonlarca ölü, enkaz halindeki Avrupa, henüz insani ahlaksızlık için evrensel referans noktamız haline gelmemiş, hâlâ haber olan toplama kampları. Masumiyet aldanmasını yaratan, fotoğrafın kendisiydi. Donmuş

anlatımındaki ince alay, içindeki kişilere değişecekleri veya öle-cekleri konusunda açık bir bilgisizlik katıyor. Masum oldukları konu, istikbaldi. Elli yıl sonra, onlara ne olduğunun –kiminle evlendiklerinin, ölüm tarihlerinin– ilahi bilgisiyle, bizim fotoğ-raflarımızı bir gün kimin elinde tutuyor olacağını aklımıza bile getirmeden onlara bakıyoruz.

June, bakışlarımı izliyordu. Defterime ve tükenmezkalemime uzanırken, ne yaptığının farkında bir sahtekâr gibi hissettim ken-dimi. Onun yaşamını yazınam konusunda anlaşmıştık. Haklı olarak bir biyografi düşünüyordu; baştan benim de niyetim öyleydi. Ama bir kez işe girişince, başka bir biçim almaya başladı; bir biyografi değil, gerçekte bir anı kitabı bile değil, daha çok konudan sapma oldu; merkezde o olacaktı ama kitap onunla ilgili olmayacaktı.

Geçen geldiğimde, fotoğraf yararlı bir çıkış noktası olmuştu. Ben ona bakarken June beni izliyor, başlamamı bekliyordu. Dirseği diyaframına dayanmıştı, işaretparmağı da çenesinin uzun kavisin-deydi. Aslında, "O çehre buna nasıl dönüştü, bu kadar sıra dışı gö-rünecek hale nasıl geldin, yaşam mı neden oldu buna? Vay canına, nasıl da değişmişsin!" diye sormak istiyordum.

Bunun yerine, gözlerimi fotoğraftan ayırmadan, "Bernard'ın yaşamı başarılarına yenilerini ekleyerek düzenli bir gelişme içinde olmuş gibi gözüküyor, oysa seninki uzun bir dönüşüme benziyor..." dedim.

Ne yazık ki June bunu Bernard'la ilgili bir soru olarak aldı. "Geçen ay geldiğinde ne hakkında konuşmak istedi, biliyor mu-sun? Avrupa komünizmi! Bir hafta önce bir İtalyan delegasyonuyla tanışmış. Başkalarının cebinden ziyafetler veren takım elbiseli şişko kabadayılar. İyimser hissettiğini söyledi!" Fotoğrafa bakıp başıyla onayladı. "Jeremy, basbayağı heyecanlanmıştı! Tıpkı o zaman ol-duğumuz gibi. Gelişme, fazla kibar bir sözcük. Durgunluk bence. Yerinde sayma."

Bunun doğru olmadığını biliyordu. Bernard Parti'den yıllar önce ayrılmış, İşçi Partisi milletvekilliği yapmıştı; Parti'nin özgürlükçü kalıntısının bir üyesi, hükümetin yayıncılık, çevre ve pornogra-fi komisyonlarında hizmet vermiş bir kurum adamıydı. June'un Bernard'da asıl karşı çıktığı, akılcılığıydı. Ama şimdi onu kurcala-mak istemiyordum. Sorumun yanıtlanmasını istiyordum, yüksek sesle sormadığım sorunun. Ona katılmış gibi yaptım.

"Evet, şu anda seni bir şeyin heyecanlandırdığını düşünmek zor."

Başını geriye eğip gözlerini kapattı; bütün bedeni çukurlaştı. Daha önce, June'un nasıl ve neden yaşamını değiştirdiği konusunun üstünden birden fazla kez geçmiştik. Sonuç her seferinde biraz değişik çıkıyordu.

"Hazır mıyız? 1938'in bütün yazını Fransa'da, Dijon'un hemen dışında bir ailenin yanında geçirdim. İster inan ister inanma, gerçekten hardal işindeydiler. Bana yemek pişirmeyi ve gezegende Fransa'dan daha iyi bir yer olmadığını öğrettiler; hiçbir zaman değiştiremediğim bir gençlik inancı... Geri döndüğümde, on sekizinci doğum günümdü ve bana bir bisiklet verilmişti; kullanılmamış, nefis bir şey. Bisiklet kulüpleri hâlâ modaydı; ben de bir tanesine katıldım, Amersham Sosyalist Bisiklet Kulübü. Herhalde sıkıcı anneme ve babama bir şok geçirtmek istemiştim; gerçi karşı çıktıklarını anımsamıyorum ya. Hafta sonları yirmi kadarımız piknik malzemelerimizi alıp Chilterns sokakları boyunca ya da yokuştan aşağıya Thame ve Oxford'a doğru pedal basardık. Kulübümüzün başka kulüplerle bağlantısı vardı; bunlardan bazılarının da Komünist Parti'yle yakın ilişkisi. Bir plan ya da komplo olup olmadığını bilmiyorum; birisi bunun üstünde araştırma yapmalı. Büyük olasılıkla oldukça gayri resmiydi, istenilen sonucu vermesi yani; şöyle ki, bu kulüpler bir yeni üye toplama alanı oldu. Hiç kimse, hiçbir zaman nutuk çekmedi bana, kimse kulağımı bükmedi. Sadece kendimi hoşlandığım, neşeli, zeki insanların arasında bulmuştum ve konuşmalar, tahmin edebileceğin gibiydi: İngiltere'nin kusurları, haksızlıklar ve çileler nelerdi, bu nasıl yoluna konulurdu ve bunlar Sovyetler Birliği'nde nasıl düzeltiliyordu? Stalin ne yapıyordu, Lenin ne demişti, Marx ve Engels ne yazmışlardı? Bir de dedikodular vardı. Kim Parti'deydi, kim gerçekten Moskova'ya gitmişti, üye olmak nasıl bir şeydi, kim üye olmayı düşünüyordu, vesaire.

Bak şimdi, bütün bu konuşmalar, bütün gevezelik ve kıkırdaşmalar, bisikletlerimizi kırsal bölgelerde sürerken ya da elimizde sandviçlerimizle o nefis tepelerde otururken veya bahçesinde yarımşar zencefilli biramızı içmek için uğradığımız köy barında oluyordu. Ta başından itibaren, Parti ve temsil ettiği her şey, üretim araçlarının ortak mülkiyeti, emekçi sınıfın tarihsel ve bilimsel olarak takdir edilmiş mirasıyla ilgili bütün o laga luga, bilmemnenin

çürütülmesi, bütün maskaralık, benim kafamda kayın ağaçlarıyla, mısır tarlalarıyla, güneş ışığıyla ve o tepelerden ve yazın tünele dönen yollardan aşağıya uçar gibi inmekle bağlantılıydı. Komünistlik ve benim kırsal bölgelere olan tutkum, ayrıca bir iki hoş görünüşlü şortlu oğlana ilgim, hepsi birbirine karışmıştı ve evet, çok heyecanlıydım."

Yazarken, haksızlık edip acaba –June'un yaşamına yapmak istediği son bir düzeltme için bir yol, bir aracı olarak– kullanılıyor muyum diye düşündüm. Bu düşünce, istediği biyografiyi yazmadığım için kendimi daha az rahatsız hissetmeme neden oldu.

June sözünü sürdürdü. Bunu oldukça iyi çözümlemişti.

"Bu, başlangıcıydı. Sekiz yıl sonra nihayet katıldım Parti'ye. Ve katılır katılmaz sonu geldi, sonun başlangıcı oldu."

"Dolmen."

"Aynen öyle."

Savaşın içinde 38'den 46'ya kadar 8 yılı zıplayıp geçmek üzereydik. Bu konuşmalar böyle sürüyordu.

1946'da balaylarının sonuna doğru Fransa üstünden dönerlerken, Bernard ve June Languedoc'ta Causse de Larzac denilen kuru, kalkerli bir düzlük boyunca uzun bir yürüyüş yaptılar. Gecelemeyi düşündükleri köyün iki mil dışında Dolmen de la Prunaréde olarak bilinen antik bir mezar alanına rastladılar. Dolmen, bir Vis Nehri boğazının sınırına yakın bir tepedeydi ve çift, akşamın erken saatlerinde kuzeye, Cévennes Dağları'na doğru bakıp geleceği konuşarak orada bir iki saat oturdu. O zamandan beri, hepimiz değişik zamanlarda orada olduk. 1971'de, Jenny Fransız Ordusu'ndan yöre sakini bir çocukla flört etti orada. Biz, seksenlerin ortalarında Bernard ve bebeklerimizle orada piknik yaptık. Jenny ve ben bir kez bir evlilik sorununu tartışıp çözümlemek için gittik. Ayrıca yalnız kalmak için de iyi bir yer. Bir aile yeri oldu orası. En bilindik şekliyle bir dolmen, iki başka taş tarafından kısa bir taş masa oluşturacak şekilde desteklenen, havanın aşındırdığı yatay bir kaya levhadan meydana geliyor. Yukarıda, Causse düzlüklerinde onlardan bir sürü var ama içlerinden sadece biri, "O Dolmen."

"Nelerden söz ettiniz?"

Yakınarak el çırptı. "Beni sorguya çekme. Bir şey vardı aklımda, bağlantı kurmak istediğim bir şey. Hah, tamam buldum. Bisiklet kulübünün önemi, komünizm ile benim kırsala olan sevgimin ayrıl-

maz bir bütün olmalarındaydı – sanırım bunlar o yaşta hissedilen şu romantik, idealist duyguların bir parçasıydı. Ve işte artık Fransa'da, kendi tarzında Chilternler'den çok daha güzel, daha geniş, daha yabanıl, hatta biraz ürkütücü, başka bir manzaradaydım. Sevdiğim adamla birlikteydim; durmadan dünyayı değiştirmeye nasıl yardım edeceğimizi konuşuyorduk ve birlikte bir hayata başlamak üzere eve dönüş yolundaydık. Kendi kendime, hiç bundan daha mutlu olmadım diye düşündüğümü bile anımsıyorum. Hepsi bu!

Ama işte bir terslik vardı, bir gölge. Biz orada otururken güneş batıp ışık görkemli bir hal aldığında, ama eve gitmek istemiyorum, sanırım aksine burada kalmak istiyorum diye düşünüyordum. Karşıya, boğaza, dağlara doğru Causse de Blandas'a baktıkça, apaçık ortada olanı daha fazla fark ettim: O kayaların yaşı, güzelliği ve gücü karşışında, politika önemsiz bir şeydi. İnsanlığın varoluşu yeniydi. Evren, işçi sınıfına ne olacağını umursamıyordu. Korktum. Kısa erişkin yaşamımın tamamında politikaya tutunmuştum; bana arkadaşlarımı, kocamı, fikirlerimi vermişti. İngiltere'ye dönmeyi dört gözle beklerken şimdi burada kalıp bu el değmemiş yerde huzursuz olmayı yeğlediğimi söylüyordum kendime.

Bernard konuşmayı sürdürüyordu ve eminim ben de ona katılıyordum. Ama aklım karışmıştı. Belki bunlardan ikisine de istekli değildim, politikaya ya da vahşi doğaya. Belki de aslında gereksinim duyduğum şey, güzel bir yuva ve ilgilenecek bir bebekti. Aklım çok karışmıştı."

"Öyleyse sen..."

"Bitirmedim. Başka bir şey daha vardı. Bu huzur kaçırıcı düşüncelerim vardı ama dolmende *mutluydum*. Orada sessizlikte oturarak dağların kırmızıya dönmesini izleyip o ipeksi akşam havasını içime çekmekten ve Bernard'ın da aynısını yapıp aynı şeyleri hissettiğini bilmekten daha fazla istediğim hiçbir şey yoktu. Bu yüzden, başka bir sorun daha vardı işte. Ne dinginlik, ne sessizlik vardı. Üzülüyorduk –kim bilir neye– yenilikçi sosyal demokratların dönekliğine, kentlerdeki yoksulların durumuna – tanımadığımız insanların, o anda hiçbir şekilde yardım edemeyeceğimiz insanların durumuna... Yaşamlarımız, bu yüce anla buluşmuştu –beş bin yıldan yaşlı kutsal bir yer, birbirimize duyduğumuz aşk, ışık, önümüzdeki devasa alan– ama yine de onu kavrayamıyor, içimize çekemiyorduk. Kendimizi içinde bulunduğumuz ana bırakamıyorduk. Onun yerine,

başka insanları özgür bırakmayı düşünmek istiyorduk. Onların mutsuzluğunu düşünmek istiyorduk. Kendimizinkini gizlemek için onların sefilliğini kullandık. Ve bizim sefilliğimiz, yaşamın bize sunduğu basit, güzel şeyleri kabul edip onlara sahip olmaktan mutluluk duymayı beceremediğimizdendi. Politika, idealist politika, gelecekle ilgiliydi. Yaşamımı, tam olarak şimdiki zamana adım attığın anda sınırsız alan, sınırsız zamanla karşılaştığını keşfederek geçirdim; buna Tanrı de istersen..."

Nerede kaldığını unutup konudan uzaklaştı. Üstünde konuşmak istediği Tanrı değildi, Bernard'dı. Anımsadı.

"Bernard şimdiki zamanda var olmayı vurdumduymazlık olarak görüyor. Ama bu saçmalık. Hiç sessizce oturup yaşamını ya da yaşamının Jenny'ninkine yapmış olduğu etkiyi düşünmüş mü? Ya da neden yalnız yaşamaktan âciz olduğunu, kendisine bakması için şu kadını, şu "kâhya"yı evde tuttuğunu? O, kendisi için tamamen görünmez durumda. Olguları ve rakamları var, telefonu bütün gün çalıyor, her dakika bir konuşma yapmak, panele ya da her neyeyse katılmak için koşturuyor. Ama hiç düşünmüyor. Bir dakikalığına bile evrenin güzelliği karşısında huşu duymadı. Sessizlikten nefret ediyor, o yüzden de hiçbir şey bilmiyor. Sorunu yanıtlıyorum: Bu kadar rağbet gören birisi nasıl hiç gelişmez? Yüzeyde kayarak, bütün gün eğer daha iyi düzenlenseydi bir şeyler nasıl olurdu diye zırvalayarak ve gerekli hiçbir şey öğrenmeyerek; işte böyle."

Arkaya, yastıklara yığıldı; tükenmişti. Uzun çehre, tavana doğru kalktı. Solukları belirgindi. Dolmendeki o akşamı birkaç kez konuşmuştuk, genellikle ertesi günkü önemli karşılaşmaya girizgâh olarak. Öfkeliydi; benim bunu görebildiğimi bilmek, onu daha da öfkelendiriyor olmalıydı. Kontrolsüzce sürükleniyordu. Bernard'ın yaşamıyla ilgili söylediklerinin –televizyona çıkmalar, radyo panellerinde tartışmalar, göz önünde bir adam– on yıl geride kaldığını biliyordu. Bugünlerde Bernard Tremaine'den söz edildiğini pek duyan yoktu. Evinde oturup sakin sakin kitabının üstünde çalışıyordu. Artık sadece ailesi ve birkaç eski arkadaşı telefon ediyordu ona. Aynı binada oturan bir kadın günde üç saat gelip temizlik ve yemek yapıyordu. June'un kadını kıskanmasına tanık olmak, acı vericiydi. Yaşamını sürdürmesini sağlayan görüşleri, aynı zamanda Bernard'la arasındaki uzaklığı ölçtüğü görüşlerdi ve eğer bu görüşler bir gerçeklik arayışıyla güçleniyorlarsa, o zaman, o gerçekliğin

bir bölümü karamsarlıktı, aşkta düş kırıklığıydı. Yanlışlıklar ve abartmalar, çok şeyi açık ediyordu.

Püskürtülmediğimi ya da gözümün korkmadığını ona hissettirecek bir şey söylemek istedim. Tersine, yakınlık duyuyordum ona. June'un sıkıntısı, ilişkilerin, gönül işlerinin, yüreğin hâlâ önemli olduğunun, eski yaşamın ve eski sorunların sürdüğünün, sona yaklaşırken bir gözden geçirmenin, mezar soğukluğunda bir ilgisizliğin olmadığının bilgisi, beni yatıştırıyordu.

Çay yapmayı önerdim; bir parmağını çarşaftan kaldırarak onay verdi. Çaydanlığı doldurmak için evyeye gittim. Dışarıda yağmur durmuştu ama rüzgâr hâlâ esiyordu; uçuk mavi hırkalı minik bir kadın, yürüteç yardımıyla çayırın karşısına doğru ilerliyordu. Kuvvetli bir rüzgâr onu alıp götürebilirdi. Bir duvarın dibindeki çiçek tarhına ulaştı ve sanki taşınabilir bir sunakmış gibi yürüteçinin önünde çömeldi. Çimene dizlerinin üstüne çöktüğünde, yürüteçi yana kaydırdı ve hırkasının bir cebinden bir çay kaşığı, diğerinden de bir avuç çiçek soğanı çıkarttı. Çukurlar açıp soğanları içlerine bastırmaya koyuldu. Birkaç yıl önce olsa, onun yaşında çiçek dikmenin hiçbir anlamı olmadığını düşünürdüm; manzarayı izler, bir beyhudelik örneği olarak yorumlardım. Şimdi, sadece izleyebiliyordum.

Fincanları yatağın yanına götürdüm. June yatakta doğrulup kaynar çayı, bir kez bana okulda bir davranış öğretmeni tarafından ona gösterildiğini söylediği biçimde sessizce yudumladı. Düşüncelerine dalıp gitmişti ve besbelli yeniden konuşmaya hazır değildi henüz. Notlarımı aldığım sayfalara baktım; stenoyu okunur hale getirmek için birkaç yerde sembolleri düzelttim. Sonra, yeniden Fransa'ya gittiğimde dolmeni ziyaret etmeye karar verdim. Kır evinden yürüyebilir, Pas de l'Azé'nin yanından Causse'a tırmanır, üç ya da dört saat boyunca kuzeye ilerlerdim – baharda yabani çiçekler açtığında, bütün kırlar orkidelerle kaplandığında harika görünürdü. O kayanın üstüne oturur, aynı manzaraya yeniden bakarak kitabının konusunu düşünürdüm.

Gözkapakları titreşiyordu; elinden düşürmekte olduğu fincanla tabağı kurtarıp kilitli dolabın üstüne koyana kadar geçen sürede uykuya dalmıştı bile. Israrla, bu ani dalmaların yorgunlukla ilgisi olmadığını söylüyordu. Hastalığının bir parçası, dopamin salgıla-

masında dengesizlik yaratan nörolojik bir işlev yitimiydi. Anlaşılan, bu uyku nöbetleri uyuşturuyordu ve karşı konulamıyordu. Suratına bir battaniye atılması gibi demişti bana ama June'un doktoruna bundan söz ettiğimde bana bakıp hem yadsıyarak hem de onun suyuna gitmemi önererek belli belirsiz başını sallamıştı. "O hasta" demişti "ve yorgun."

Nefes alması yatışmış, yüzeysel hızlı soluklara dönmüştü; alnındaki kırışıklık ağacı, sanki kış büyük dallarını sıyırmış gibi daha yalın, daha az karmaşıktı. Boş fincanı fotoğrafı kısmen kapatıyordu. Nasıl değişmişlerdi! Onlara hayret edecek kadar gençtim hâlâ. Orada, çerçevesinin içinde, izsiz ten, Bernard'ın kolunun üst tarafına yaslanmış güzel, yuvarlak baş. Onları yaşlılık yıllarında tanımıştım ama Bernard'la June'un sevgiyle, sorunsuzca birlikte oldukları uzakta kalmış kısacık döneme özlem gibi bir şey duyuyordum. Çöküşten öncesine. Bu da –ne kadar çok ve ne süreyle birbirlerine tutkun ve sinir olacaklarını bilmiyor olmaları– fotoğrafın masumiyetine katkıda bulunuyordu. June, Bernard'ın bezdirici manevi yoksullaşmasına ve "temel ciddiyet eksikliği"ne, at gözlüğü takmış haklılığına ve kibirli, "bütün birikmiş kanıtlara karşın" o mantıklı toplumsal planlamanın insanlığı dertlerinden, zalimlik eğiliminden kurtaracak olduğu dayatmasına; Bernard da June'un toplumsal vicdanına ihanet etmesine, "öz-savunmacı kaderciliği"ne ve "sınırsız saflığı"na sinir oluyordu – June'un mutlaklarının uzayıp giden yoklamalarından ne kadar sıkıntı çekmişti: Tek boynuzlu atlar, ağaç ruhları, melekler, medyumlar, kendini iyileştirmeler, kolektif bilinçdışı, "İsa içimizde".

Bir keresinde Bernard'a June'la savaş sırasındaki ilk buluşmalarını sormuştum. Ne çekmişti onu June'a? İlk karşılaşmalarını anımsamıyordu. 1944'ün ilk aylarında, Fransızcadan çevrilmiş belgeleri bırakıp yeni iş almak için Senato Binası'ndaki ofisine haftada bir ya da iki kez genç bir kadının geldiğini yavaş yavaş fark etmişti. Bernard'ın ofisindeki herkesin Fransızcası vardı ve belgeler önemsiz şeylerdi. Kızın varlığını gerekli görmüyordu, o yüzden onu görmemişti. Kız yoktu. Sonra birisinin onun çok güzel olduğunu söylediğine kulak misafiri oldu ve bir sonraki gelişinde daha dikkatli baktı. Onun gelmediği günler düş kırıklığı, geldiğinde de aptalca mutlu hissetmeye başladı. En sonunda tutuk bir sohbet için June'un dikkatini çektiğinde, onun geçinmesi kolay birisi olduğu-

nu gördü. Koca kulaklı fasulye sırığı gibi bir adamla konuşmanın güzel bir kadını sinirlendirmesi gerektiğini varsaymıştı. Kız gerçekten kendisinden hoşlanmış gibi gözüküyordu. Birlikte, Strand Caddesi'ndeki Joe Lyons Kafe'de Bernard'ın çekingenliğini yüksek sesle sosyalizmden ve böceklerden –amatör bir böcekbilimci sayılabilirdi– söz ederek gizlediği bir öğle yemeği yediler. Sonra, June'u bir akşam onunla Haymarket'ta bir film izlemeye –hayır, hangisi olduğunu anımsayamıyordu– ikna ederek çalışma arkadaşlarını afallattı ve orada onu öpme cesaretini buldu –önce, eski moda romantizmi taklit eder gibi elinin tersinden, sonra yanağından, daha sonra dudaklarından; artan, baş döndürücü bir ilerlemeyle, her şey sohbetten ilk saf öpücüklere, dört haftadan az bir süre almıştı.

June'un hikâyesi: Tercümanlık ve ender olarak da Fransızcadan ofis dokümanları çevirmenliği yaptığı işi, onu sıkıcı bir öğle sonrasında Senato Binası'nda bir koridora götürmüştü. İşini göreceği büronun yanındakinin açık kapısının önünden geçti ve ayakları masanın üstünde, ahşap bir sandalyeye rahatsızca yayılmış, bütün dikkati çok ciddi gibi gözüken bir kitapta, tuhaf suratlı, leylek bacaklı bir genç adam gördü. Adam yukarı baktı, bir an için kendi bakışlarını yakaladı ve çoktan ilgisini kaybetmiş olarak kitabına döndü. June nezaketsizlik ediyor gibi gözükmeden oyalanabildiği kadar oyalandı –birkaç saniyelik bir süre– ve elindeki cepli dosyada bir şey arıyor gibi yaparken, gözünü dikip baktı, arzuyla baktı. Çıkmış olduğu genç adamların çoğundan hoşlanmaya, tanımlanamaz bir beğenmeme duygusunun üstesinden gelerek başlamıştı. Bu, anında çekici gelmişti. Adam "onun tipi"ydi; şimdi bu sinir bozucu ifadenin özünü anlıyordu. Besbelli zekiydi –o ofisteki herkes öyleydi– o cüssenin hantal savunmasızlığından ve onun kocaman, cömert çehresinden hoşlanmıştı; bir de kendisine gözünü dikmeden baktığı gerçeğinden. Bunu çok az erkek yapardı.

Onun çalıştığı ofise gitmek için bahaneler buldu. Kendi ofisindeki diğer kızlardan biri tarafından götürülmesi gereken şeyleri götürdü. Orada kalışını uzatmak için ve Bernard kendi tarafına bakmadığından, onun çalışma arkadaşlarından biriyle flört etmek zorunda kaldı; Yorkshire'lı, sivilceli, tiz sesli kasvetli bir çocukla. Bir kez çayı dökülsün diye Bernard'ın masasına çarptı. O, kaşlarını çatıp, okumasını bölmeden mendiliyle ıslaklığı kuruladı. Başkasına gitmesi gereken paketleri götürdü ona. Adam kibarca düzeltti onu.

Yorkshire'lı kalbi kırık, bir yalnızlık duyurusu yazdı. Kendisiyle evlenmesini beklemediğini söyledi, her ne kadar bunu göz ardı etmiyorsa da. Ama çok yakın arkadaş olmalarını umuyordu; erkek kardeşle kız kardeş gibi. Hızlı hareket etmesi gerektiğini biliyordu June.

Cesaretini toplayıp onu yemeğe çıkarmasını sağlama azmiyle Bernard'ın ofisine uzun adımlarla yürüdüğü gün, aynı zamanda Bernard'ın da ona ilk kez alıcı gözüyle bakmaya karar verdiği gündü. Adamın bakışları o kadar yalın, o kadar açık bir biçimde yırtıcıydı ki masasına doğru giderken sendeledi. Köşede, gelecekteki erkek kardeşi sırıtarak ayaklarının üstünde sallanıyordu. June elindeki paketi bırakıp kaçtı. Ama artık erkeğini elde ettiğini biliyordu; artık ne zaman içeri girse, konuşacak bir şey bulmaya çalışırken Bernard'ın koca çenesi iki yana sallanıyordu. Joe Lyons'taki öğle yemeği için çok hafif bir teşvik yeterli oldu.

Onların o ilk günlerine ait anılarını hiç karşılaştırmamış olmaları bana garip geliyor. Aradaki farklar kuşkusuz keyiflendirirdi June'u. Onun daha sonraki önyargılarını doğrulardı: düşüncesiz, ısrarla anladığını ve kontrol altında tuttuğunu söylediği gerçeği oluşturan gizli akıştan bihaber Bernard. Yine de, Bernard'ın öyküsünü June'a, June'unkini Bernard'a anlatmaya karşı koydum. Açıklamaları özel olarak birbirinden ayrı tutmak, onlardan çok benim kararımdı. Durumun gerçekten bu olduğuna ikisi de tam olarak inanmakta güçlük çekiyordu ve konuşmalarımızda mesajların ve izlenimlerin taşıyıcısı olarak kullanıldığımın farkındaydım. June, onun adına Bernard'a –en azından dünya görüşü için ve radyo tartışma programlarıyla dolu hızlı yaşamı ile kâhyası için– fırça çekmemi isterdi. Bernard, June'a sadece onsuz gayet iyi durumda olduğu hüsnükuruntusunu değil, bariz çılgınlığına rağmen ona olan düşkünlüğünü de iletmemi ve böylece onu ödünü patlatan bir başka ziyaretten kurtarmamı ya da bir sonraki gidişi için ortamı yumuşatmamı isterdi. Beni görünce, her ikisi de beni konuşturarak ağız aramaya, genellikle incelikli bir biçimde soruların ardına gizlenmiş tekliflerde bulunarak bilgi koparmak için dil dökmeye başlardı. Nitekim Bernard: Ona hâlâ sakinleştirici veriyorlar mı? Benim hakkımda durmadan atıp tuttu mu? Sence benden hep mi nefret edecek? Ve June: Durmadan Bayan Biggs'i mi (kâhya) anlattı? İntihar etme planlarından vazgeçti mi?

Kaçamak yanıtlar veriyordum. Söyleyebileceğim tatminkâr hiçbir şey yoktu; ayrıca istedikleri zaman birbirlerini arayabilir ya da görebilirlerdi. Genç, anlamsızca gururlu âşıklar gibi arayanın zayıflık, aşağılık bir duygusal bağımlılık göstermiş olacağına inanarak kendilerini dizginliyorlardı.

June beş dakikalık şekerlemeden uyanınca kelleşmekte olan ciddi ifadeli bir adamın, elinde defterle yatağının yanında oturduğunu gördü. Neredeydi? Kimdi bu adam? Ne istiyordu? Gözlerindeki o büyüyen, telaşlı şaşkınlık, kendisini bana anlattı, yanıtlarımı kısıtlayarak rahatlatıcı sözcükleri hemen bulamamama, bulduğumda da tökezlememe neden oldu. Ama daha ben sözümü bitirmeden, o çoktan kayıp bağlantıları kurmuş, yeniden hikâyesine dönmüş ve damadının onu kaydetmeye geldiğini anımsamıştı.

Boğazını temizledi. "Nerede kalmıştım?" Kuyuya, her şeyin tanımsız ve bağlantısız olduğu anlamsızlık uçurumuna bir göz atmış olduğunu ve bunun onu korkuttuğunu ikimiz de biliyorduk. İkimizi de korkutmuştu. Bunu itiraf edemezdik ya da, daha çok, ben itiraf edemezdim – o edene kadar.

Artık nerede olduğunu biliyordu, tıpkı sırada ne olduğunu bildiği gibi. Ama kendine gelmesine eşlik eden kısa ruhsal dram sırasında, ben de kaçınılmaz teşvike direnmeye hazırlandığımı fark ettim: "Ertesi gün." Onu başka bir yere yönlendirmek istiyordum. "Ertesi gün"ün üstünden defalarca geçmiştik. O aile efsanesiydi; ezberlenmiş bir dua gibi anlatıldığı haliyle artık pek anımsanmayan, yinelene yinelene parlatılmış bir öyküydü. Yıllar önce, Jenny ile tanıştığımda Polonya'da duymuştum onu. Tam anlamıyla görgü tanığı olmayan Bernard'dan, oldukça sık duymuştum. Noellerde ve diğer aile toplantılarında yeniden sahnelenirdi. June'a kalırsa o, anı kitabının en önemli bölümü olacaktı; tıpkı kendi yaşam öyküsünün olduğu gibi –dönüm noktası, yön değiştirten deneyim, ışığıyla önceki bütün kararların yeniden düşünülmesini gerektiren, açığa çıkmış gerçek. Tarihsel kesinliği, hizmet ettiği amaçtan daha önemsiz olan bir öyküydü. O bir efsaneydi, belgesel olarak korunduğu için daha da güçlüydü. June, "ertesi gün"ün her şeyi açıkladığına kendisini inandırmıştı: neden Parti'den ayrıldığını; neden kendisiyle Bernard'ın yaşam boyu sürecek uyumsuzluğa düştüklerini; kendi akılcılığını, kendi maddeciliğini neden yeniden gözden geçirdiğini;

sürdürmüş olduğu hayatı yaşamaya, nerede yaşayacağına nasıl karar verdiğini; ne düşündüğünü...

Ailenin dışından birisi olarak, hem aklım çeliniyor hem de kuşkuyla yaklaşıyordum. Dönüm noktaları, öykü anlatıcılarının ve oyun yazarlarının buluşlarıdır; bir yaşam, bir hikâyenin konusuna indirgendiğinde, onun tarafından karalandığında, bir olaylar dizisinden dürüstlüğü damıtmak gerektiğinde, bir izleyici topluluğunu bir karakterin gelişimini gösteren unutulmaz bir şeyle eve gönderme zorunluluğu olduğunda, vazgeçilmez bir sistem. Işığı görmek, karar anı, dönüm noktası, kuşkusuz bunları aşırı dolu bir bellekte geçmişi kapsayan bir anlaşılırlık için Holywood'dan ya da İncil'den alırız. June'un "siyah köpekler"i. Burada, yatağın yanında kucağımda defterle onun boşlukta olduğunu sezmenin ayrıcalığına sahip bir şekilde otururken, bu neredeyse var olmayan hayvanların çok rahatlatıcı olduklarını fark ettim. Bu ünlü öykünün bir başka tekrarında, çok fazla korkusuzluk olurdu.

Kestirirken yatağın aşağısına kaymış olmalıydı. Kendisini dikleştirmeye çalıştı ama bilekleri çok güçsüzdü, elleri de yatak çarşaflarında tutacak yer bulamadı. Ona yardım etmek için kalktım fakat bir sesle, bir hırıltıyla beni durdurdu ve yüzünü bana dönecek şekilde yana doğru yuvarlanarak başını bir yastığın katlanmış köşesine sokuşturdu.

Yavaşça başladım. Kurnazlık mı ediyordum? Bu düşünce canımı sıktı ama başlamıştım artık. "Sence dünyanın senin bakış açını da, Bernard'ınkini de barındırabilmesi gerekmiyor mu? Bazıları kendi içlerine doğru yolculuk yaparken diğerlerinin dünyayı geliştirmekle ilgilenmesi en iyisi değil mi? Bir uygarlığı oluşturan, çeşitlilik değil midir?"

Bu sonuncu tumturaklı soru, June'a fazla geldi. Doğal dikkatin oluşturduğu kaş çatması, çınlayan kahkahasıyla yok oldu. Artık yatmaya katlanamıyordu. Bir yandan nefes nefese benimle konuşurken doğrulmaya çabaladı ve bu kez başarılı oldu.

"Jeremy, sen çok tatlısın ama zırvalıyorsun. Düzgün davranmak için ve herkesin seni sevmesi için, birbirlerini sevmeleri için, çok fazla çabalıyorsun... İşte!"

Sonunda dik oturmuştu. Kösele gibi bahçıvan elleri çarşafın üstünde birleşmişti ve bana bastırılmış bir neşeyle bakıyordu. Ya da anneliğe özgü bir acımayla. "O zaman, neden dünya gelişme-

di? Bütün bu bedava sağlık hizmetleri, ücretleri yükseltmeler, her eve arabalar, televizyonlar, elektrikli diş fırçaları. Neden insanlar memnun değil? Bu gelişmelerde eksik bir şey yok mu?"

Artık benimle dalga geçildiği için kendimi özgür hissediyordum. Sesim biraz sert çıktı. "O zaman modern dünya manevi bir çöl, öyle mi? Bu klişe doğru bile olsa, sana ne demeli June? Sen neden mutlu değilsin? Her geldiğimde Bernard'a karşı hâlâ ne kadar katı olduğunu gösteriyorsun bana. Neden artık bırakmıyorsun? Artık ne önemi var ki? Bırak onu gitsin. Bırakmamış ya da bırakamıyor olman gerçeği, senin yöntemlerinle ilgili pek fazla şey söylemiyor."

Çok mu ileri gitmiştim? Ben konuşurken June odanın öbür ucuna, pencereye doğru bakmıştı. Sessizlik onun uzun süren soluk alışlarına karışıyordu; sonra daha da gergin bir sessizlik oldu ve bunu gürültülü bir soluk verme izledi. Dosdoğru bana baktı.

"Doğru. Elbette doğru..." Söylemeye karar vermeden önce duraladı ve, "Bugüne kadar yapmış olduğum, bir değeri olan her şeyi tek başıma yapmak zorunda kaldım" dedi. "O zaman, buna aldırmadım. Halimden memnundum – hem bu arada, mutlu olmayı beklemiyorum. Mutluluk, ara sıra oluşan yaz şimşeği gibi bir şey. Ama iç huzuru buldum ve bütün o yıllar boyunca hep kendi başıma iyi idare ettiğimi düşündüm. Ailem, arkadaşlarım, gelen gidenim vardı. Geldikleri zaman seviniyordum, gittiklerinde seviniyordum. Ama şimdi..."

Onu iğneleyerek daldığı anılardan çıkartıp itiraf etmeye geçirmiştim. Defterimde yeni bir sayfa açtım.

"Bana ne kadar hasta olduğum söylendiği zaman ve son bir kez kapanmak için buraya geldiğimde, yalnızlık, en büyük ve tek başarısızlığım gibi gözükmeye başladı. Çok büyük bir başarısızlık. İyi bir yaşam kurmak; bunu yalnız yapmanın ne anlamı var? Fransa'daki o yılları düşününce, bazen yüzüme soğuk bir rüzgârın estiğini hissediyorum. Bernard benim aptal bir okültist olduğumu düşünüyor; ben de onun dünyada maddesel bir cennet satın alabilmesini sağlasa topumuzu ele verecek balık gözlü bir parti komiseri olduğunu düşünüyorum – bu bir aile öyküsü, aile şakası. İşin doğrusu, birbirimizi seviyoruz; bundan hiç vazgeçmedik; birbirimize saplantılıyız. Ve bununla hiçbir yere varmayı başaramadık. Bir yaşam kuramadık. Aşktan vazgeçemedik ama onun gücüne de boyun eğmedik. Sorun, tanımlanabilecek kadar kolay ama o

zaman hiç tanımlamadık. Hiçbir zaman, bak, ben böyle hissediyorum, peki şimdi ne yapalım demedik. Hayır, hep bir keşmekeş vardı; tartışmalar, çocuklarla ilgili düzenlemeler, günlük karmaşa, artan uzaklaşma ve farklı ülkeler. Bunların hepsini dışarıda bırakarak huzur buldum ben. Hırçınsam, bu kendimi affetmemiş olduğumdan. 30 metre yukarıda havada asılı durmayı öğrenmiş olsam bile Bernard'la nasıl konuşacağımı ya da onunla nasıl bir arada olacağımı hiç bilememiş olduğum gerçeğini telafi etmezdi. Ne zaman gazetelerdeki bir güncel toplumsal çöküntüden yakınsam, kendime anımsatmam gerekiyor: Ben çocuklarımın babasıyla, sevmiş olduğum adamla dostluk kuramamış ve evli kalamamışken, neden çatışan çıkarları olan milyonlarca yabancının birbirleriyle iyi geçinmelerini bekliyorum ki? Hem başka bir şey daha var. Bernard'a saldırmayı sürdürüyorsam, bu, sen burada olduğun ve ara sıra onu gördüğünü bildiğim ve –bunu söylememem gerek– bana onu anımsattığın için. Tanrı'ya şükür onun politik hırslarına sahip değilsin ama ikinizde de beni çıldırtan ve cezbeden bir kayıtsızlık ve uzaklık var. Ve..."

Aklındakini kendine sakladı ve arkadaki yastıklara gömüldü. Bana iltifat edilmiş olduğunu göz önüne alınam gerektiğinden, kendimi bir miktar nezaket göstermeye zorunlu hissettim; sunulmuş olanı almak için resmi bir gereklilik. İtirafında, olabildiğince çabuk dönmek istediğim bir sözcük vardı. Ama önce, incelik ritüelleri aradan çıkartılacaktı.

"Ziyaretlerimin senin canını sıkmadığını umuyorum o zaman."

"Gelmen hoşuma gidiyor."

"Fazla özel konulara girdiğimi düşünürsen, bana söylersin."

"Ne istersen sorabilirsin bana."

"Zorla girmek istemiyorum, senin..."

"Ne istersen sorabileceğini söyledim. Yanıt vermek istemezsem, vermem."

İzin verilmişti. Sanırım aklımın neye takıldığını biliyordu kurnaz yaşlı kuş. Beni bekliyordu.

"Bernard ve senin birbirinize... saplantılı olduğunuzu söyledin. Yani... fiziksel olarak mı demek istiyorsun?"

"Kuşağının nasıl da tipik bir üyesisin, Jeremy. Üstelik bu konuda çekingen gözükmeye başlamak için fazlasıyla yaşlanıyorsun. Evet, seks, seksten söz ediyorum."

Sözcüğü kullandığını daha önce hiç duymamıştım. BBC'nin savaş zamanı yayını ses tonuyla, ünlü harfi neredeyse sıks der gibi daralttı. Onun dudaklarından çıkınca, kulağa kaba, enikonu müstehcen geldi. Söylemeye, sonra da tiksinmesinin üstesinden gelmek için yinelemeye kendisini zorladığı için miydi? Yoksa haklı mıydı? Ben, her zaman güç beğenen birisi olsam da altmışlı yıllara ait bir adam olarak ziyafette tıkanmaya mı başlıyordum?

June ve Bernard, cinsel açıdan takıntılı... Onları ancak yaşlı ve birbirlerine düşmanken tanımış olduğumdan, ona, Kraliçe'yi tuvalette düşünmeyi kutsal değerlere hakaret kabul eden bir çocuk gibi bunu gözümün önüne getirmekte zorlandığımı söylemek isterdim.

Ama onun yerine, “Sanırım bunu anlayabiliyorum” dedim.

“Zannetmiyorum” dedi, kesinliğinden hoşnut olarak. “O zamanlar nasıl olduğu hakkında en ufak bir fikrin yok.”

Daha o konuşurken, imgeler ve izlenimler Alice gibi ya da ardında genişleyen bir zaman konisinden aşağıya bıraktığı molozlar gibi havada taklalar atıyordu: Ofis tozunun kokusu; parlak bej ve kahverengi boyanmış koridor duvarları; daktilolardan arabalara kadar sağlam, ağır, siyah boyalı gündelik eşyalar; bol keten takımlar içinde pipolarını ısıran gülünç derecede ağırbaşlı genç adamlar; baharat ya da sarımsak veya limon suyu ya da şaraptan yoksun yiyecekler; bir erotizm biçimi olarak görülen, durmadan sigaralarla oynama hali ve her yerde, otobüs biletlerinin üstünde, formlarda, tek parmakları kahverengi, siyah ve griden oluşan ciddi bir dünyaya giden yolu gösteren elde boyanmış tabelalarda, zorba, uzlaşmaz, Latinceyi andıran direktiflerle, otorite. Benim o zamanların neye benzediğiyle ilgili düşüncem ağır çekimde infilak eden bir eskici dükkânıydı ve June'un da bunu sezmemesine seviniyordum çünkü bana göre orada cinsel takıntıya hiç yer yoktu.

“Bernard'la tanışmadan önce, 'oldukça hoş' gözüktükleri için bir iki başka genç çocukla çıkmıştım. Başlangıçta, anne babamla tanışsınlar diye onları eve götürürdüm, düşüncelerini almak için. 'Prezantabl' mıydılar? Adamları hep olası kocalar olarak değerlendiriyordum. Arkadaşlarım öyle yapıyordu, konuştuğumuz konu buydu. İşin içinde aslında arzu hiç yoktu, en azından benimki yoktu. Sadece, erkek bir arkadaşa, bir eve, bir bebeğe, bir mutfağa –bu öğeler birbirlerinden ayrılamazlardı– duyulan yaygın, belli belirsiz bir çeşit özlem vardı. Erkeğin duygularına gelince, bu

onun ne kadar ileri gitmesine izin verdiğine bağlıydı. Toplaşıp epey konuşurduk bunun hakkında. Eğer evlenecektiysen, seks, ödemek zorunda olduğun bedeldi. Evlenmeden olmaz. Çetin bir pazarlıktı ama akla yatkındı. Hiçbir şey vermeden bir şey alamazdın.

Ve sonra, her şey değişti. Bernard'la tanışmamdan sonraki birkaç gün içinde, duygularım... yani, patlayacağımı zannettim. Onu istiyordum, Jeremy. Acı çekmek gibiydi. Düğün ya da mutfak istemiyordum; bu adamı istiyordum. Onunla ilgili ateşli fantezilerim vardı. Kız arkadaşlarımla dürüstçe konuşamıyordum. Şok geçirirlerdi. Hiçbir şey beni buna hazırlamamıştı. Bernard'la hemen sevişmek istiyordum ve korkudan ödüm patlıyordu. Eğer isterse, ısrar ederse, seçeneğim olmayacağını biliyordum. Onun da duygularının yoğun olduğu besbelliydi. İsteklerde bulunacak birisi değildi ama bir öğlen, şimdi unuttuğum bir sürü sebepten, bir kız arkadaşımın ailesine ait bir evde kendimizi yalnız bulduk. Sanırım çok şiddetli yağmur yağıyor olmasıyla ilgili bir nedenleydi. Üst kattaki misafir yatak odasına çıkıp soyunmaya başladık. Haftalardır düşündüğüm şeye sahip olmak üzereydim fakat perişandım, dehşet içindeydim, sanki kendi idamıma götürülür gibiydim..."

Şakacı bakışımı yakaladı June –neden perişanlık?– ve sabırsız bir soluk aldı.

"Sizin kuşağınızın bilmediği ve benimkinin hemen hemen unuttuğu, o zamanlar hâlâ ne kadar cahil olduğumuz, –seksle ve onunla bağlantılı her şeyle ilgili– davranışların ne kadar acayip olduğu. Doğum kontrolü, boşanma, homoseksüellik, zührevi hastalık. Evlilik dışı gebelik, düşünülemezdi; olabilecek en en kötü şeydi. 20'lerde ve 30'larda, saygın aileler gebe kızlarını akıl hastanelerine kapatıyorlardı. Bekâr anneler sokaklarda sergileniyor, güya onlarla ilgilenmeleri gereken kurumlarca aşağılanıyorlardı. Düşük yapmaya çalışırken kendilerini öldürüyordu kızlar. Şimdi delilik gibi gözüküyor ama o günlerde gebe bir kız büyük olasılıkla herkesin haklı olduğunu, *kendisinin* deli olduğunu ve ona yapılan her şeyi hak ettiğini düşünürdü. Yetkililerin davranışları aşırı cezalandırıcı, aşırı sertti. Hiçbir maddi destek yoktu elbette. Evlenmemiş bir anne, toplum dışına itilmiş biriydi; kinci hayır kurumlarına, kilise gruplarına ya da her neyeyse ona bağımlı bir yüz karasıydı. Hepimiz, bizi doğru yolda tutup sınırlayacak, yarım düzine korkunç, ders niteliğinde hikâye biliyorduk. O öğlen yeterli olmadılar ama evin

en üst katında, rüzgârın ve yağmurun tıpkı bugünkü gibi pencere camlarını dövdüğü o minik odaya doğru merdivenleri çıkarken, kesinlikle kendi sonumu hazırladığını düşünüyordum. Tabii ki hiçbir önlemimiz yoktu ve cehaletimden, gebeliğin kaçınılmaz olduğunu zannediyordum. Geri dönemeyeceğimi de biliyordum. O yüzden çok mutsuzdum ama aynı zamanda da özgürlüğü tadıyordum. Sanırım bir suçlu, suçunu işlemeye başlarken bir anlığına da olsa aynı özgürlük duygusunu yaşıyor olmalı. Her zaman az çok benden beklenenleri yapmıştım ama artık ilk kez kendimi biliyordum. Ve açıkça zorunluydum, zorunluydum Jeremy, bu adamla yakınlaşmaya..."

Yavaşça boğazımı temizledim. "Peki, hımm, nasıldı?" June Tremaine'e bu soruyu sorduğum için kendime saygı duyamadım. Jenny asla inanmayacaktı bana.

June yuhlarından birini daha çekti. Onu hiç bu kadar canlı görmemiştim. "Şaşırtıcıydı! Bernard yaratıkların en sakarıydı; her dakika elindeki içkiyi döker ya da başını bir direğe çarpardı. Birisinin sigarasını yakmak onun için bir işkenceydi. Birlikte olduğu ilk kız olduğuma emindim. Aksini ima etmişti ama o usuldendi, öyle söylemek zorundaydı. O yüzden, ikimizin daha çok ormanda kalmış bebekler gibi olacağımızı düşünüyordum ve gerçekten buna aldırmıyordum. Onu her koşulda istiyordum. Korku ve heyecandan kıkırdayarak birlikte o dar yatağa çıktık ve inanamazsın, Bernard bir dâhiydi! Duygusal bir romanda bulabileceğin bütün o sözcükler –nazik, güçlü, becerikli– ve, eh, *yaratıcı*. Bitirdiğimizde, gülünç bir şey yaptı. Aniden sıçrayıp kalktı, pencereye koşup ardına kadar fırtınaya açtı ve yapraklar döne döne içeri girerken orada çıplak, uzun, ince ve bembeyaz dikilip, göğsünü döverek Tarzan gibi bağırdı. Çok saçmaydı! Biliyor musun, beni o kadar güldürdü ki yatağa işedim. Şilteyi ters çevirmek zorunda kaldık. Sonra halıdan yüzlerce yaprak topladık. Çarşafları bir torbaya koyarak eve götürüp yıkadım, arkadaşının yardımıyla yeniden yatağa serdim. Arkadaşım benden bir yaş büyüktü; o kadar tiksinmişti ki benimle aylarca konuşmadı!"

June'un kırk beş yıl önceki suçlu özgürlüğüne benzer bir şeyi ben de içimde yaşayarak, neredeyse konuyu Bernard'ınkinin "boyu"na getiriyordum. Acaba sadece, şimdi anlaşıldığı gibi, June'un ara sıra attığı çamurlardan mıydı? Ya da başarısının çelişkili sırrı? Ya da yine, bedeni çok uzun olduğu için sadece göreceli yargı hatası?

Ama insanın kayınvalidesine soramayacağı şeyler var; hem ayrıca, kaşlarını çatmıştı ve düşüncelerini toplamaya çalışıyordu.

"Bir hafta kadar sonra Bernard eve gelip annemlerle tanıştı ve hemen hemen eminim, dolu bir çaydanlığı Wilton halının üstüne o zaman dökmüştü. Onu saymazsak, başarılı oldu; –devlet okulu, Cambridge, büyükleriyle hoş, utangaç konuşma biçimi– gayet uygundu. Böylece iki kişilik bir yaşama başladık. Savaş biter bitmez evlenmek üzere nişanlanarak bütün yürekleri mutlu eden sevimli genç çifttik. Aynı zamanda, başlamış olduğumuzu sürdürdük. Senato Binası'nda ve diğer hükümet binalarında kullanılmayan odalar vardı. Bernard anahtarları ele geçirme konusunda becerikliydi. Yazın, Amersham çevresindeki kayın koruluklari vardı. Bir bağımlılıktı; bir delilik, gizli bir yaşamdı. O zamana kadar önlem almaya başlamıştık ama açıkçası artık umurumda değildi.

Ne zaman bizim dışımızdaki dünyadan konuşsak, komünizmden söz ediyorduk. O da öbür saplantımızdı. Parti'yi savaşın başındaki aptallığı nedeniyle bağışlamaya ve barış yapılıp işlerimizden ayrılır ayrılmaz üye olmaya karar verdik. Marx, Lenin, Stalin, ilerlenecek yol, her konuda aynı görüşteydik. Bedenlerin ve zihinlerin güzel bir birleşimi! Özel bir ütopya bulmuştuk ve dünyanın diğer uluslarının bizim örneğimizi izlemeleri an meselesiydi. Bunlar, bizi biçimlendiren aylardı. Tüm bu yıllar boyunca yaşadığımız bütün o düş kırıklığının ardında hep o mutlu günlere dönme arzusu yattı. Bir kez dünyayı farklı görmeye başladıktan sonra, zamanın bizden yana olmadığının bilincine vardık ve birbirimize katlanamaz olduk. Her anlaşmazlık, olabilirliğini bildiğimiz şeyin bir duraklaması oldu ve kısa süre sonra, sadece duraklama kaldı. Sonunda zaman gerçekten bitti ama anılar hâlâ orada, bizi suçluyorlar ve birbirimizi bırakamıyoruz.

Dolmenden sonraki o sabah öğrendiğim şey, yürekliliğimin, fiziksel yürekliliğimin olduğu ve bağımsız olabileceğimdi. Bir kadın için bu önemli bir keşif ya da benim zamanımda öyleydi. Belki de aynı zamanda uğursuz bir keşifti, felaket getiren cinsten. Bağımsız *olmalı mıydım*, şimdi bilemiyorum. Gerisini anlatmak daha zor, özellikle de senin gibi bir kuşkucuya."

Karşı çıkmak üzereydim ama elini sallayıp durdurdu beni.

"Ama yine de söyleyeceğim. Yoruluyorum. Yakında gitmen gerekecek. Rüyanın da yeniden üstünden geçmek istiyorum. Onu doğru anladığından emin olmak istiyorum."

Öğleden sonranın son konuşma girişimi için güç toplamaya çalışarak duraksadı.

"Herkesin benim bunu çok abarttığımı düşündüğünü biliyorum – kır yolunda iki köpeğin korkuttuğu genç bir kız. Ama yaşamının anlamını bulana kadar bekle. Ya harekete geçmek için çok yaşlı ve çok tembel olduğunu göreceksin ya da benim yaptığımı yapacaksın: Belli bir olayı seçecek, sıradan ve açıklanabilir bir şeyde, aksi halde senin için kayıp olabilecek bir şeyi ifade etmenin yolunu bulacaksın – bir anlaşmazlık, bir inanç değişikliği, yeni bir kavrayış. O hayvanların gözüktüklerinden başka bir şeyler olduklarını söylemiyorum. Bernard'ın söylediğinin aksine, gerçekten onların Şeytan'ın tanıdıkları, Zebaniler ya da Tanrı'nın işaretleri veya insanlara her neye inandığımı söylüyorsa onlar olduklarını düşünmüyorum. Ama öykünün, Bernard'ın üstünde durmaya gerek görmediği bir yanı var. Onu bir daha gördüğünde, St. Maurice Belediye Başkanı'nın bu köpekler hakkında bize ne dediğini sor ona. Anımsayacaktır. Hôtel des Tilleuls'un terasında geçirdiğimiz uzun bir öğle sonrasıydı. Ben mitleştirmedim bu hayvanları. Onlardan yararlandım. Onlar beni özgürleştirdiler. Bir şey keşfettim."

Elini çarşafın üstünden bana doğru savurdu. Ben de kendi elimi uzatıp onunkini tutamadım bir türlü. Bir gazetecilik dürtüsü, garip bir tarafsızlık eğilimi engel oldu bana. O konuşmayı sürdürür, ben de stenomun havalı süslemeleriyle kaydetmeye devam ederken, kendimi ağırlıksız, kafası boşalmış, kararsızlığımla iki nokta arasında asılı kalmış, bayağının ta kendisi ve bilge hissettim; onu duyan hangi bendim, bilmiyordum. Utanmıştım, onunla göz göze gelmemek için yazımın üstüne eğildim.

"Kötülükle karşılaştım ve Tanrı'yı keşfettim. Ona benim keşfim diyorum ama tabii yeni bir şey değil bu ve benim de değil. Herkes kendisininkini yaratmak zorunda. İnsanlar bunu tanımlamak için farklı ifadeler kullanıyorlar. Sanırım dünyanın bütün büyük dinleri, farklı bireylerin bir manevi gerçeklikle yaratıcı bir bağlantı kurmaları, sonra da o bilgiyi canlı tutmaya çalışmaları sonucunda ortaya çıktı. Çoğu, kurallar, uygulamalar ve güç tutkusu içinde yitip gider. Dinler böyledir. Aslında sonuçta bir kez temel gerçek –içimizde sonsuz bir kaynak, daha yüksek bir varoluş için bir potansiyel, bir erdem olduğu– kavrandıktan sonra, onu nasıl tanımladığının pek de önemi yok."

Bunu o ya da bu biçimde daha önce de duymuştum, ruhani eğilimleri olan bir okul müdüründen, muhalif bir kilise papazından, Hindistan'dan dönen eski bir kız arkadaşımdan, California'lı profesyonellerden ve kafası dumanlı hippilerden. Sandalyemde kıpırdandığımı gördü June ama bastırmayı sürdürdü.

"Tanrı de ona ya da sevginin ruhu veya Atman* ya da İsa veya doğanın kanunları. Benim o gün ve o günden sonra birçok gün gördüğüm, bedenimin çevresinde renkli ışıktan oluşmuş bir hale idi. Ama görünüş önemli değil. Önemli olan, bu merkezle, bu içsel varoluşla bağlantıyı kurmak ve sonra onu genişletip derinleştirmek. Sonra da onu dışarıya, başkalarına aktarmak. Sevginin iyileştirici gücü..."

Sonra olan şeyin anısı hâlâ canımı yakıyor. Kendime engel olamadım. Duyduğum rahatsızlık gerçekten çok yoğundu. Daha fazla işitmeye dayanamayacaktım. Belki de inançsızlığımı, o tiz sesli sevme, gelişme, kişiliğin korunabilir özünü ortaya çıkartıp onun evrensel sevgi ve erdemin ılık sütünde eridiğini görme çağrılarına karşı savunmamı besleyen ekin, yalnız geçen yıllarımdı. Bu, yüzümün kızarmasına neden olan bir konuşma biçimiydi. Böyle konuşanlardan sakınırım. Anlamıyorum, inanmıyorum.

Bacak krampıyla ilgili bir bahane geveleyip ayağa kalktım ama epey hızlıca. Sandalyem arkaya devrildi ve büyük bir çatırtıyla dolaba çarptı. İrkilen ben oldum. Ben yarıda kestiğim için özür dilemeye girişirken, o belli belirsiz bir keyifle beni izliyordu.

"Biliyorum" dedi. "Sözcükler yorgun, ben de öyleyim. Sana ne demek istediğimi başka zaman göstersem daha iyi olacak. Başka zaman..." Benim inançsızlığıma karşı bir hamle yapmaya gücü yoktu. Öğle sonrası sona ermişti.

Ben kabalığım için yeniden özür dilemeye çalışıyordum ki sözümü keserek konuştu. Sesi oldukça yumuşaktı ama bu pekâlâ incindiği için olabilirdi.

"Gitmeden o çay fincanlarını çalkalar mısın lütfen? Teşekkür ederim Jeremy."

Evyenin başında sırtım ona dönük dikilirken, yatağa iyice gömülüp iç çektiğini işittim. Dışarıda ağaç dalları hâlâ rüzgârda sallanıyordu. Yeniden dünyaya kavuşacağım, beni tekrar Londra'ya, benim

* Nefes. Hindu felsefesinde benliğin sonsuz cevheri. (ç. n.)

geleceğime, onun geçmişine üflesin diye kendimi batı rüzgârına bırakacağım için anlık bir keyif duydum. Fincanları ve tabakları kurulayıp raftaki yerlerine kaldırırken, kaba davranışım için daha iyi bir özür bulmaya çalıştım. Ruh, öbür dünya, anlam dolu bir evren: Beni üzen, tam da bu keyifli inancın sağladığı avuntuydu; inanış ve bencillik birbirleriyle çok iç içeydi. Bunu ona nasıl söylerdim? Ona doğru döndüğümde gözleri kapalıydı ve sığ nefesler alıyordu.

Ama henüz uykuya dalmamıştı. Yatağının yanında çantamı toplarken gözlerini açmadan mırıldandı: "Yeniden rüyanın üstünden geçmek istiyordum."

Kırk yıl boyunca aklından çıkmamış olan kısa, değişmeyen, uyku öncesi düşü, defterimdeydi: İki köpek bir patikadan aşağıya, kanyona doğru koşuyor. Daha iri olanı, beyaz taşların üstünde rahatlıkla görülen bir kan izi bırakıyor ardında. June, yakındaki köyün belediye başkanının hayvanları yakalamak için adamlarını göndermediğini biliyor. Yüksek kayaların düşürdüğü gölgenin içine doğru, aşağıya fundalıklara, derken öbür tarafta yukarıya doğru koşuyorlar. Onları yeniden kanyonun karşısında, dağlara doğru yol alırken görüyor June ve kendisinden uzaklaşmakta oldukları halde, korkunun onu sarstığı an bu; geri döneceklerini biliyor.

Ona güvence verdim. "Hepsini kaydettim."

"Ben hâlâ yarı uyanıkken geldiğini anımsaman gerek. Onları gerçekten *görüyorum*, Jeremy."

"Unutmam."

Başıyla onayladı; gözleri hâlâ kapalıydı. "Kendin çıkabilir misin?"

Sanki bir şakaydı bu, güçsüz bir ironi. Eğilip yanağını öptüm ve kulağına, "Sanırım başarabilirim" diye fısıldadım. Sonra sessizce odasını geçip koridora, helezonlu kırmızı sarı halıya, ondan her ayrılışımda yaptığım gibi bu son kez diye düşünerek adımımı attım.

Öyleydi.

Dört hafta sonra, "uykusunda huzur içinde" öldü; öyle söyledi haberi vermek için Jenny'ye telefon eden kıdemli hemşire. Buna inanmıyorduk ama kuşku duymak da istemiyorduk.

Chestnut Reach yakınındaki köy kilisesinin bahçesine gömüldü. Çocuklarımız ve yeğenlerimizden ikisiyle birlikte arabayla gittik, Bernard'ı da aldık. Rahatsız bir yolculuk oldu. Hava sıcaktı, araba

tıklım tıkış doluydu, otobanda da yol çalışmaları ve yoğun trafik vardı. Bernard öne oturdu, yol boyunca sesi çıkmadı. Ara sıra bir iki saniyeliğine elleriyle yüzünü kapattı. Çoğunlukla ileriye baktı. Ağlıyor gibi değildi. Jenny kucağında bebekle arkada oturdu. Yanında çocuklar ölümden söz ettiler. Konuşmayı başka tarafa döndüremediğimizden çaresizce oturup dinledik. Alexander, dört yaşındaki oğlumuz, çok sevdiği anneannesini tahta bir kutuya koyup yerdeki bir çukura indirerek üstünü toprakla kaplamaya niyet ettiğimiz için dehşete düşmüştü.

"Bundan hoşlanmaz" dedi, kendinden emin bir şekilde.

Harry, yedi yaşındaki kuzeni, doğruları biliyordu. "Ölü o, şapşal. Tamamen ölü. Hiçbir şeyden haberi yok."

"Ne zaman dönecek?"

"Hiçbir zaman. Ölünce geri gelmezsin."

"Ama ne zaman *gelecek*?"

"Hiçbir zaman, asla, asla. Cennette o, şapşal."

"Ne zaman dönecek? Dede? Ne zaman, dede?"

Bu kadar uzak bir yerde büyük bir kalabalık olması rahatlatıcıydı. Norman kilisesinden gelen yol boyunca düzinelerce araba çimen kenarlarına değişik açılarda çarpık çurpuk bırakılmıştı. Sıcak tavanlarının üstündeki hava hafifçe dalgalanıyordu. Ben daha yeni yeni düzenli olarak cenaze törenlerine gitmeye başlamıştım; şimdiye kadar sadece AIDS'ten ölen üç arkadaşım için dini olmayan etkinliklere katılmıştım. Bugünkü Anglikan töreni daha çok filmlerden biliyordum. Shakespeare'in müthiş söylevlerinden biri gibi belleğe parça parça çivilenenen mezar başı konuşması; harikulade tümcelerin, kitap isimlerinin birbirini izlemesi, sona eren yaşam solumuş kafiyeler, omurga boyunca salt tetiktelikti. Bernard'a bakıyordum. Papazın sağ tarafındaydı; kolları iki yanda dümdüz aşağıya sarkmıştı, arabadaki gibi ileriye bakıp kendini gayet iyi kontrol ediyordu.

Törenden sonra kendisini June'un eski arkadaşlarından kopartıp, ara sıra bir tanesini okumak için durarak mezar taşlarının arasında dolaştığını ve bir porsuk ağacına doğru ilerlediğini gördüm. Dirseklerini mezarlık duvarına dayayarak ağacın gölgesinde durdu. Hazırlamış olduğum birkaç beceriksiz cümleyi söylemek için ona doğru gidiyordum ki duvarın üstünden June'un adını seslendiğini duydum. Yaklaştım; hıçkırarak ağladığını fark ettim. Uzun ince bedenini öne yatırdı, sonra yeniden doğruldu. Bir yandan ağlaya-

rak gölgenin içinde bir aşağı bir yukarı sallandı. Sokulduğum için suçluluk duyarak arkamı döndüm ve çukuru doldurmakta olan iki adamın yanından geçip sağa sola kıvrıla kıvrıla mezarlıktan çıkıp yol boyunca, park edilmiş arabaların yanından geçerek, hüznü yazdan kalma havada hafiflemiş, gevezelik eden kalabalığa karışmak üzere giriş kapısının yakınında, ortasında sıcağa karşı kenarları yukarı dürülmüş krem rengi büyük bir tente bulunan, çimleri biçilmemiş çayırlığa doğru hızla ilerledim. Ardımda, kuru toprak ve taşlar mezarcıların küreklerine çarpıp şangırdıyordu. İlerisi, büyük ihtmalle June'un hayal ettiği gibiydi: Çocuklar tente iplerinden içeri dışarı geçerek oyun oynuyor, kolalı beyaz gömlekleri içinde garsonlar üzerlerine örtüler serilmiş sıpa ayaklı masaların arkasından içki servisi yapıyordu ve ilk konuklar, genç bir çift, çoktan çimenlere uzanmıştı.

İkinci Bölüm

Berlin

Üstünden, iki yıldan biraz fazla zaman geçmişti; bir Kasım sabahı saat altı buçukta uyanıp Jenny'yi yatakta yanımda buldum. On gündür yoktu; Strazburg ve Brüksel'e gitmiş, gece geç vakit dönmüştü. Uykulu bir kucaklaşmayla yuvarlandık. Bunun gibi küçük kavuşmalar, aile zevklerinin en güzellerinden biri. Hem tanıdık hem de değişik geldi bana – insan yalnız uyumaya ne kadar kolay alışıyor. Gözleri kapalıydı; yanağını köprücük kemiğimin altına, yıllar içinde kendisini onun biçimine uydurmuşa benzeyen alana yerleştirirken hafifçe gülümsedi. Çocuklar uyanıp onu fark edene kadar en fazla bir saatimiz vardı, belki de daha az; onlar için daha da büyük heyecan olacaktı çünkü son uçağı kaçırırsa diye tam ne zaman döneceğini söylememiştim. Aşağıya uzanıp kalçasını sıktım. Eli usulca göbeğimde gezindi. Serçeparmağının dibinde, o doğduktan kısa süre sonra kesilen altıncı parmağın yerindeki tanıdık tümsek, içimi acıttı. Bir böceğin ayakları kadar çok parmak, derdi annesi. Belki kısacık bir kestirmeyle bölündükten birkaç dakika sonra, evliliğin hem ayrıcalığı hem ödünü olan samimi sevişmeye giriştik.

Tam hazzın baskısıyla canlanıyor, birbirimiz için daha da gayretle hareketleniyorduk ki komodinin üstündeki telefon çaldı. Onu fişten çekmeyi akıl etmeliydik. Bakıştık. Sıra dışı, belki de bir acil durum olmasa, aranmak için saatin hâlâ epey erken olduğu konusunda sessizce anlaştık.

Arama olasılığı en güçlü kişi Sally idi. İki kez yanımıza taşınmıştı ama aile yaşamına getirmiş olduğu gerginlik, onu tutmamıza engel olacak kadar fazlaydı. Birkaç yıl önce, yirmi bir yaşındayken, onu dövüp bir çocukla ortada bırakmış olan bir adamla evlenmişti. İki yıl sonra Sally, şimdilerde onu evlat edinen ailesinin evinde olan oğluna bakmak için fazlasıyla yetersiz, fazlasıyla şiddet eğilimli bulunmuştu. Yıllar sonra alkolizmi yendi ama arkasından ikinci bir felaket evlilik yaptı. Artık Manchester'da bir pansiyonda kalıyordu. Annesi, Jean, ölmüştü; Sally şefkat ve destek konusunda bize bel

bağlıyordu. Hiçbir zaman para istemedi. Onun mutsuz yaşamından sorumlu olduğumu düşünmekten bir türlü vazgeçemedim.

Jenny sırtüstü yatıyordu, o yüzden telefona ben uzandım. Ama Sally değildi; cümleyi çoktan yarılamış olan Bernard'dı. Konuşmuyordu, hızla ne olduğu belirsiz bir şeyler geveliyordu. Arka planda, yerini polis sirenine bırakan heyecanlı yorumları duyabiliyordum. Adını söyleyerek sözünü kesmeye çalıştım. Duyduğum ilk anlaşılabilir şey, "Jeremy, dinliyor musun?" oldu. "Hâlâ orada mısın?"

Kızının içinde büzüldüğümü hissettim. Aklı başında bir ses tonuyla sürdürdüm. "Bernard, söylediklerinin tek sözcüğünü bile anlamadım. Baştan başla, daha yavaş."

Jenny işaret ediyor, ahizeyi benden almayı öneriyordu. Ama Bernard yeniden başlamıştı. Başımı sallayıp gözlerimi yastığa diktim.

"Radyonu aç, sevgili oğlum. Ya da televizyonu, o daha iyi. Akın akın geçiyorlar. İnanamazsın..."

"Bernard, kim, nereden geçiyor akın akın?"

"Şimdi söyledim ya. Duvar'ı yıkıyorlar! İnanılır gibi değil ama izliyorum şu anda, Doğu Berlinliler, geçip geliyor..."

İlk bencilce düşüncem, bana hemen gerek duyulmadığı oldu. Yatağımı bırakarak dışarı çıkıp yararlı bir şey yapmak zorunda değildim. Bernard'a onu arayacağımı söyledim, telefonu kapattım ve Jenny'ye haberi verdim.

"İnanılmaz."

"Akıl alır gibi değil."

Olayın mutlak önemini uzakta tutmak için elimizden geleni yapıyorduk çünkü henüz dünyaya, tepeden tırnağa giyimli insanların oluşturduğu didinen topluma ait değildik. Önemli bir prensip söz konusuydu, özel yaşamımızın önceliğini korumamız gerekiyordu. Ama büyü bozulmuştu. Yatak odamızın seher vakti karanlığında neşeli kalabalıklar kaynaşıyordu. İkimiz de başka bir yerdeydik.

Sonunda, "Hadi aşağıya inip bakalım" diyen Jenny oldu.

Oturma odasında, üstümüzde sabahlıklarımız elimizde çay kupalarımızla televizyona bakarak dikildik. Oturmak doğru gelmedi. Naylon anoraklı ve beyazlatılmış kot ceketli Doğu Berlinliler, bebek arabalarını iterek ya da çocuklarının ellerinden tutmuş, sırayla Charlie Kontrol Noktası'ndan kontrol edilmeden geçiyorlardı. Kamera hafifçe hareket etti ve zikzak yaparak kocaman açılmış kollarla kucaklaşmalara doğru davetsizce ilerledi. Teni tek bir televizyon

projektörüyle hortlağa döndürülmüş ağlamaklı bir kadın ellerini iki yana açtı, konuşmak üzere yaklaştı ama tamamen nutku tutulduğundan, sözcükler ağzından çıkamadı. Yığınla Batı Berlinli tezahürat yapıyor, özgürlüğe burnunu uzatan her bir yürekli, komik Trabant'ın* tavanına yumruklarıyla sakince vuruyordu. İki kız kardeş sımsıkı sarılmışlardı, röportaj için birbirlerinden ayrılamadılar. Jenny ve ben gözyaşları içindeydik; çocuklar küçük buluşma oyunuyla koşarak onu karşılamak için geldiklerinde, oturma odasının halısındaki kucaklaşmalar, sokulmalar Berlin'deki sevinçli olayların dokunaklılığını kendine çekti ve Jenny'yi açıktan açığa ağlattı.

Bir saat sonra Bernard yeniden aradı. Bana "sevgili oğlum" demeye başlayalı artık dört yıl olmuştu; Garrick Kulübü'ne** üye olduğundan kuşkulanıyordum. Bununla, "yoldaş"tan bu yana mesafe katettiğini savunuyordu Jenny.

"Sevgili oğlum. Olabildiğince çabuk Berlin'e gitmek istiyorum."

"İyi fikir" dedim hemen. "Gitmelisin."

"Biletler kapanın elinde kalıyor. Herkes gitmek istiyor. Bugün akşamüstü bir uçuşa iki yer ayırttım. Bir saat içinde haber vermem gerek."

"Bernard, Fransa'ya doğru yola çıkmak üzereyim."

"Değiştir. Tarihi bir an bu."

"Seni arayacağım."

Jenny iğneleyiciydi. "Gidip kendi Büyük Hatasının düzeltildiğini görmesi gerek. Çantalarını taşıyacak birisine ihtiyacı var."

Böyle söylenince, hayır demeye hazırdım. Ama kahvaltı sırasında mutfak evyesinin yanına yerleştirdiğimiz taşınabilir siyah beyaz televizyonun teneke sesli zaferinin kışkırtmasıyla, sabırsız bir heyecan, günlerce ev işi yaptıktan sonra bir macera gereksinimi duymaya başladım. Televizyon yeniden küçücük bir uğultu çıkarttı ve ben Kupa Finali'nde stadyumun dışına hapsedilmiş bir çocuk gibi hissetmeye başladım. Tarih bensiz yazılıyordu.

Çocuklar oyun grubuna ve okullarına bırakıldıktan sonra konuyu yeniden Jenny ile konuştum. Eve döndüğü için memnundu.

---

* Doğu Berlin üretimi, artık eski Doğu Almanya'nın ve genel olarak Doğu Bloku'nun çöküşünün simgesi olarak görülen otomobil markası. (ç. n.)

** Garrick Kulübü, Londra'nın merkezinde, 1830'larda Britanyalı üst sınıf erkekler için kurulan, 19. yüzyılın sonlarından itibaren kadınların da kabul edilmeye başlandığı üyeli kulüplerden biri. (ç. n.)

Telsiz telefon hep elinin altında odadan odaya dolaşıyor, benim bakımımda solmuş olan süs bitkileriyle ilgileniyordu.

"Git" diye önerdi. "Sen bana bakma, kıskanıyorum. Ama gitmeden önce, başladığın işi bitirsen iyi olur."

Olabilecek en mükemmel plan. Montpellier uçuşumu Berlin ve Paris üstünden olacak şekilde değiştirdim ve Bernard'ın rezervasyonunu teyit ettim. Evini kullanabilir miyiz diye sormak için Berlin'deki arkadaşım Günter'e telefon ettim. Bernard'ı arayıp onu taksiyle saat ikide alacağımı söyledim. Randevuları iptal ettim, talimatlar verdim ve çantamı hazırladım. Televizyon, bir bankanın önünde bir kilometreye yakın bir kuyruk oluşturmuş yüz marklarını almayı bekleyen Doğu Berlinlileri gösteriyordu. Jenny ve ben bir saat kadar yatak odasına döndük, sonra o bir randevuya yetişmek üzere aceleyle çıktı. Mutfakta sabahlığımla oturup ısıtılmış kalan yemeklerden oluşan erken bir öğle yemeği yedim. Portatif televizyonda Duvar'ın başka bölümlerinde gedikler açıldığı görülüyordu. İnsanlar gezegenin dört bir yanından Berlin'e doğru gidiyordu. Olağanüstü bir parti hazırlanıyordu. Gazeteciler ve televizyon ekipleri otellerde yer bulamıyorlardı. Yeniden yukarı çıkıp sevişme sonucu canlanıp arınmış olarak, İtalyancasını hatırlayabildiğim Verdi parçalarını haykıra haykıra duşun altında dikilirken, dolu ve ilginç yaşamım için kendimi kutladım.

Bir buçuk saat sonra taksiyi Addison Caddesi'nde bekletip Bernard'ın katına kadar olan merdivenleri koşarak çıktım. Gerçekten açık kapı aralığının hemen içerisinde elinde şapkası ve paltosu, ayaklarının dibinde çantalarıyla duruyordu. Güvenilirlik açısından bir işe yaramayan belleğe uyum sağlamak için gerekli bir önlem olarak, ileri yaşın telaşçı dakikliğini daha yakın zamanda edinmişti. Çantalarını aldım (Jenny haklıydı); o da kapıyı çekmek üzereydi ama kaşlarını çatıp işaretparmağını havaya kaldırmıştı bile.

"Son bir kez etrafa bakayım."

Çantaları yere bırakıp evin anahtarlarını ve pasaportunu mutfak masasının üstünden kaptığını görmeme yetecek bir sürede peşinden içeri girdim. Demedim mi bakışıyla onları kaldırıp gösterdi, sanki onları unutan benmişim ve kutlanması gereken oymuş gibi.

Daha önce de Bernard'la birlikte Londra taksilerine bimiştim. Bacakları neredeyse bölmeye kadar uzanıyordu. Hâlâ birinci vitesteydik, yeni hareket ediyorduk; Bernard ise parmaklarını çenesinin

altında gezdiriyor, "Mesele şu ki..." diye cümleye başlıyordu. Sesi, June'unkinin kısık, savaş zamanı Çincesi tonunda değildi; biraz tizdi, telaffuzu da bazı eğitimli Gallilerin eskiden konuştukları, herhalde Lytton Strachey'nin* konuşmuş olduğu ya da Malcolm Muggeridge'in** konuştuğu gibi, aşırı kusursuzdu. Bernard'ı zaten tanıyıp seviyor olmasanız, kulağa yapmacık gelebilirdi. "Mesele şu ki, Alman ittifakı bir kaçınılmazlık. Ruslar kılıçlarını tıngırdatacak, Fransızlar kollarını sallayacak, İngilizler hımm ve ah diyecek. Kim bilir Amerikalılar ne isteyecek, en çok ne işlerine gelecek. Ama bunların hiçbiri önemli değil. Almanlar ittifak yapacak çünkü bunu istiyorlar ve anayasalarında buna yer verdiler; kimse onları durduramaz. Bunu bir an önce yapacaklar çünkü aklı başında hiçbir başbakan, zaferin kendinden sonrakine kalmasına izin vermez. Bunu da Batı Almanya'nın şartlarına uyarak yapacaklar çünkü parayı verecek olan onlar."

Yerleşik doğrular kadar kişisel görüşlerini de kendine özgü bir biçimde ortaya koyuyordu ve kesinliklerinin dolaylı bir gücü vardı. Benden beklenen, inansam da inanmasam da başka bir görüş belirtmemdi. Bernard'ın özel sohbet alışkanlıkları, yıllarca yaptığı kamusal müzakerelerle biçimlenmişti. Bizi gerçeğe götürecek olan şey, adil bir karşıt görüş savunma gösterisiydi. Heathrow'a doğru yol alırken, Doğu Berlinlilerin düzenlerindeki bazı özelliklerle bağlarını koruyabileceklerini, o yüzden de asimile olmanın o kadar kolay olmayabileceğini, Sovyetler Birliği'nin GDR'de*** yüz binlerce askeri olduğunu ve isterse elbette ki sonucu etkileyebileceğini ve bu iki sistemi pratik ve ekonomik koşullarda birleştirmenin yıllar alabileceğini öne sürmek zorunda kaldım.

Tatmin olmuş bir biçimde başıyla onayladı. Parmakları hâlâ çenesine destek oluyordu ve sabırla sözümü bitirmemi bekliyordu ki savunduklarıma girişebilsin. Sistemli bir biçimde, söylediklerimi sırayla ele aldı. Doğu Berlin eyaletine karşı muazzam halk ivmesi, geçmişte kalan bağlılıkların ancak çok geç olduktan sonra nostalji biçiminde fark edileceği bir aşamaya gelmişti; Sovyetler Birliği, doğu uydularını kontrol etmeye karşı ilgisini kaybetmişti. Askeri koşullar dışında hiçbir konuda artık bir süper güç değildi ve Batı'nın

---

* 1880-1932 yılları arasında yaşamış İngiliz yazar ve eleştirmen. (ç. n.)

** İngiliz gazeteci ve hicivci. (ç. n.)

*** Eski Doğu Almanya, Alman Demokratik Cumhuriyeti. (ç. n.)

iyi niyeti ile Almanya'nın parasına fena halde gereksinimi vardı; Alman birleşmesinin pratikteki zorluklarıyla ise daha sonra, siyasal birleşme başbakanın tarih kitaplarındaki yerini ve milyonlarca yeni ve minnettar seçmenle bir sonraki seçimi büyük olasılıkla kazanmasını garantiledikten sonra ilgilenilebilirdi.

Bernard hâlâ konuşuyordu, taksinin terminalimizin önünde durmuş olduğunun farkında değil gibiydi. O benim savlarımdan üçüncüsüyle ilgili uzun uzadıya konuşurken, öne uzanıp ücreti ödedim. Sürücü, koltuğunda döndü ve dinlemek için cam bölmeyi açtı. Ellilerinde, lastik gibi bebeksi bir yüzü, neon mavisi ışıl ışıl kocaman çarpıcı gözleri olan, kel bir adamdı.

Bernard sözünü bitirince, lafa girdi. "Tamam, ya peki sonra ne olacak dostum? Almanlar yeniden ağırlıklarını koymaya başlayacaklar. İşte o zaman sıkıntı baş gösterecek..."

Sürücü konuşmaya başladığı anda Bernard irkildi ve el yordamıyla çantasını arandı. Alman birleşmesinin sonuçları galiba bir sonraki tartışma konusuydu ama Bernard lütfedip bir dakikalığına bile onun içine çekilmek yerine, sıkıntıyla kendini dışarı atmaya çabalıyordu.

"Sizin kararlılığınız nerede kaldı?" diyordu sürücü. "Güç dengeniz nerede? Doğu tarafınızda Rusya çöküyor ve bütün o küçük ülkelerin, Polonya'nın filan borçlarla ve her şeyle başları belada..."

"Evet, evet, haklısınız, bu gerçekten sıkıntı" dedi Bernard, kaldırımın güvenliğine kavuşunca. "Jeremy, bu uçağı kaçırmamalıyız."

Sürücü camını indirmişti. "Batıda, Britanya var; pek Avrupa oyuncusu sayılmaz, değil mi, hiç sayılmaz. Affedersiniz ama hâlâ Amerika'nın kıçını yalıyor. Geriye Fransızlar kalıyor. Tanrım, Fransızlar!"

"Teşekkürler, hoşça kalın" diye mırıldandı Bernard ve biraz uzaklaşmak için kendi çantalarını kapıp sendeleyerek gitmeye bile gönüllü oldu. Terminalin otomatik kapılarında ona yetiştim. Çantasını önüme bıraktı, sol eliyle sağ elini ovuştururken "Taksicilerin bana nutuk çekmesine dayanamıyorum işte" dedi.

Onu anlıyordum ama aynı zamanda Bernard'ın kiminle tartışacağı konusunda oldukça seçici olduğunu da düşünüyordum. "Halka inme becerini yitirdin."

"Ona hiçbir zaman sahip olmadım, sevgili oğlum. Benim işim fikirlerle oldu."

Havalandıktan yarım saat sonra içki arabasından şampanya istedik ve "özgürlüğe" kadeh kaldırdık. Sonra Bernard yeniden halka inme becerisi konusuna döndü.

"Bak, June'da vardı o. Herkesle anlaşabilirdi. O olsa, o taksi sürücüsüyle kapışırdı. Sonunda her şeyden elini eteğini çekmiş birisinde şaşırtıcı bir özellik. Benden çok daha iyi bir komünistti aslında."

Bugünlerde June'dan söz edilmesi içimden küçük bir suçluluk duygusu geçmesine neden oluyordu. Temmuz 1987'deki ölümünden beri, yazıyor olmam gereken anı kitabıyla ilgili olarak, almış olduğum notları düzene koyup bir karton dosyanın içinde bir yere kaldırmanın dışında hiçbir şey yapmamıştım. İşim (ders kitapları konusunda uzmanlaşmış küçük bir yayınevi işletiyorum), aile yaşamı, geçen yıl bir taşınma; klasik bahaneler, kendimi daha iyi hissettirmiyordu. Belki Fransa yolculuğum, kır evi ve onunla bağlantılı şeyler yeniden harekete geçirirdi beni. Hem daha Bernard'dan öğrenmek istediğim şeyler vardı.

"Bence June bunu pek övgü olarak almazdı."

Bernard kabine dolan güneş ışığının şampanyada kırılması için plastik kadehini havaya kaldırdı. "Bugünlerde kim alır ki? Ama bir iki yıl boyunca dava için gerçek bir dişi kaplan oldu."

"Gorge de Vis'e kadar."

Ağzını aradığımda, anlardı. Arkasına yaslanıp bana bakmadan gülümsedi. "İşte Hayatınız programında mıyız şimdi?"

"Kitapla ilgili bir şeyler yapmamın zamanı geldi."

"Sana hiç kavgamızdan söz etti mi? İtalya'dan eve dönerken Provence'ta, kanyona ulaşmamızdan en az bir hafta kadar önce ettiğimiz kavgadan?"

"Bundan söz ettiğini sanmıyorum."

"Şimdi adını hatırlamadığım küçük bir kasabanın yakınında bir tren yolu peronundaydı. Bizi Arles'a götürecek banliyö trenini bekliyorduk. Üstü açık, aslında duraktan az hallice bir istasyondu ve harabeye dönmüştü. Bekleme odası yanmıştı. Hava sıcaktı, hiç gölgelik yoktu, oturacak yer de yoktu. Yorgunduk ve tren geç kalmıştı. Ayrıca orada bizden başka kimse yoktu. İlk evlilik tartışmamız için mükemmel koşullar.

Bir ara June'u valizlerimizin başında bırakıp peron boyunca ta bittiği yere kadar yürüdüm – hani insanın zaman geçmek bilmediğinde yaptığı gibi. Mekân karmakarışık durumdaydı. Sanırım

bir varil katran ya da boya dökülmüştü. Kaldırım taşları yerlerinden çıkartılmış, yabani otlar uzayıp sıcaktan kurumuştu. Arkada, rayların uzağında, nasıl olduysa gayet güzel gelişmiş bir kocayemiş öbeği vardı. Bir yaprakta hareket fark ettiğimde, hayranlıkla ona bakmaktaydım. Yaklaştım ve onu gördüm, bir yusufçuk, siyah ayaklı taş yusufçuğu, Sympetrum sanguineum, bir erkek, biliyorsun parlak kırmızı. Çok ender bulunmuyorlar ama bu görülmedik büyüklükteydi, nefis bir şeydi.

Şaşırtıcı ama, avuçlarımda kıstırdım onu, platform boyunca koşarak geri döndüm ve seyahat setimi bulmak için çantamın içini deşerken June'un ellerine verdim. Seti açtım, içinden böcekleri bozulmadan koruyan zehrin şişesini çıkarttım ve June'dan yaratığı bana getirmesini istedim. Hâlâ avuçları böyle kapalı duruyordu ama garip, dehşete benzer bir ifadeyle bana bakıyordu. 'Ne yapacaksın?' dedi. Ben de, 'Onu eve götürmek istiyorum' dedim. Yaklaşmadı. 'Yani onu öldüreceğini söylüyorsun' dedi. 'Elbette öldüreceğim' dedim; 'çok güzel bir şey.' Bu noktada, hem soğuk hem de mantıklı oldu. 'O çok güzel, o yüzden onu öldürmek istiyorsun.' Yani bildiğin gibi June kırsal bölgelerin yakınlarında büyümüş ve fare, sıçan, karafatma, arı –aslında yoluna çıkan ne olursa– öldürmekten rahatsızlık duyduğunu hiç görmemiştim. Hava çok sıcaktı, böceklerin haklarıyla ilgili etik bir tartışmayı başlatacak zaman değildi. O yüzden, "June, getir işte şunu buraya" dedim. Belki de biraz fazla sert konuşmuştum. Yarım adım uzaklaştı; böceği özgür bırakmak üzere olduğunu görebiliyordum. "June" dedim, "bunun benim için ne kadar önemli olduğunu biliyorsun. Eğer onu bırakırsan, seni hiç affetmem." Kendisiyle savaşıyordu. Cümlemi tekrarladım; o zaman, iyice somurtarak bana doğru geldi, yusufçuğu benim ellerime geçirdi ve onu zehir şişesine koyup kaldırmamı izledi. Eşyalarımı yeniden kutularına yerleştirirken hiç sesini çıkartmadı, ama sonra, belki de onu özgür bırakmadığı için kendisini suçladığından, muazzam bir öfke taşkınlığına sürüklendi."

İçki arabası ikinci turu atıyordu; Bernard ikinci şampanyayı almaktan vazgeçerken duraksadı.

"En iyi kavgalar gibi, hızla özelden genele geçti. Benim bu zavallı yaratığa davranış biçimim, kendisi de dahil pek çok başka şeye davranış biçimimin aynısıydı. Soğuk, kuramcı, kibirliydim. Hiçbir zaman, hiçbir duygu belirtisi göstermiyordum ve onun da

göstermesini engelliyordum. Gözlendiğini, incelendiğini hissediyordu; kendisini benim böcek koleksiyonumun bir parçası gibi hissediyordu. Tek ilgilendiğim, soyutlanmaydı. Onun ifadesiyle, 'yaradılış'ı sevdiğimi iddia ediyordum ama aslında onu kontrol etmek, önünü kesmek, yaftalamak, sıra sıra dizmek istiyordum. Politik görüşlerim de bir başka önemli konuydu. Haksızlık, düzensizlik kadar rahatsız etmiyordu beni. Dünya insanlarının kardeşliği, bir insanın verimli bir biçimde örgütlenmesi kadar ilgimi çekmiyordu. Benim istediğim, bilimsel kuramlara dayanan, kışlalar kadar düzenli bir toplumdu. Orada, o acımasız güneşin alnında dikiliyorduk ve o bana bağırıyordu, 'İşçi sınıfını sevmiyorsun bile! Onlarla hiç konuşmuyorsun. Nasıl olduklarını bilmiyorsun. Onlardan iğreniyorsun. Sadece, lanet olası böceklerin gibi düzgün sıralar halinde dizilmelerini istiyorsun!'"

"Sen ne dedin?"

"Önce çok bir şey söylemedim. Olay çıkartılmasından ne kadar nefret ettiğimi biliyorsun. Ben bu tatlı kızla evlendim ve o benden nefret ediyor diye düşünüp duruyordum. Ne korkunç bir hata! Sonra, bir şey söylemem gerektiğinden, hobimi savunmaya geçtim. Pek çok insanın içgüdüsel olarak böcekler dünyasından hoşlanmadığını ve o dünyayı fark eden, alışkanlıklarını, yaşam döngülerini inceleyen böcekbilimcilerin çoğunlukla onları önemsediklerini söyledim. Böcekleri isimlendirmek, onları gruplar ve alt gruplar halinde kategorilere ayırmak, bunun önemli bir parçasıydı. Dünyanın bir bölümünü isimlendirmeyi öğrenirsen, onu sevmeyi de öğrenirdin. Bu daha büyük gerçeğin yanında bir iki böceği öldürmenin lafı bile olmazdı. Böcek nüfusları muazzamdı – az bulunan türlerin bile. Genetik olarak birbirlerinin klonlarıydılar, o yüzden onlardan tek tek söz etmenin mantığı yoktu, hele haklarından söz etmenin, hiç yoktu. 'Bak gene yapıyorsun' dedi, 'hiç benimle konuşmuyorsun. Ders veriyorsun.' O zaman kışkırtılmaya başladım. Politik görüşlerime gelince, diye sürdürdüm sözümü, evet, fikirlerden hoşlanıyordum, bunun ne zararı vardı? Onlara katılmak, karşı çıkmak ya da onları çürütmek, başkalarının işiydi. Ve doğruydu, işçi sınıfının yanında kendimi rahatsız hissediyordum ama bu onlardan iğrendiğim anlamına gelmiyordu. Saçmaydı bu. Onlar benim yanımda rahatsız hissetseler bunu pekâlâ anlardım. Ona olan duygularıma gelince, evet, çok duygusal değildim ama bu duygularım olmadığı

anlamına gelmiyordu. Bu sadece benim yetiştiriliş biçimimdi ve eğer bilmek istiyorsa, onu, dile getirebileceğimden çok daha fazla seviyordum, işte o kadardı; bunu ona yeterince söylemiyorduysam, bunun için üzgündüm, ama gelecekte, bayıla bayıla söyleyecektim, gerekirse her gün.

Sonra, olağanüstü bir şey oldu. Aslında aynı anda iki şey oldu. Ben bütün bunları söylerken, trenimiz büyük bir tangırtı ve yığınla duman ve buhar çıkartarak perona girdi; tam o dururken, June gözyaşlarına boğularak kollarını boynuma sardı ve bana gebe olduğunu, ellerinde minik bir böceği tutmanın sadece içinde büyüyen hayata değil, yaşamın tümüne karşı kendisini sorumlu hissettirdiğini, o güzel yusufçuğu öldürmeme izin vermesinin korkunç bir hata olduğunu, doğanın bunun öcünü alacağından ve bebeğe korkunç bir şey olacağından emin olduğunu söyledi. Tren hareket etti; biz hâlâ platformda sarmaş dolaş duruyorduk. Bir yanım, bir uçtan öbürüne platformda sevinçten dans etmek istiyordu ama salak gibi June'a Darwin'i anlatıp böyle şeylerin düzeninde dediği biçimde bir intikama gerçekten yer olmadığını ve bebeğimize hiçbir şey olmayacağını söyleyerek onu rahatlatmaya çalışıyordum..."

"Jenny."

"Evet, Jenny elbette."

Bernard başının üstündeki çağrı düğmesine bastı ve hostese fikrini değiştirdiğini, şampanyayı alacağımızı söyledi. İçkiler geldiğinde, kadehlerimizi karımın yaklaşan doğumuna kaldırmış gibi olduk.

"Bu haberden sonra, bir tren daha beklemeye dayanamayıp kasabaya –gerçekten köyden az halliceydi, keşke adını hatırlayabilsem– yürüdük ve oradaki tek oteli bularak birinci katta, küçük bir meydana bakan balkonu olan, kocaman, harap bir oda tuttuk. Kusursuz bir yerdi; hep yeniden gitmeyi istedik oraya. June adını biliyordu ama benim bulmama olanak yok artık. Orada iki gün kalıp bebeği kutladık, yaşamlarımızı gözden geçirdik, her yeni evli genç çift gibi planlar yaptık. Harika bir barışmaydı; odadan bir yere hemen hemen hiç kıpırdamadık.

Ama bir akşam Jenny erkenden uyuyakalmıştı, benimse hiç uykum yoktu. Meydanın çevresinde yürüyüşe çıkıp bir kafede iki içki içtim. Birisiyle saatler boyunca çok yoğun birlikte olduktan sonra yeniden yalnız kaldığında nasıl olduğunu bilirsin. Sanki bir

düş görmüşsün gibi hissedersin. Kendine gelirsin. O barın dışında oturup petank oynayanları izledim. Çok sıcak bir akşamdı; ilk kez June'un istasyonda söylemiş olduklarını düşünme fırsatı buldum. Doğanın, bir böceğin ölümü yüzünden bir fetüsten intikam alabileceğine inanmanın, gerçekten inanmanın nasıl bir şey olduğunu hayal edebilmek için çok çabaladım. Bu konuda son derecede ciddiydi, ağlayacak kadar... Ve işin doğrusu, yapamadım. Bu, bana tamamen yabancı, esrarengiz bir düşünme biçimiydi..."

"Ama Bernard sen de şeytana uyduğunda hiç öyle hissetmez misin? Hiç tahtaya vurmaz mısın?"

"O bir anlamda sadece bir oyun. Onun boş inanç olduğunu biliyoruz. Bu, yaşamın gerçekten ödülleri ve cezaları olduğu, her şeyin altında daha derin, bizim ona yüklediğimizin ötesinde bir anlam dokusu olduğu inancı; hepsi iç rahatlatan sihirler. Sadece..."

"Biyograflar?"

"Ben kadınlar diyecektim. Aslında o küçük, sıcak meydanda elimde içkimle otururken, kadınlar ve erkekler hakkında bazı şeyleri anlamaya başladığımı söylemeye çalışıyorum."

Benim mantıklı, becerikli karım Jenny bunu nasıl yorumlardı acaba?

Bernard şampanyasını bitirmiş, benim şişemdeki dokunulmamış birkaç santime bakıyordu. Şişeyi ona verirken, "Kabul edelim ki" dedi, "fiziksel farklılıklar sadece, sadece..."

"Buzdağının görünen ucu?"

Gülümsedi. "Dev bir takozun ince ucu. Her neyse, orada oturup bir ya da iki içki daha içtim. Sonra, insanların öfkeliyken sana söylediklerini fazla önemsemenin aptallık olduğunu biliyorum ama, yine de, belki de içinde hepimiz için bir gerçeklik payı olduğu için ve daha önce de buna benzer şeyler demiş olduğu için, onun politik görüşlerim hakkında söylemiş olduklarını kara kara düşünmeye başladım. Parti'de çok kalmayacak diye düşündüğümü hatırlıyorum. Onun kendi fikirleri var; güçlü ve garip fikirleri...

Bugün akşamüstü o taksiciden kaçarken geldi bütün bunlar aklıma. Benim yerimde June olsaydı, 1945'in June'u, politikadan tamamen elini eteğini çekmiş olanı değil, Avrupa siyasetini konuşarak, okuması için doğru kaynaklar önerip adını adres listesine ekleyip hatta belki de üye olmasını sağlayarak, bayıla bayıla yarım saat geçirirdi adamla. Uçağını kaçırınayı göze almış olurdu."

Yemek tepsilerine yer açmak için şişelerimizi ve bardaklarımızı kaldırdık.

"Her neyse, işte böyle, işe yararsa, İşte Hayatınız'a bir konu daha. Benden daha iyi bir komünistti. Ama istasyondaki o çıkışında, çok ilerisini görebilmek mümkündü. Parti'den soğumasının yaklaştığı görülebiliyordu; o zamandan sonra yaşamını dolduran hokus pokusun ilk adımları görülebiliyordu. Kendisi ne demiş olursa olsun, bir sabah aşağıda, Gorge de Vis'te olan anlık bir şey değildi."

Kendi kuşkuculuğumun suratıma geri çarpıldığını duymak canımı yaktı. Dondurulmuş ekmeğime tereyağ sürerken June'un adına muziplik yapmaktan kendimi alamadım. "Ama Bernard, böceğin intikamına ne demeli?"

"Ne olmuş ki?"

"Jenny'nin altıncı parmağı!"

"Sevgili oğlum, yemeğimizin yanında ne içiyoruz?"

Önce Günter'in Kreuzberg'deki dairesine gittik. Bernard'ı takside bırakıp çantalarımızı avlunun öbür ucuna taşıdım ve Hinterhaus'un dördüncü kat sahanlığına bıraktım. Koridorun karşısındaki, bana anahtarı verecek olan komşu çok az İngilizce konuşuyordu ve buraya Duvar için geldiğimizi biliyordu.

"İyi değil" diye dayattı. "Çok fazla insan burada. Dükkânda süt yok, ekmek yok, meyve yok. U-Bahn'da da yok. Çok fazla!"

Bernard sürücüye bizi Brandenburg Kapısı'na götürmesini söyledi ama bunun hata olduğu anlaşıldı; ben de Günter'in komşusunun ne demek istediğini anladım. Çok fazla insan, çok fazla trafik vardı. Zaten kalabalık olan yollar, bir de ilk akşamlarında çevreyi dolaşmaya çıkmış duman çıkaran Wartburgların ve Tarbantların yükünü taşıyordu. Kaldırımlar tıklım tıkıştı. Herkes, dışarıdan gelenler kadar Doğu ve Batı Berlinliler de artık turistti. Batı Berlinli yeniyetme gruplar, ellerinde bira kutuları ve köpüklü şarap şişeleriyle futbol şarkıları söyleyerek kapana kısılmış arabamızın yanından geçti. Arka koltuğun karanlığında, neden şu an St. Privat'nın ta tepelerindeki kır evini kışa hazırlamakta değilim diye hafifçe hayıflanmaya başlamıştım. Yılın bu zamanında bile ılık olan bir akşamda hâlâ ağustosböcekleri duyulabilir. Derken, Bernard'ın uçaktaki hikâyesini hatırlayınca, pişmanlığımı, burada olduğumuz sürece ondan alabildiğim kadarını alıp anı kitabını yeniden ortaya çıkarma kararına çevirdim.

Taksiyi bırakıp içerilere yürüdük. Zafer Anıtı'na kadar yirmi dakika sürdü, oradan da, Kapı'ya giden geniş 17 Haziran yolu önümüzde uzandı. Birisi sokak adının yazılı olduğu tabelaya, üstüne boyayla 9 Kasım yazılmış bir karton bağlamıştı. Yüzlerce insan aynı yöne doğru hareket ediyordu. 400 metre uzakta, aydınlatılmış Brandenburg Kapısı vardı; küresel önemine göre bayağı küçük, bodur gözüküyordu. Tabanında, geniş bir bant halinde karanlık yoğunlaşmış gibiydi. Ancak oraya ulaştığımızda onun toplanan kalabalık olduğunu anladık. Bernard oyalanıyordu sanki. Ellerini arkasında tutuyor, hayali bir rüzgârla öne eğiliyordu. Herkes bizi geçiyordu.

"En son ne zaman geldin buraya Bernard?"

"Biliyor musun, aslında hiç yürümedim burada. Berlin'e mi? Beşinci yıldönümünde, altmış altıda, Duvar'la ilgili bir konferans vardı. Ondan önce, Tanrım! Bin dokuz yüz elli üç. Doğu Alman Partisi'ni Ayaklanma'yı bastırma biçimleri konusunda protesto etmeye –yok, bu çok sert– onlara saygıyla endişemizi açıklamaya gelmiş Britanya komünistlerinin gayri resmî temsilcileriydik. Vatana döndüğümüzde, yoldaşlardan bazıları öfkeden köpürecekti."

Siyah deri ceketler, daracık kotlar ve gümüş çivili kovboy çizmeleri içinde iki kız bize sürünerek geçti. Kol kola girmişlerdi; üzerlerine topladıkları onca bakışa kafa tutmuyor, farkında değillermiş gibi davranıyorlardı. Saçları siyaha boyalıydı. Arkalarında sallanan birörnek atkuyrukları, ellilere yaptıkları geçici göndermeyi tamamlıyordu. Ama hayır, Bernard'ın ellileri değildi sanırım. O, arkalarından hafifçe çatılmış kaşlarla bakıyordu. Gizlice kulağıma fısıldamak için durdu. Buna hiç gerek yoktu çünkü yakınımızda kimse yoktu, çevremiz insan ve ayak sesleriyle doluydu.

"O öldüğünden beri, kendimi genç kızlara bakarken buluyorum. Elbette benim yaşımda acınacak bir durum bu. Ama bedenlerinden çok yüzlerine bakıyorum. Ondan bir iz bulmaya çalışıyorum. Alışkanlık halini aldı. Her dakika, bir jest, bir ifade, gözlerde ya da saçta onu benim için canlı tutacak bir şey arıyorum. Bulmaya çalıştığım, senin tanıdığın June değil; öyle olsa, yaşlı hanımlarda zekâ izleri arıyor olurdum. Aradığım, evlendiğim kız..."

Çerçeveli fotoğraftaki June. Bernard elini koluma koydu.

"Bir şey daha var. İlk altı ay, benimle iletişime geçmeye çalışacağı fikrini kafamdan atamadım. Anlaşılan bu oldukça yaygın bir şeymiş. Yas, boş inanca sebep oluyor."

"Senin bilimsel sisteminle zor." Bu sözdeki sert düşüncesizlik yüzünden üzüldüm ama Bernard başıyla onayladı.

"Aynen öyle; zaten kendimi daha güçlü hisseder etmez, aklım başıma geldi. Ama bir süre, eğer dünya imkânsız bir olasılıkla gerçekten onun anlamış olduğu gibiyse, o zaman benim yanıldığımı, kendisinin haklı olduğunu –bir Tanrı'nın, sonsuz yaşamın, bilincin gittiği bir yerin olduğunu– söylemek için benimle bağlantı kurmayı kesinlikle deneyeceğini düşünmekten kendimi alamadım. Bütün o saçmalıklar işte. Ve bunu, bir biçimde kendisine benzeyen bir kız aracılığıyla yapacaktı. Bir gün, bu kızlardan biri bir mesajla bana gelecekti."

"Peki şimdi?"

"Artık alışkanlık oldu. Bir kıza bakıp, onda ne kadar June olduğuna göre değerlendiriyorum onu. Demin yanımızdan geçen şu kızlar..."

"Evet?"

"Soldaki. Fark etmedin mi? June'un ağzına ve biraz da elmacıkkemiklerine sahipti."

"Yüzünü görmedim."

Bernard kavradığı kolumu iyice sıktı. "Sana bunu sormam gerek çünkü aklımı kurcalıyor. Uzun zamandır sormak istiyordum. Hiç çok özel şeylerden söz etti mi, yani benimle ve kendisiyle ilgili?"

Bernard'ınkinin "boyu"nun rahatsız edici anısı bocalamama neden oldu. "Elbette. Hep aklındaydın."

"Ama nasıl şeyler?"

Utanç verici bir dizi ayrıntıyı saklamayı, diğerine borçlu olduğumu düşündüm. "Eh, hımm, bana ikinizin ilk kez... ikinizin ilk seferinden söz etti bana."

"Ah!" Bernard elini çekip cebine soktu. O bunu düşünürken, konuşmadan yürüdük. İleride, 17 Haziran'ın ortalarına doğru düzensiz sıralar halinde park etmiş medya araçları, seyyar reji odaları, uydu çanakları, yük vinçleri ve jeneratör kamyonlarından oluşan tantanayı görebiliyorduk. Tiergarten'in ağaçlarının altına Alman işçiler birörnek koyu yeşil seyyar tuvalet indiriyorlardı. Bernard'ın devasa çenesinin çizgisi boyunca minik kaslar seğiriyordu. Sesi soğuktu. Öfkelenmek üzereydi.

"Senin de yazacakların böyle şeyler mi olacak?"

"Eh, daha başlamadım bile..."

"Bu konuda benim duygularımı dikkate almak aklına geldi mi hiç?"

"Yazdığım her şeyi hep gösterecektim sana. Biliyorsun bunu."

"Tanrı aşkına! Ne düşünüyordu sana böyle şeylerden söz ederken?"

Uydu çanaklarından ilkinin hizasına gelmiştik. Karanlığın içinden bize doğru bir rüzgârın önüne kattığı boş strafor kahve kapları yuvarlandı. Bernard birini ayağının altında ezdi. Hâlâ yüz metreden fazla bir uzaklıkta olan Kapı'nın önünde toplanmış kalabalıktan alkış sesleri geliyordu. Kuyruklu piyano sahneye indirildiğinde konser izleyicisinden duyacağınız cinsten, aptalca, iyi niyetli bir alkıştı.

"Bak Bernard, June'un bana söylediği, senin istasyondaki kavga hikâyenden daha mahrem değildi. İlla bilmek istiyorsan, esas belirttiği, bunun o günlerde bir genç kız için ne kadar büyük bir adım olduğuydu, bu da seni ne kadar çekici bulduğunu kanıtlıyor. Ve aslına bakarsan, sen bayağı alnının akıyla çıktın bundan. Anlaşılan sen, eh, bu işlerde çok iyiymişsin; kullandığı sözcük, dâhi idi. Nasıl odanın karşısına fırladığını, fırtınada pencereyi açıp binlerce yaprak içeri uçarken tarzan sesleri çıkarttığını..."

Bir dizel jeneratörün gürültüsünü bastırmak için bağırmak zorunda kaldı Bernard. "Hey Tanrım! O, o zaman değildi! İki yıl sonraydı. İtalya'da, biz yaşlı Massimo ve sıska karısının üst katında yaşarkendi. Evde çıt çıkarmamıza izin vermezlerdi. Biz de genellikle dışarıda, çayırlarda, nereyi bulursak orada yapardık. Sonra bir akşam, korkunç bir fırtına çıktı, bizi evde kalmaya zorladı; rüzgâr o kadar gürültü yapıyordu ki bizi duymadılar bile."

"Peki" diye söze başladım. Bernard'ın öfkesi June'a yönelmişti.

"Ne demeye bunu böyle uydurmuş? Çarpıtmak, yaptığı bu! İlk seferimiz, felaketti, lanet olası mutlak bir felaket. Resmi hikâye için baştan yazmış. Yine en baştan göz boyama."

"Kayıtları düzeltmek istiyorsan..."

Bernard odaklanmış bir küçümseme bakışı attı bana ve konuşarak uzaklaştı:

"Anı kitabı yazmak, sanki lanet olası bir seyirlik olaymış gibi birisinin seks yaşamını yazmak, benim fikrim değil. Yaşam sonuçta buna mı indirgeniyor zannediyorsun? Durmadan becermeye? Cinsel başarılara ve yetersizliklere? Herkesin bayıldığı şey bu mu?"

Bir televizyon kamyonunun yanından geçiyorduk. İçeride, hepsi aynı görüntüyü, çatık kaşlarla bir elindeki notlara bakan, öbür elindeyse kablo ilmeğinin ucundan sarkan mikrofonu dalgın dalgın tutan muhabiri veren bir düzine kadar monitörü göz ucuyla gördüm. Kalabalıktan güçlü bir iç çekiş sesi, uzun, inişli çıkışlı bir hoşnutsuzluk inlemesi geldi ve kuvvetlenen sesler birleşip bir kükremeye dönüştü.

Bernard birden fikrini değiştirdi. Hızla bana döndü. "Tanrım, illaki bilmek istiyorsun" diye bağırdı. "Sana şunu söyleyeyim. Karım, şiirsel gerçeklikle ya da manevi gerçeklikle ilgilenmiş olabilir ama *gerçeği*, doğruları, iki kişinin birbirlerinden bağımsız olarak fark edebileceği cinsten gerçeği, zerre kadar umursamadı. Modeller oluşturdu, efsaneler yarattı. Sonra, onlara uyacak doğrular oluşturdu. Tanrı aşkına seksi unut. Al sana konu: Neden insanlar, bunun tersi yerine June'un doğruları kendi fikirlerine uyacak şekilde değiştirmesinden hoşlanıyorlar? Bunu neden yapıyorlar? Neden yapmayı sürdürüyorlar?"

Kalabalığın sınırlarına vardığımızda, bunun bariz yanıtını verme konusunda kararsızdım. Yıkılışını görme umuduyla Duvar'ın en önemli, simgesel noktasında iki ya da üç bin kişi toplanmıştı. Üç buçuk metre yüksekliğindeki beton blokların üstünde, bir sıra gergin, genç Doğu Alman askeri, yüzleri batıya dönük, rahat pozisyonda duruyordu. Gözden uzağa, bel oyuklarına sıkıştırdıkları beylik tabancalarını kuşanmışlardı. Sıranın önünde bir subay sigara içerek volta atıyor, kalabalığa bakıyordu. Askerlerin arkasında, yeni dalgalanmaya başlamış Doğu Almanya bayrağıyla Brandenburg Kapısı'nın aydınlatılmış, boyaları dökülen cephesi yükseliyordu. Bariyerler kalabalığı geride tutuyordu; hoşnutsuzluk inlemeleri de öncü kuvvetlerini beton blokların önüne yerleştirmekte olan Batı Berlin polisi yüzünden olmalıydı. Vardığımız sırada, birisi askerlerden birine dolu bir bira kutusu fırlattı. Kutu, peşinde tepe ışıklarında seçilen beyaz köpükten bir iz bırakarak hızla yükseğe uçtu ve genç askerin üstünden geçerken, kalabalıktan hemen onaylamayan bağırışlar ve şiddet gösterilmemesini isteyen Almanca çağrılar yükseldi. Sesin yayılışı, ağaçların üzerinde düzinelerce insan olduğunu fark etmeme neden oldu.

Önümüzdekileri ite kaka kendimize ileriye doğru yol açmamız zor olmadı. Artık aralarındaydık; topluluk tahmin ettiğimden daha

kibar, daha farklıydı. Küçük çocuklar anne babalarının omuzlarına oturmuşlar, Bernard'ınki kadar iyi bir manzaraya sahip olmuşlardı. İki öğrenci balon ve dondurma satıyordu. Koyu camlı gözlüklü ve beyaz bastonlu yaşlı bir adam başını kaldırmış kımıldamadan duruyor, dinliyordu. Onun çevresinde geniş bir alan bırakılmıştı. Bariyere ulaştığımızda, Bernard Batı Berlinli bir polis memurunun Doğu Berlinli bir subayla konuşmakta olduğu yeri işaret etti. "Kalabalığı nasıl kontrol edeceklerini konuşuyorlar. Birleşmenin yolu yarılandı bile."

Öfke patlamasından beri Bernard'ın davranışları tarafsızlaşmıştı. Sabahın erken saatindeki heyecanıyla bağdaştırılması güç, sakin, buyurgan bir ifadeyle çevresine bakıyordu. Sanki bu insanların ve olayın belli bir çekiciliği vardı ama sadece bir dereceye kadar. Yarım saat sonra, kalabalığı tatmin edecek bir şey olmayacağı gün gibi ortadaydı. Görünürde Duvar'ın bölümlerini kaldırıp götürecek vinçler, beton blokları kenara itecek ağır makineler yoktu. Ama Bernard orada kalmaktan yanaydı. O yüzden, soğukta oralarda dikildik. Kalabalık bir topluluk, yavaş, aptal bir yaratıktır; herhangi bir üyesinden çok daha az akıllıdır. Buradaki, bir köpeğin sabrıyla olamayacağını hepimizin bildiği şeyi bekleyerek bütün gece durmaya niyetliydi. Sinirlenmeye başlıyordum. Kentin başka taraflarında neşeli kutlamalar yapılıyordu; buradaysa, sadece sıkıcı bir sabır ve Bernard'ın diplomat sakinliği vardı. Onu, benimle birlikte Charlie Kontrol Noktası'na doğru yürümeye ikna edebilene kadar bir saat daha geçti.

Üstündeki grafitiler sokak lambalarının ışığıyla renksizleştirilmiş olan Duvar'ın yakınında, çamurlu bir yoldaydık. Sağ tarafımızda terk edilmiş binalar, kablo bobinleri, yığılmış molozlar, geçen yazdan kalma hâlâ ayakta duran uzun yabani otlarıyla boş alanlar vardı.

Sorumu daha fazla içimde tutmaya niyetli değildim. "Ama on yıl partide kaldın. Bunu yapabilmek için sen de yığınla doğruyu çarpıtmış olmalısın."

Onu sarsıp mağrur sakinliğini bozmak istiyordum. Ama kocaman omuzlarını silkti, paltosunun içinde biraz daha kamburlaştı ve "Elbette" dedi. Duvar ile terk edilmiş bir binanın arasında kalan dar bir geçitte önümüze geçmek isteyen gürültücü bir Amerikalı öğrenci grubu yüzünden durakladı. "Isiah Berlin'in, özellikle bugünlerde herkesin alıntıladığı, ütopyaların ölümcül niteliğiyle

ilgili o sözleri neydi? İnsanlığın barışa, adalete, mutluluğa, sınırsız yaratıcılığa nasıl kavuşturulacağını kesin olarak biliyorsam, ödenecek hangi bedel fazla olabilir diyor. Bu omleti yapmak için kırmam gerekecek yumurtaların sayısında bir limit olamaz. Bildiklerimi bile bile, milyonların sonsuza kadar mutlu olabilmesi için binlerin ölmesi gerekebileceğini kabul edemezsem, görevimi yapmış olmam. O zamanlar kendimize söylediğimiz gibi hiç değil ama düşünce yapısına göre doğru. Parti'nin birlik amacı için birkaç rahatlatıcı gerçeği gözardı ettik ya da yeniden biçimlendirdik, kapitalist propoganda sistemi diye adlandırmış olduğumuz yalan sağanağının yanında neydi ki bu? O yüzden, iyi iş çıkartmak için çaba harcamayı sürdürürsün ve her zaman çevrende gelgit hareket eder durur. June ve ben geç kalanlardandık, o nedenle daha başlangıçta su bileklerimizdeydi. Duymak istemediğimiz haberler her taraftan sızıyordu. Otuzların göstermelik duruşmaları ve temize çıkmaları, dayatılan toplumsal uzlaşma, kitleler halinde sürgünler, toplama kampları, sansür, yalanlar, zulüm, soykırım... Sonunda çelişkiler insana çok fazla geliyor ve çatırdıyorsun. Ama bunu hep yapman gerekenden daha geç yapıyorsun. Ben elli altıda ayrıldım, elli üçte neredeyse ayrılıyordum, aslında kırk sekizde ayrılmalıydım. Ama sallanıyorsun. Fikirlerin iyi olduğunu ama yönetimde yanlış insanların bulunduğunu ve bunun değişeceğini düşünüyorsun. Hem, bütün bu iyi işlerin boşa gitmesine nasıl izin verirsin? Kendine, zor olacağının hep besbelli olduğunu, pratiğin henüz teoriyle tam olarak eşitlenmediğini, bütün bunların zaman aldığını söylüyorsun. Duyduklarının çoğunun Soğuk Savaş karalamaları olduğunu söylüyorsun. Ve nasıl bu kadar yanılabilirim; akıllı, yürekli, iyi niyetli bunca insan nasıl yanılabilir diyorsun.

Eğer bilimsel bir eğitim almış olmasaydım, sanırım daha da uzun kalabilirdim. Laboratuvar çalışması, bir teoriye uydurmak için bir sonucu çarpıtmanın ne kadar kolay olduğunu insana her şeyden daha iyi öğretiyor. Üstelik sahtekârlık da değil bu. Yaradılışımızda var; arzularımız, algımızın içine işliyor. İyi tasarlanmış bir deney buna karşı koruma oluşturuyor ama bu çok uzun zaman önce kontrolden çıkmıştı. Hayal ve gerçeklik beni parça parça ediyordu. Macaristan son damla oldu. Çatırdadım."

Konuşmadan önce duraksadı ve ihtiyatlı bir biçimde, "June'la aramızdaki fark da bu" dedi. "O, benden yıllar önce ayrıldı Parti'den

ama hiç çatırdamadı, hayali gerçeklikten hiç ayırmadı. Bir ütopyayı, bir diğeriyle değiştirdi. Politikacı ya da rahibe, fark etmiyordu; özünde, o bir fanatikti..."

Tepesi atanın ben olmama neden olan şey şöyle gelişti. Seyir platformunun ve hediyelik eşya kulübesinin çevresindeki merdivenlerde toplanmış bir şey olmasını bekleyen arkadaş gruplarının arasından kendimize yol açarak, çorak alanın ve Duvar'ın hâlâ Potsdamerplatz olarak bilinen o bölümünden geçiyorduk. O sırada beni sarsan, sadece Bernard'ın sözlerinin adaletsizliği değil, bir de iletişim güçlüğü yüzünden vahşi bir sabırsızlık ve yataktaki sevgililerin yerine sahteliğe hapsedilen benzerliği sonsuz bir gerilemeyle yansıtan paralel aynaların hayali oldu. Bernard'a dönerken, bileğim yakınımda duran bir adamın elindeki yumuşak ve sıcak bir şeye çarptı. Bir sosisli sandviçti. Ama özür dileyemeyecek kadar sarsılmıştım. Potsdamerplatz'daki insanlar ilgilenecek şey arıyorlardı; ben bağırırken başlar bize doğru döndü ve çevremizde bir halka oluşmaya başladı.

"Saçmalık bu Bernard! Daha da kötü, kinci! Sen bir yalancısın!"

"Sevgili oğlum."

"Sana söylediklerini hiç dinlemedin. O da dinlemedi. Birbirinizi aynı şeyle suçladınız. Senden daha fanatik değildi. İki sümsük! Kendi sorumluluğunuzu birbirinize yüklediniz."

Arkamda son sözcüklerimin alçak, hızlı bir mırıldanmayla Almancaya çevrildiğini duydum. Bernard beni halkanın dışına çıkartmaya çalışıyordu. Ama ben öfkemin coşkusuna kapılmıştım ve yerimden kıpırdamıyordum.

"Bana seni her zaman sevdiğini söyledi. Sen de aynısını söyledin. Nasıl ziyan edebildiniz bunca zamanı; herkesin zamanını, çocuklarınızın..."

Bernard'a utanmanın da ötesinde dokunan, tamamlanmamış bu son suçlama oldu. Ağzı gerilip bir çizgiye dönüştü ve benden uzaklaştı. Ansızın öfkem geçti, yerini kaçınılmaz pişmanlık aldı; kendi yaşı kadar eski bir evliliği seçkin beyefendinin tam da suratına karşı avaz avaz betimlemeye cüret eden bu sonradan görme de kimdi? Ahali ilgisini yitirmiş, maket gözetleme kulesi ve tarafsız bölgeyle ölüm hattındaki* boş kumsalı gösteren kartpostal kuyruğuna doğru geri çekiliyordu.

* Batı'ya geçmek isteyenleri engellemek için Berlin duvarı ile iç duvar arasında oluşturulmuş, gözetleme kuleleri, hendekler, çeşitli tuzaklarla dolu bölge. (ç. n.)

Yürümeye devam ediyorduk. Özür dileyemeyecek kadar altüst olmuş durumdaydım. Tek geri çekilme hareketim, alçaltılmış bir ses ve makul rolü oynamak oldu. Yan yana, öncekinden daha hızlı yürüdük. Bernard'ın kendi duygu sağanağı, yüzünün ifadesiz halinden belliydi.

"Bir hayali ütopyadan diğerine geçmedi" dedim. "Bir arayıştı. Bütün yanıtları bildiğini savunmuyordu. Herkesin kendilerine göre içinde olmalarını istediği bir araştırmaydı ama kimseyi zorlamıyordu. Nasıl zorlayabilirdi? Bir soruşturma yapmıyordu. Dogmayla ya da örgütlü dinle bir ilgisi yoktu. Manevi bir yolculuktu yaptığı. Isaiah Berlin'in tanımı buna uymuyor. Diğerlerini kurban edeceği bir kesin son yoktu. Kırılacak yumurta yoktu..."

Tartışma umudu Bernard'ı canlandırdı. Üzerine atladı; affedildiğimi hemen anladım. "Yanılıyorsun sevgili oğlum, enikonu yanılıyorsun. Yaptığını arayış olarak adlandırmak, onun mutlakçı çizgisinin varlığını değiştirmez. Ya onun yanındaydın, ne yaparsa onu yapıyordun ya da yoktun. Meditasyon yapıp mistik metinleri okumak istiyordu, öyle şeyler, bunda da bir sakınca yoktu ama bana göre değildi. Ben İşçi Partisi'ne katılmayı seçtim. O bunu istemedi. Sonunda, ayrı yaşamamızı dayattı. Ben yumurtalardan biriydim. Çocuklar da diğerlerinin arasındaydı."

Bernard konuşurken, onu ölü bir eşle uzlaştırmaya kalkışarak ne yaptığımı düşünüyordum.

O yüzden, sözünü bitirdiğinde iki elimi açarak kabul işareti yaptım ve, "Peki" dedim. "Öldüğünde onun nesini özledin?"

Duvar boyunca var olan, haritacılığın ve çoktan unutulmuş bazı politik inatçılıkların dayattığı ani bir dönemeçe, sadece birkaç metre sonra geri dönen bölge sınırının yön değiştirdiği o yerlerden birine gelmiştik. Hemen yanında ıssız bir gözetleme platformu vardı. Bernard tek sözcük etmeden merdivenlerden çıkmaya başladı, ben de onu izledim. Tepedeyken işaret etti:

"Bak."

Bekleneceği gibi, karşımızdaki gözetleme kulesi çoktan terk edilmişti; aşağıda, floresan lambaların parıltısında sakin sakin dolaşan düzinelerce tavşan, kara mayınlarını, bubi tuzaklarını ve otomatik silahları gizleyen eğimli kumda kemirecek çimen demetleri arıyordu.

"Eh, bir şeyler gelişti."

"Zamanları neredeyse doldu."

Bir süre sessizce durduk. Geriye, Duvar'a doğru bakıyorduk; aslında, bu noktada birbirlerinden yüz kırk metre uzaklıkta olan iki duvar vardı. Sınıra hiç gece gelmemiştim ve aşağıya, bu geniş tel, kum, servis yolu ve simetrik projektörler koridoruna bakarken, masum parlaklık, utanmaz saygısızlık karşısında sarsıldım; geleneksel olarak devletlerin zulümlerini gayet iyi gizlediği bir yerde, burada reklam, herhangi bir Kurfürstendamm neon lambasından daha parlaktı.

"Ütopya."

Bernard göğüs geçirdi; değişik yönlerden sesler ve kahkahalar duyduğumuzda belki de yanıt vermek üzereydi. Derken, insanlar tahta basamakları paldır küldür çıkarken gözlem platformu sarsılmaya başladı. Yalnızlığımız sadece rastlantıydı, kalabalıkta bir gedik. Saniyeler içinde on beş kişi, fotoğraf makinelerini tıklatıp heyecanla Almanca, Japonca ve Danimarkaca konuşarak çevremize sığıştı. Akın akın gelenleri ite kaka aşağıya doğru kendimize yol açıp yürümeye devam ettik.

Bernard'ın sorumu unuttuğunu sandım ya da yanıtlamamayı tercih ettiğini ama yolumuzun eski Reichstag binasının merdivenlerinin yanından geçtiği yere geldiğimizde, "En çok özlediğim, onun ciddiyeti" dedi. "Tanıdığım, yaşamını bir proje, bir üstlenme, kontrol edilecek ve yönelinecek bir şey, eh, kendi özel adlandırmalarıyla bir kavrayış, bilgelik olarak gören pek az insandan biriydi. Çoğumuz ileriye dönük planlarımızı para, kariyer, çocuklar, böyle şeylere ayırırız. Tanrı biliyor, kendisini, varoluşu, 'yaradılış'ı anlamak istiyordu June. Diğerlerimize karşı çok hoşgörüsüzdü; sürükleniyor, bir şeyi bırakıp başkasına başlıyordu, "uyurgezerlik" diyordu buna. Kafasını doldurduğu saçmalıklardan nefret ediyordum ama onun ciddiyetini seviyordum."

Büyük bir çukurun kıyısına gelmiştik, toprak yığınlarıyla dolu bir alanda yirmi metre uzunluğunda bodrum katı seviyesinde bir hendek. Bernard burada durdu ve, "Yıllar içinde ya kavga ettik ya da birbirimizi görmezden geldik" dedi. "Ama haklısın, beni gerçekten seviyordu ve bu insanın elinden alınınca..." Çukuru işaret etti. "Bununla ilgili bazı şeyler okuyordum. Burası eski Gestapo karargâhı. Kazıp geçmişi araştırıyorlar. Benim kuşağımdan herhangi birisi bunu kabul edebilir mi bilmiyorum – arkeoloji tarafından etkisizleştirilen Gestapo suçları.

O zaman, hendeğin bir zamanlar aşağıda gördüğümüz bir dizi beyaz fayanslı hücreye erişmek için kullanıldığını tahmin ettiğim bir koridorun kenarı boyunca kazılmış olduğunu fark ettim. Hücrelerin her biri bir tutukluyu ancak alacak büyüklükteydi ve her birinde duvara ikişer demir halka sabitlenmişti. Alanın uzak tarafında alçak bir bina vardı: Müze.

Bernard, "Zavallı bir garibandan sökülmüş bir tırnak bulacaklar, temizleyip üstünde etiketle camdan bir kaba sokuşturacaklar. Ve orada, 800 metre ileride, Stasi* de kendi hücrelerini boşaltıyor olacak" dedi. Sesindeki acı beni şaşırttı, ona bakmak için döndüm. Ağırlığını demir bir direğe vermişti. Bezgin ve her zamankinden zayıf, paltosunun içinde kendisi de bir direkten az hallice gözüküyordu. Neredeyse üç saattir yürüyordu; artık ancak yaşlı ve güçsüzlerin ilk elden anımsayabildiği bir savaşa duyduğu öfke tortusuyla iyice tükenmişti.

"Dinlenmen gerek" dedim. "Hemen yukarıda, Charlie Kontrol Noktası'nın yanında bir kafe var."

Ne kadar uzakta olduğu hakkında hiçbir fikrim yoktu. Onu götürürken, adımlarının nasıl gergin ve yavaş olduğunu fark ettim. Düşüncesizliğim için kendimi suçladım. Duvar tarafından kesilip çıkmaz sokağa dönüşmüş bir yolun karşısına geçiyorduk. Bernard'ın sokak lambasının ışığındaki yüzü terli ve griydi, gözleri de fazla parlak gözüküyordu. Büyük çenesi, kocaman suratının o en dostane tarafı, hafif bir yaşlılık titremesi sergiliyordu. Onu hemen kapıp yemek olan sıcak bir yere götürme isteği ile düşüp bayılacak korkusu arasında kalmıştım. Batı Berlin'de nasıl ambulans çağrıldığı hakkında bir fikrim yoktu ve burada, sınırın terk edilmiş kıyısında telefon olmadığı gibi, Almanlar bile turistti. Oturup biraz dinlenmek isteyip istemediğini sordum ama sanırım beni duymadı.

Bir araba kornası ve uyduruk bir tezahürat duyduğumda, sorumu yineliyordum. Charlie Kontrol Noktası'nın yoğun aydınlatması, ilerimizdeki metruk bir binanın arkasından süt beyazı bir hale yansıtıyordu. Dakikalar içinde kafenin tam yanına çıktık ve o sabah Jenny ile birlikte izlemiş olduğum düş gibi görüntünün ağır çekim bildikliği karşımızdaydı; nöbetçi kulübelerinin sınır malzemeleri, çeşitli dillerde tabelalarla şeritli geçitler ve hâlâ doğudan gelen ya-

* Doğu Almanya Devlet Güvenlik Bakanlığı. (ç. n.)

yaları selamlayan, ama artık daha az tutkuyla, sanki bir televizyon dizisiyle gerçek yaşam arasında bir fark göstermek ister gibi Trabant tavanlarına vuran sempatizanlar.

Bunu özümsemek için durduğumuzda, Bernard'ın kolunu tutmuştum. Sonra, kalabalığın arasından kafenin girişine doğru yan tarafa ilerledik. Ama yanlarından geçtiğimiz insanlar bir kuyruktaydılar. Ancak yer açıldığında içeri alınıyorlardı. Akşamın bu saatinde kim masasını bırakmak isterdi? Buğuyla benek benek olmuş pencerelerden, kendi havasızlıklarıyla sarmalanmış, yiyip içen ayrıcalıklıları görebiliyorduk.

Tıbbi gereklilik olduğunu öne sürerek içeri girmeye çalışmak üzereydim ki Bernard elimden kurtulup kalabalığın çoğunluğunun durmakta olduğu Amerikan nöbetçi odasının yanındaki refüje doğru caddeyi geçmek için hızla benden uzaklaştı. O ana kadar onun görmüş olduğu şeyi görmemiştim. Daha sonra, oraya vardığımızda durumun bütün öğelerinin yerli yerinde olduğuna ikna etti beni ama ben, ancak o bana seslendikten sonra peşinden gidince gördüm kırmızı bayrağı. Yirmilerinin başlarında ince yapılı bir adamın tuttuğu, belki de süpürge sopasından kesilmiş kısa bir direğe takılmıştı. Adam Türk'e benziyordu. Siyah bukleleri ve siyah giysileri vardı: siyah tişörtün ve siyah kotun üstüne giyilmiş siyah bir kruvaze ceket. Başı arkaya atılı, direğine asılı bayrak çaprazlama omzuna yatmış, kalabalığın önünde bir aşağı bir yukarı geziniyordu. Geriye doğru bir Wartburg'un yolunun ortasına adımını attığında, kımıldamayı reddetti ve araba onun çevresinden dolaşmak zorunda kaldı.

Bir kışkırtma olarak başarıya ulaşmaya başlamıştı bile; Bernard'ı yola doğru çeken de buydu. Genç adamın karşıtları karışık bir gruptu ama o ilk anda gördüğüm, kaldırımın tam kenarındaki takım elbiseli iki adam oldu – işadamı ya da avukata benziyorlardı. Genç adam geçerken, onlardan biri çenesinin altına bir fiske attı. Bir küçümseme ifadesi gibi ciddi bir darbe değildi. Romantik devrimci geri çekiliverdi ve bir şey olmamış gibi davrandı. Kürk şapkalı bir yaşlı kadın, bağırarak uzun bir cümle söyledi ve havaya bir şemsiye kaldırdı. Yanındaki beyefendi tarafından sakinleştirildi. Bayrak adam bayrağını daha yükseğe kaldırdı. İkinci avukat kılıklı öne doğru bir adım geldi ve genç adamın kulağına bir yumruk attı. Tam oturmadı ama genç adamı sendeletmeye yetti. Başının yumruğun indiği tarafına dokunmaya tenezzül etmeden geçit törenini

sürdürdü genç adam. Bu arada Bernard yolu geçmeyi yarılamıştı, ben de tam arkasındaydım.

Bence bayrak-adam arandığı şeye kavuşabilirdi. Beni endişelendiren Bernard'dı. Sol dizi ona sıkıntı veriyor gibiydi ama önüm sıra geniş adımlarla aksayarak gidiyordu. Sırada neyin olduğunu, Kochstrasse yönünden koşarak gelen daha da çirkin bir tezahüratı görmüştü bile. Altı kişiydiler; yaklaşırlarken birbirlerine sesleniyorlardı. Bağırdıkları sözcükleri duydum ama o anda üstünde durmadım. Bayram sevinci yaşayan bir kentteki uzun bir akşamın onlarda eylem açlığı yaratmış olduğunu düşünmeyi yeğledim. Kafasından yumruklanan bir adam görmüş ve harekete geçmişlerdi. On altı ile yirmi yaşları arasındaydılar. Sivilceli soluk benizleri, kazınmış kafaları ve kontrolsüz ıslak ağızlarıyla hep birlikte güdük bir kötü niyet, ölçüsüz bir mahrumiyet havası yayıyorlardı. Türk onların kendisine doğru ilerlediklerini gördü ve bir tango dansçısı gibi başını kaldırarak arkasını döndü. Komünizmin son utanç gününde burada bulunup bunu yapıyor olmak, ya bir şehidin gayretini ya da toplum içinde dayak yemek için aklın almayacağı mazoşistçe bir arzuyu gösteriyordu. Ahalinin büyük bölümü onu garip birisi olarak görüp önemsemeyebilirdi, bu doğru. Sonuçta Berlin hoşgörülü bir yerdi. Ama bu akşam yeteri derecede sarhoşluk ve birkaç kişide, birisinin bir şey için suçlanması gerektiğine dair belli belirsiz bir algı vardı; bayraklı adam da bunların tümünü aynı yerde bulmuş gibiydi.

Bernard'la arayı kapatıp elimi koluna koydum. "Buna bulaşma Bernard; canın yanabilir."

"Saçma" dedi ve silkeleyip kolunu kurtardı.

Çocuklardan birkaç saniye önce genç adamın yanına ulaştık. Kesif bir silhat kokusu yayıyordu, bu bana göre Marksist-Leninist düşüncenin gerçek kokusu değildi. Besbelli adam bir sahtekârdı. Ancak, "Gel!" diyecek zamanı buldum, çete geldiğinde hâlâ Bernard'ın kolunu çekiyordum. Oğlanlarla onların kurbanının arasında durdu ve kollarını yana açtı.

"Durun bakalım" dedi, bir İngiliz polisinin eski moda tatlı-sert ses tonuyla. Gerçekten kendisinin dayak yemek için fazla yaşlı, fazla uzun boylu, fazla zayıf, fazla seçkin olduğunu mu düşünüyordu? Çocuklar yakınımızda durup birbirlerine sıkı sıkıya kenetlenmiş, yollarına çıkan bu fasulye sırığı, bu paltolu korkuluk karşısında

başlar ve diller şaşkınlıkla sarkmış, hızlı hızlı soluk alıyorlardı. İki tanesinin yakalarına takılı gümüş gamalı haçlar olduğunu gördüm. Bir başkasının da parmak ekleminde gamalı haç dövmesi vardı. Bakmak için dönmeye cesaret edemedim ama Türk'ün bayrağını sararak sıvışmak için fırsattan yararlanmakta olduğu izlenimine kapıldım. Avukat kılıklılar kendi şiddetlerinin uyandırdığı şeyi şaşkınlıkla izlemek için kalabalığın içlerine doğru çekildiler.

Yardım almak için çevreme bakındım. Doğu Alman meslektaşlarıyla konuşmak üzere ilerleyen bir Amerikalı çavuş ve iki askerin arkaları bize dönüktü. Çocukların arasında şaşkınlık öfkeye dönüşüyordu. Ansızın iki tanesi Bernard'ın çevresinden dolanarak koştu ama bayrak-adam çoktan ite kaka kalabalığın arkasına ulaşmıştı, artık yolun yukarısına doğru koşuyordu. Kochstrasse'nin köşesini döndü ve yok oldu.

O ikisi gönülsüz gönülsüz kovaladı, sonra yeniden yanımıza döndüler. Onun yerine Bernard'la idare etmeleri gerekecekti.

“Hadi şimdi yolunuza” dedi Bernard canlı bir biçimde, ellerinin tersiyle onları kışkışlayarak. Bomber ceketli salak bir velet olan en ufak tefekleri öne atılıp Bernard'ın bacağına tekme attığında, bu gamalı haçlı insanların Alman olmasının daha anlaşılır mı yoksa daha tiksindirici mi olduğunu düşünüyordum. Çizmenin kemiğe çarpma sesini duydum. Küçük bir şaşkınlık nidasıyla posta posta kaldırıma çöktü Bernard.

Kalabalıktan bir kınama inlemesi yükseldi ama kimse kılını kıpırdatmadı. Ben öne çıkıp oğlana bir yumruk salladım ve ıskaladım. Ama o ve arkadaşları, benimle ilgilenmiyorlardı. Öldüresiye tepeleme niyetiyle olduğunu düşündüğüm bir biçimde Bernard'ın çevresinde toplanıyorlardı. Nöbetçi odasına doğru son bir bakış attığımda çavuş ya da askerlerden bir iz olmadığını gördüm. Oğlanlardan birini yakasından geriye çekerken, bir başkasını yakalamaya çalışıyordum. Benim için fazla kalabalıktılar. Vuruşa hazırlanarak geri çekilen iki, belki de üç siyah çizme gördüm.

Ama kımıldamadılar. Bulundukları yerde dondular çünkü tam o anda kalabalığın arasından kesik kesik delici sitem cümleleriyle oğlanları azarlayarak hızla bize doğru gelen birisi fırladı. Öfkeden köpüren bir genç kadındı. Gücü caddeyi kapladı. Güvenilirliği vardı. Çağdaştı, bir arzu ve özlem objesiydi. Bir yıldızdı ve onları kendi standartlarına göre bile rezil bir durumda yakalamıştı.

Tiksinmesinin gücü cinsiyetçiydi. Erkek olduklarını düşünüyorlardı ama kadın onları yaramaz çocuklara indirgiyordu. Onun karşısında küçülürken, geri basarken görülmeyi kaldıramazlardı. Ama görünürdeki tepkileri kahkahalar, omuz silkıneler ve kadına duyulmamış aşağılama sözleri etmeler biçiminde olsa da şu anda yaptıkları tam da buydu. Kendilerine karşı, birbirlerine karşı, ansızın sıkılmış gibi, başka bir yer daha ilgi çekici olacakmış gibi yaptılar. Gerisingeri Kochstrasse'ye doğru hareketlendiler ama kadın söylevini bırakmadı. Büyük olasılıkla ondan koşarak kaçmayı isterlerdi ama nezaket kuralları zoraki, sıkılgan bir çalımı sürdürmelerini gerektiriyordu. Kadın arkalarından bağırıp yumruğunu sallayarak caddenin aşağısına doğru peşlerinden giderken, oğlanlar ıslıklamalara ses çıkartınayıp başparmaklarını kotlarına takılı tutmak zorunda kaldılar.

Bernard'ın ayağa kalkmasına yardım ediyordum. Ancak genç kadın onun nasıl olduğuna bakmaya gelip kendisiyle tıpatıp aynı giyinmiş arkadaşı da yanında belirince, 17 Haziran Caddesi'nde gösterişli bir biçimde yanımızdan geçenler olduklarını anladım. Bacağının üstünde ağırlığını kontrol eden Bernard'a birlikte destek olduk. Kırılmışa benzemiyordu. Kolunu omzuma koyunca kalabalıktan birkaç alkış sesi yükseldi ve birlikte ayaklarımızı sürüyerek Charlie Kontrol Noktası'ndan ayrıldık.

Caddenin bir taksi bulmayı umduğumuz köşesine erişmek, birkaç dakikamızı aldı. Bu arada ben Bernard'a kurtarıcısının kimliğini onaylatma hevesindeydim. Kadına adını sordum –Grete– ve Bernard'a yineledim. Ağrısına odaklanıyordu, bacağının üzerine eğilmişti ve belki de hafif şoktaydı ama ben üsteledim ki... Tam olarak ne için üsteledim? Rasyonalistin huzurunu kaçırmak için mi? Onun içindeki rasyonalistin mi? Benim içimdekinin mi?

Sonunda Bernard tutması için bir elini kıza doğru kaldırdı ve, "Grete, teşekkür ederim canım" dedi. "Postumu kurtardın." Ama bunu söylerken ona bakmıyordu.

Kochstrasse'de Grete ve arkadaşı Diane'ye kendileriyle ilgili soru soracak zaman bulacağıını düşünüyordum ama oraya ulaşır ulaşmaz bir taksinin yolcularını indirmekte olduğunu görüp onu çağırdık. Bunu, Bernard'ı arabaya yerleştirme, sonra da bu arada onun bir kez olsun koruyucu meleğine, June'un enkarnasyonuna bakmasını umduğum, teşekkürler, vedalaşmalar ve yeniden teşekkürler izledi.

Uzaklaşırlarken, kızlara arka pencereden el salladım ve sürücüye gideceğimiz yeri söylemeden önce Bernard'a, "Onları tanımadın mı?" dedim. "Brandenburg Kapısı'nda gördüklerimizdi onlar, bana nasıl eskiden bir mesaj beklediğini anlattığın..."

Başını yerleştirip tam arkaya, koltuğun kafalığına dayamakta olan Bernard, bir iç çekişle sözümü kesti. Burnundan birkaç santim uzaklıktaki araba tavanına doğru sabırsızca konuştu. "Evet. Büyük bir rastlantı, sanırım. Şimdi Tanrı aşkına Jeremy, beni eve götür!"

Üçüncü Bölüm

Majdanek. Les Salces. St. Maurice de Navacelles 1989

Ertesi gün Bernard, Kreuzberg'deki daireden bir yere kımıldamadı. Somurtarak ve televizyonu sohbete yeğleyerek minik oturma odasındaki kanepede yattı. Bacağına bakmak için Günter'in bir doktor arkadaşı uğradı. Büyük olasılıkla hiç kırık yoktu ama Londra'da bir röntgen çekilmesi önerildi. Ben öğlene doğru yürüyüşe çıktım. Bira kutuları, ayaklar altında ezilmiş şişeler, sosisli sandviç tezgâhları yakınında hardal ve ketçap lekeli kâğıt peçetelerle sokaklar akşamdan kalma gibi görünüyordu. Öğleden sonra boyunca Bernard uyurken ben de gazeteleri okudum ve bir gün önceki konuşmalarımızı yazdım. Akşam olduğunda hâlâ suskundu. Bir yürüyüşe daha çıkıp mahalle barında bir bira içtim. Kutlamalar yeniden başlıyordu ama yeterince görmüştüm. Bir saat içinde daireye döndüm ve saat on buçukta ikimiz de uyumuştuk.

Bernard'ın ertesi sabahki Londra uçuşu ile benim Frankfurt ve Paris üstünden Montpellier'e olan uçuşum sadece bir saat araylaydı. Jenny'nin erkek kardeşlerinden birinin Heathrow'da uçağı karşılamasını sağlamıştım. Bernard biraz daha neşeliydi. Sipariş ettiği tekerlekli sandalyeyi hatırlatmak için bir havayolu çalışanına seslenmek için de kullandığı bastona gayet yaraşır biçimde Tegel'deki terminal boyunca aksayarak yürüdü. Tekerlekli sandalyenin çıkış kapısının yanında bekleyeceğinin güvencesi verildi ona.

O yöne doğru yürürken, "Bernard" dedim, "Sana June'un köpekleriyle ilgili bir şey sormak istiyordum..."

Sözümü kesti, "İşte Hayatınız için mi? Sana bir şey söyleyeyim. Bütün o 'kötülükle yüz yüze gelme' saçmalığını unutabilirsin. Dini ikiyüzlülük. Ama biliyor musun, ona Churchill'in siyah köpeğinden söz eden bendim. Anımsıyor musun? Zaman zaman düştüğü bunalımlara verdiği isim. Sanırım bu sözü Samuel Johnson'dan yürütmüş. Bu yüzden, June'un düşüncesine göre, eğer bir köpek kişisel bunalımsa, iki köpek bir çeşit kültürel bunalım, uygarlığın en kötü ruh haliydi. Fena değil aslında. Sıklıkla yararlandım bundan. Charlie Kontrol Noktası'nda aklımdan geçti. Biliyor musun,

adamın kırmızı bayrağı değildi mesele. Bence onu görmediler bile. Ne diye bağırdıklarını duydun mu?"

"Auslander 'raus."

"Yabancılar dışarı. Duvar yıkıldı ve herkes dışarıda sokaklarda dans ediyor ama er ya da geç..."

Bir çıkış kapısına gelmiştik. Şeritli üniforması içinde bir adam tekerlekli sandalyeyi Bernard'ın arkasına getirdi, o da bir iç çekişle oturdu.

"Ama benim sorum o değildi" dedim. "Dün eski notlarıma bakıyordum. June'u son görüşümde, sana St. Maurice de Navacelles belediye başkanının o köpekler hakkında ne dediğini sormamı söyledi, o akşamüstü kafede yemek yerken..."

"Hôtel des Tilleuls mu? Köpeklerin ne için eğitildikleri mi? Kusursuz bir örnek. Belediye başkanının öyküsü pek doğru değildi. Ya da en azından bunu bilmeye olanak yoktu. Ama June inanmayı seçti çünkü çok güzel oturuyordu. Gerçeklerin düşünceye göre çarpıtıldığı mükemmel bir durum."

Bernard'ın çantalarını uçuş görevlisine verdim, o da tekerlekli sandalyenin arkasına yerleştirdi. Sonra ellerini itme pozisyonuna getirip sözümüzü bitirmemizi bekledi. Bernard kucağında bastonuyla arkaya yaslandı. Kayınpederimin sakat durumunu bu kadar kolay kabullenmesi canımı sıktı.

"Ama Bernard" dedim. "Öykü neydi? O köpeklerin ne için eğitilmiş olduklarını söyledi?"

Bernard başını salladı. "Başka zaman. Sevgili oğlum, benimle geldiğin için teşekkür ederim." Sonra, biraz selamlamak biraz da kısaca bana başını eğip yolcusunu uzaklaştıran uçuş görevlisine işaret etmek için kauçuk uçlu bastonunu havaya kaldırdı.

Bir saatlik bekleme süremi iyi kullanamayacak kadar huzursuzdum. Son bir kahveye, Almanlara özgü bir şey yemeye ihtiyacım var mı diye düşünerek bir barın yanında oyalandım. Kitapçıda, bir gün önce üç saat boyunca okuyup onlara doyduğumdan bir gazete bile almadan uzun uzun bakındım. Hâlâ yirmi dakikam vardı; terminalde yavaş yavaş bir kez daha dolaşmak için yeterli zamandı. Yabancı bir havaalanında aktarma yaparken, İngiltere'ye gitmiyorsam, evin, Jenny'nin, ailenin içimdeki gelgitsel çekimini tartmak için sıklıkla yukarıya, kalkış panosundaki Londra uçuşlarına göz atarım. Şimdi, duyurulan uçuşlardan sadece birini gördüğümde –uluslararası

uçuş panosunda Berlin, bağımsız bir bölümdü– Bernard'ın az önce söylediği bir şeyin hatırlattığı, karımla ilgili en eski anılarımdan biri geldi aklıma.

Ekim 1981'de, Polonya hükümeti tarafından davet edilen karışık bir kültürel delegasyonun üyesi olarak Polonya'daydım. O zaman, orta karar bir başarı gösteren bir tiyatro topluluğunun yöneticisiydim. Grupta bir roman yazarı, bir sanat gazetecisi, bir çevirmen, bir iki de kültür bürokratı vardı. Tek kadın, merkezi Paris'te olan ve Brüksel'den finanse edilen bir kuruluşu temsil eden Jenny Tremaine'di. Hem güzelliği hem de canlı tavırlarıyla diğerlerinden bazılarının düşmanlığını üstüne çekti. Özellikle de çekici bir kadının kendi önünden etkilenmemesindeki çelişkiyle kışkırtılan romancı, gazeteci ve bürokratlardan biriyle, onu kim önce "kapacak" diye bir yarışa tutuştu. Ortak görüş, beyaz çilli teni ve yeşil gözleri, gür kızıl saçlı başı, becerikli halleri, randevu defteri ve mükemmel Fransızcasıyla Bayan Tremaine'e yerinin bildirilmesi yönündeydi. Resmi bir gezinin kaçınılmaz sıkıntısıyla otelin barında gece içkileri sırasında hatırı sayılır oranda fısıldaşmalar oldu. Sonuç kesindi. Sivri tarzıyla, kısa sürede keşfettiğim gibi, çekingenliğini gizleyen bu kadınla arka planda ötekilerden bazıları dürterek göz kırpıp, daha sonra bana "yarışta" olup olmadığımı sormadan iki laf etmek olanaksızdı.

Beni daha çok öfkelendirense, bir anlamda, sadece bir anlamda, kendimdim. Varşova'ya vardıktan bir iki gün sonra çarpılmış, kara sevdaya tutulmuş, eski moda umutsuz bir vaka, neşeli romancıyla arkadaşları için de eğlenceli bir pürüz olmuştum. Her sabah kahvaltıda masamıza doğru otel restoranını boydan boya geçerken onu ilk görüşüm, göğsümde öyle acı dolu bir kasılmaya, midemde öyle bir boşluğa düşüyormuşum duygusuna neden oluyordu ki ne onu önemsemez gibi davranabiliyordum ne de kendimi diğerlerine açık etmeden sıradan bir kibarlık gösterebiliyordum. Katı yumurtam ve esmer ekmeğim, dokunulmadan kalıyordu.

Onunla yalnız konuşma fırsatı hiç olmuyordu. Bütün gün komite odalarında ya da konferans salonlarında editörlerle, çevirmenlerle, gazetecilerle, hükümet çalışanlarıyla ve Birlik'ten* insanlarla

* Polonya İşçi Birliği. Varşova Paktı'na üye ülkeler içinde herhangi bir komünist partinin denetiminde olmayan ilk ticari birlik. (ç. n.)

oturuyorduk çünkü bu, Birlik'in yükselme zamanıydı ve o zaman bilemesek de, sonunun gelmesine, General Jaruzelski'nin darbesinden sonra ortadan kaldırılmasına sadece haftalar vardı. Tek bir şey konuşuluyordu. Polonya. Bir karanlık, pis odadan öbürüne, bir sigara dumanından diğerine geçerken, konunun zorlaması etrafımızda girdap gibi dönüyor, bize baskı yapıyordu. Polonya neydi? Birlik neydi? Demokrasi gelişebilir miydi? Kalıcı olur muydu? Ruslar ele geçirir miydi? Polonya Avrupa'ya ait miydi? Ya köylüler? Yemek kuyrukları günden güne uzuyordu. Hükümet, Birlik'i suçluyor, diğer herkes Hükümet'i suçluyordu. Sokakta yürüyüşler, Zomo* polisi tarafından cop saldırıları, üniversitede bir öğrenci işgali ve geceler boyu başka tartışmalar yapılıyordu. Daha önce Polonya'ya hiç kafa yormamıştım ama diğer herkes gibi, yabancılar kadar Polonyalıların da olduğu gibi, bir hafta içinde yanıtlarda değilse bile doğru sorular sorma konusunda ateşli bir uzman oldum. Kendi politik görüşlerim allak bullak oldu. İçgüdüsel olarak hayranlık duyduğum Polonyalılar, tam da en güvenınediğim Batılı politikacıları desteklememi istiyorlardı ve burada, komünizmin bir ayrıcalıklar, yozlaşma ve lisanslı şiddet ağı, bir akıl hastalığı, gülünç, olanak dışı bir yalanlar tantanası ve en somutu da, yabancı bir güç tarafından işgal edilme aracı olduğu bu yerdeki herkes, şıp diye –o zamana kadar sağın huysuz kuramcılarıyla ilişkilendirmiş olduğum– komünizm karşıtı bir dil edinmişti.

Her toplantı odasında, birkaç sandalye uzakta bir yerde Jenny Tremaine vardı. Havalandırmasız odalarda içilen sigaralardan boğazım acıyor, gözlerim batıyordu; gece geç yatmalardan ve her gün akşamdan kalmalardan başım dönüyor, midem bulanıyordu ve ağır bir soğuk algınlığı geçiriyordum; bir türlü burnumu silecek kâğıt mendil bulamıyordum ve sürekli ateşim vardı. Polonya tiyatrosunda bir oturuma katılmaya giderken, yakındaki bir ekmek kuyruğunda bekleyen, sarhoş olduğumu düşünen kadını iğrendirerek mazgala kustum. Ateşim, coşkum ve kederim; karmaşık bir biçimde Polonya, Jenny ve sinsi, alaycı yazar ile hor görmeye başladığım ve beni oyunlarına katmaya bayılan, onlara göre o gün yarışa katıldığım sırada durduğum yeri açığa vurarak kışkırttığım destekçileri yüzündendi.

---

* Komünist dönemde Polonya Halk Cumhuriyeti'nde oluşturulan yarı askeri polis kuvveti. (ç. n.)

İkinci haftamızın başında, Jenny onunla birlikte 160 kilometre uzaktaki Lublin kasabasına gitmemi isteyerek beni afallattı. Kitap yazmakta olan bir arkadaşı için fotoğraf çekmek üzere Majdanek toplama kampına gitmek istiyordu. Üç yıl önce, televizyon yapımcısı olarak çalıştığım eski işimdeyken Belsen'e gitmiştim ve kendime bir daha asla başka bir kampı görmeme sözü vermiştim. Bir kez gitmek, gerekli bir dersti; ikinci kez gitmek, ruhsal bozukluktu. Ama şimdi bu hayalet solgunluğundaki kadın beni oraya dönmeye davet ediyordu. O sırada kahvaltıdan yeni kalkmıştık, benim odamın kapısında duruyorduk. Günün ilk randevusuna zaten geç kalmıştık ve hemen yanıt bekliyor gibiydi. Daha önce hiç toplama kampına gitmediğini ve arkadaş olarak gördüğü birisiyle birlikte gitmeyi yeğlediğini söyledi. Cümlenin sonuna geldiğinde, parmaklarını elimin üstüne değdirdi. Dokunuşu etkileyiciydi. Elini tuttum; sonra, bana doğru istekle bir adım atmış olduğu için onu öptüm. Otel koridorunun kasvetli, insansız boşluğunda uzun bir öpücüktü. Bir kapı kolunun çevrilme sesiyle durduk ve ona seve seve onunla gideceğimi söyledim. Derken, merdivenlerden birisi beni çağırdı. Taksiyle gitmeye karar verdiğimiz ertesi sabaha kadar tekrar konuşacak zamanımız olmadı.

O zamanlar Polonya zlotisi en değersiz günlerini yaşıyordu; Amerikan dolarıysa çok değerliydi. Bizi Lublin'e götürecek bir araba kiralamak, orada gerekirse gece de bekletmek sonra bizi geri getirmesi, hepsini yirmi dolara yapmak mümkündü. Romancı ve arkadaşları tarafından görülmeden sıvışmayı başardık. Öpücük, onun hissettirdikleri, sıra dışı gerçekliği, bir yenisinin ve ondan sonra olabileceklerin beklentisi beni yirmi dört saat boyunca düşüncelere daldırdı. Ama şimdi kasvetli dış mahallelerinden geçerek Varşova'dan çıkarken, nereye gittiğimizin bilinciyle o öpücük bizden uzaklaştı. Lada'nın arka koltuğunda birbirimizden epey uzak oturduk ve yaşamlarınızla ilgili basit bilgileri paylaştık. Radyo programlarından ve Nasır'ın biyografisinden adını hayal meyal hatırladığım Bernard Tremaine'in kızı olduğunu o zaman öğrendim. Jenny, anne ve babasının aralarının açık olduğunu, Fransa'da ıssız bir yerde tek başına yaşayan ve ruhsal meditasyonla dolu bir yaşamın peşinde dünyayla ilişkisini kesen annesiyle zor bir ilişkisi olduğunu anlattı. Daha ondan ilk kez bahsedildiğinde June'la tanışma merakına kapılmıştım. Jenny'ye annemle babamın ben

sekiz yaşındayken bir araba kazasında ölümlerinden, ablam Jean'le bir anlamda hâlâ babası gibi olduğum yeğenim Sally'nin yanında büyümemden, başkalarının anne babalarına dadanmakta nasıl usta olduğumdan söz ettim. Sanırım o sırada bile Jenny'nin huysuz annesine kendimi nasıl kurnazca kabul ettirebileceğim konusunda şakalaştık.

Polonya'nın Varşova ile Lublin arasındaki bölümüyle ilgili güvenilmez belleğimde kalan, içinden düz, ağaçsız bir yolun çaprazlama geçtiği devasa, kahverengimsi siyah sürülmüş bir tarla. Vardığımızda hafif bir kar yağıyordu. Polonyalı arkadaşlarımızın önerilerine uyarak Lublin'in merkezinde bırakılmayı istedik ve oradan yola koyulduk. Kasabanın, bütün Yahudilerini, nüfusunun dörtte üçünü yok etmiş olan kampa ne kadar yakın olduğunu tam olarak anlamamıştım. Lublin ve Majdanek, madde ve antimadde, yan yana uzanıyorlardı. Burada kaç yüz bin Polonyalı, Litvanyalı, Rus, Fransız, İngiliz ve Amerikalı'nın ölmüş olduğunu bildiren tabelayı okumak için ana girişin dışında durduk. Etraf çok sessizdi. Görünürde hiç kimse yoktu. İçeri girme konusunda anlık bir isteksizlik hissettim. Jenny'nin fısıltısı beni irkiltti.

"Yahudilerden hiç söz edilmiyor. Görüyor musun? Hâlâ devam ediyor. Ve resmi." Sonra, daha çok kendi kendine söyler gibi ekledi, "Siyah köpekler."

Bu son sözcükleri kulak ardı ettim. Diğerlerine gelince, abartma payını düşsem de, geriye kalan gerçek Majdanek'i bir anda benim için bir anıttan, kayıtsızlığa saygın, uygarca bir meydan okumadan, bir hayal gücü illetine, canlı bir tehlikeye, kötülüğe neredeyse bilerek göz yummaya dönüştürmeye yetti. Jenny'nin koluna girdim, dıştaki tel örgüleri, hâlâ kullanılmakta olan nöbetçi kulübesini geçip içeriye yürüdük. Kulübenin kapı eşiğinde iki dolu şişe süt vardı. Kampın saplantılı düzenliliğine en yeni katkı, yerdeki iki buçuk santim kardı. Bir tarafsız bölgeyi boydan boya geçtik ve kollarımız iki yanımıza düştü. İleride gözetleme kuleleri vardı; sütunlar üzerinde, çok dik eğim verilmiş çatılı, sallanan tahta merdivenli güdük kulübeler; iki sıralı iç tellerin arasındaki alana hâkimdiler. Bu alanın içinde tutulan kulübeler, düşündüğümden daha uzun, daha alçak ve daha fazla sayıdaydılar. Bütün ufku kaplıyorlardı. Onların ötesinde, turuncu-beyaz gökyüzünün önünde başıboş yüzen tek bacalı pis bir yük gemisi gibi fırın vardı. Bir saat

hiç konuşmadık. Jenny talimatlarını okudu, fotoğrafları çekti. Bir grup okul çocuğunun peşinden, içindeki tel kafeslerin, kurumuş meyve gibi düzleşip kıvrılmış on binlerce ayakkabıyla dolu olduğu bir barakaya girdik. Bir başka barakada, daha fazla ayakkabı vardı ve üçüncüsü, inanılır gibi değildi ama artık kafeslenmemiş, binler halinde boydan boya yere saçılmış daha da fazlasıyla tıka basa doluydu. Kuzulu anaokulu arması tozun altında hâlâ belirgin olan bir bebek ayakkabısının yanında çivili bir postal gördüm. Yaşam karmakarışık oldu. Abartılı sayısal ölçek, söylemesi kolay rakamlar –on ve yüz binler, milyonlar– hayal gücüne tüm yerinde sempatileri, gerçek ıstırap idrakini inkâr ettiriyordu ve insan sinsice işkencecilerin yaşamın ucuz, öbekler halinde incelenmesi gereken bir hurda olduğu varsayımına doğru çekiliyordu. Yürüdükçe duyguların köreldi. Yardım etmek için yapabileceğimiz hiçbir şey yoktu. Beslenecek ya da özgür bırakılacak hiç kimse yoktu. Turist gibi geziyorduk. Ya buraya gelip umutsuzluğa düşerdiniz ya da ellerinizi ceplerinizin daha da derinlerine sokup sıcak bozuk paranızı kavrar ve karabasanın hayalcilerine bir adım daha yaklaştığınızı görürdünüz. Bu bizim kaçınılmaz utancımız, ıstıraptan payımıza düşendi. Biz öbür taraftaydık, burada, bir zamanlar komutanın ya da onun politikacı efendisinin onu bunu dürterek, çıkış yolunu bilerek, bir sonraki yemeğinden emin olarak yaptığı gibi özgürce dolaşıyorduk.

Bir süre sonra artık kurbanlara dayanamaz oldum ve yalnızca onların işkencecilerini düşündüm. Barakaların arasında yürüyorduk. Ne kadar iyi yapılmışlar, ne kadar iyi dayanmışlardı. Her bir giriş kapısını bizim bulunduğumuz yola düzgün patikalar bağlıyordu. Barakalar o kadar uzağa yayılıyordu ki sıranın ucunu göremiyordum. Ve bu sadece kampın bir bölümündeki bir sıraydı ve bu sadece bir kamptı; diğerleriyle kıyaslanırsa küçüklerden biri. Altüst olmuş hayranlığın, kasvetli bir merakın içine gömüldüm; bu işletmeyi hayal etmek, bu kampları tasarlamak, inşa etmek ve içine böylesi acıları almak, onları döşemek, işletmek ve bakımını yapmak, kasabalardan, köylerden, onların insan-yakıtlarını sıraya dizmek. Bunca çaba, bunca adanmışlık; insan buna yanlışlık demeye nasıl yeltenebilir?

Çocuklarla yeniden karşılaştık, peşlerinden bacalı tuğla binaya girdik. Fırının kapısındaki imalatçı adını herkes gibi biz de gördük. Derhal yerine getirilmiş özel bir şipariş. Degesch firmasının

sağladığı eski bir hidrojen siyanür, Zyklon B kabı gördük. Dışarıya çıkarken, Jenny bir saattir ilk kez konuştu ve bana Kasım 1943'te bir gün Alman yetkililerin Lublinli otuz altı bin Yahudi'yi makineli tüfekle taradığını söyledi. Onları devasa mezarlara yatırmışlar ve yüksek sesli dans müziği eşliğinde katletmişlerdi. Yeniden kapının dışındaki tabeladan ve onun yetersizliğinden söz ettik.

Jenny, "Almanlar onların işini yaptı" dedi. "Hiç Yahudi kalmadığında bile onlardan nefret etmeyi sürdürdüler."

Birden anımsadım. "Köpeklerle ilgili ne demiştin?"

"Siyah köpekler. Bu, annemden gelen bir aile deyişi." Daha fazla açıklama yapacaktı ama sonra fikrini değiştirdi.

Kamptan ayrılıp yürüyerek Lublin'e döndük. İlk kez güzel bir kasaba olduğunu fark ettim. Varşova'yı biçimsizleştiren yıkımdan ve savaş sonrası yapılarından kaçabilmişti. Parlak turuncu bir kış günbatımının altın külçelerine dönüştürdüğü ıslak parke taşları döşeli dik bir sokaktaydık. Sanki uzun bir tutsaklıktan salıverilmiştik ve yeniden dünyanın, Lublin'in silik iş çıkış saati sıradanlığının bir parçası olduğumuz için heyecanlıydık. Jenny gayet rahat koluma girdi ve fotoğraf makinesini kayışından gevşekçe tutup sallayarak Paris'e aşçılık eğitimi almaya giden Polonyalı bir arkadaşıyla ilgili bir öykü anlattı. Seks ve aşk konularında hemen hiç konuşmadığımı, baştan çıkarmayı kolay becerenin ablam olduğunu daha önce söylemiştim. Ama o gün, kişiliğin olağan kısıtlamalarından kurtulmuş olarak bana hiç uymayacak mükemmellikte bir şey yaptım. Jenny'yi cümlesinin ortasında durdurup öptüm ve ona yalın bir biçimde hayatımda tanıdığım en güzel kadın olduğunu ve günün geri kalanını onunla sevişerek geçirmekten başka gerçekten istediğim bir şey olmadığını söyledim. Yeşil gözleri benimkileri inceledi. Sonra bir kolunu kaldırdı; bir an için yüzüme tokat atmak üzere olduğunu düşündüm. Ama yolun karşısında, üstünde soluk bir tabela asılı olan dar kapıyı işaret etti. Altın külçelerine basarak Wisła Otel'e gittik. Sürücüyü gönderip orada üç gün geçirdik. On ay sonra evlenmiştik.

Karanlık evin önünde durup Montpellier Havaalanı'ndan kiralamış olduğum arabanın içinde oturdum. Sonra indim; bir süre yıldızlı Kasım gökyüzüne bakarak meyve bahçesinde dikilip içeri girmekteki isteksizliğimin üstesinden geldim. Aylarca ya da haftalarca bile

olsa kapalı kaldıktan sonra kır evine gelmek hiçbir zaman hoş bir deneyim olmuyordu. Uzun yaz tatilimizin bitiminden, Eylül'de bir sabah gürültü patırtı keşmekeş içinde ayrıldığımızdan, sonrasında çocukların seslerinin son yankıları eski taşların sessizliğinde yok olduğundan ve kır evi yeniden daha uzun süreli, sadece tatil haftalarındaki veya çocukların büyüdüğü yıllardaki ya da hatta onyıllarca süren aidiyetine değil, yüzyılların, kırsalın yüzyıllarının görüntüsüne yerleştiğinden beri kimse gelmemişti buraya. Buna gerçekten inanmıyordum ama yokluğumuzda June'un ruhunun, onun pek çok hayaletinin, sadece eşyalarını, kap kacağını, kıvrılmış bir dergi kapağına kadar tüm resimlerini, banyonun duvarındaki Avustralya biçimindeki lekeyi, hiç kimse atmaya kıyamadığı için hâlâ bir kapının arkasında asılı duran eski bahçe önlüğündeki görünmez beden izini yeniden ele geçirerek mülkiyetini nasıl gizlice tekrar savunabilecek olduğunu gözümün önüne getirebiliyordum. Bir süre gelmeyince, eşyaların aralarındaki uzaklıklar değişmiş, çarpılmış, soluk kahverengine dönmüş ya da o rengin niteliğini almış, sesler de –anahtarı kilidin içinde ilk çeviriş– belli belirsiz değişmiş bir akustik, görünmez, neredeyse yanıt verecek bir varlığı akla getiren donuk, zar zor işitilebilecek bir yankı edinmiş oluyordu. Jenny evi açmaktan nefret ediyordu. Gece daha da zor oluyordu; mekân kırk yıl içinde bölüm bölüm genişlemişti, giriş kapısı artık elektrik panosuna hiç yakın değildi. Ona erişmek için oturma odasıyla mutfaktan geçmek gerekiyordu ve yanıma fener almayı unutmuştum.

Giriş kapısını açtım ve karanlıktan oluşan bir duvarın önünde durdum. Sonra içeriye, yukarıdaki, bir mum ve bir kutu kibrit koymayı akıl ettiğimiz rafa uzandım. Orada hiçbir şey yoktu. Durup dinledim. Kendime ne kadar mantıklı şeyler söylersem söyleyeyim, bir kadının onca yıl kendisini sonsuzluğu düşünmeye vermiş olduğu bir evde bir çeşit duyarlı salgının, incecik bir bilinç ağının var olduğu ve benim varlığımı bildiği düşüncesini uzaklaştıramıyordum. Bir türlü June'un adını yüksek sesle söyleyemiyordum ama yapmak istediğim buydu; ruhu çağırmak için değil de, uzaklaştırmak için. Onun yerine, kuşkucu, erkeksi bir ses çıkartarak gürültülü bir biçimde boğazımı temizledim. Işıkların hepsi yanıp radyo çalışıp yol kenarındaki bir dükkândan almış olduğum küçük balık June'un zeytinyağında kızarmaya başladığında, ruhlar gölgelere

çekileceklerdi. Gün ışığının da yararı olacaktı ama evin yeniden benim olması, iki gün ve iki huzursuz akşam alacaktı. Kır evini hemen sahiplenmek için çocuklarla gelmek gerekiyordu. Onların unuttukları oyunları ve tasarıları yeniden bulmaları, kahkahaları ve ranza kapmak için didişmeleriyle ruh zarifçe yaşayanların enerjilerini kabullenirdi ve hiç düşünmeden evde her yere, June'un yatak odasına ya da eski çalışma odasına bile gidebilirdiniz.

Elimi yüzümün önüne uzatarak holü geçtim. Her tarafta June'la bağdaştırdığım tatlı bir koku vardı. Koliyle almış olduğu lavanta sabunundan geliyordu. Stokunun yarısına bile gelememiştik. El yordamıyla oturma odasının öbür ucuna geçip mutfak kapısını açtım. Burada metal ve hafif bir bütan gazı kokusu vardı. Elektrik panosu ve ana şalter, mutfağın öbür ucunda, duvardaki bir kutunun içindeydi. Bu karanlıkta bile ileride kara bir yama gibi gözüküyordu. Mutfak masasının kenarından dolaşırken gözleniyor olduğum duygusu güçlendi. Tenimin yüzeyi, karanlığa ve havanın her bir molekülüne duyarlı bir algı organına dönüştü. Çıplak kollarım bir tehlike algılıyordu. Bir şey vardı, mutfak aynı gelmiyordu. Yanlış yöne doğru gidiyordum. Geri dönmek istedim ama bu gülünç olurdu. Araba, içinde uyunmayacak kadar küçüktü. En yakın otel kırk kilometre uzaktaydı ve neredeyse gece yarısı oluyordu.

Şalter kutusunun biçimsiz kopkoyu karalığı altı metre kadar uzağımdaydı; elimle mutfak masasının kenarını takip ederek ona doğru gidiyordum. Çocukluğumdan beri karanlıktan bu kadar korkmamıştım. İnançsızca, bir çizgi film karakteri gibi usulca mırıldandım. Aklıma hiçbir melodi gelmiyordu ve benim gelişigüzel nota sıralamam, aptalcaydı. Sesim zayıf çıkıyordu. Zarar görmeyi hak ediyordum. Bir kez daha, bu kez daha net olarak, bütün yapmam gerekenin oradan gitmek olduğunu düşündüm. Elim sert ve yuvarlak bir şeye sürtündü. Mutfak masasının öbür ucundaki çekmecenin kulpuydu. Neredeyse çekip açıyordum onu ama sonra açmamaya karar verdim. Masanın yanından ayrılana kadar ilerlemeye zorladım kendimi. Duvardaki yama o kadar siyahtı ki nabız gibi atıyordu. Bir merkezi vardı ama kenarları yoktu. Elimi ona doğru kaldırdım ve işte o zaman sinirlerim boşaldı. Dokunmaya cesaret edemiyordum. Bir adım geri gidip kararsızlık içinde sıkışmış bir halde orada durdum. Hızla hareket edip elektriği açarak parlak yapay ışıkta olağan şeylerin her zamanki gibi yalın bir biçimde

orada olduğunu görmemi söyleyen mantığım ile içtenliği her zamankinden daha fazla olan boş inançlı dehşetim arasında kapana kısılmıştım.

Beş dakikadan fazla öylece durmuş olmalıyım. Bir noktada, neredeyse öne doğru büyük bir adım atıp şalter kutusunun kapağını çekip açacaktım ama gönderdiğim ilk sinyaller ayaklarıma ulaşmadı. Eğer mutfaktan çıkarsam, gece bir daha oraya dönemeyeceğimi biliyordum. O yüzden, sonunda mutfak çekmecesini ve neden onu açmaya niyetlenmiş olduğumu anımsayana kadar orada durdum. Giriş kapısının yanında durması gereken mum ve kibrit kutusu orada olabilirdi. Elimi masa boyunca geriye doğru kaydırdım, çekmeceyi buldum ve budama makası, raptiyeler ve iplerin arasını yokladım.

Beş santim bile olmayan bir mum kalıntısı, ilk denemede yandı. Şalter kutusunun duvardaki gölgeleri ona doğru ilerlerken kısaldı. Değişik gözüküyordu. Kapısındaki ahşap kol daha uzun, daha süslüydü ve farklı bir açıda bırakılmıştı. Süslemesi kıskaçları çapraz eksenin çevresine bükülmüş, kalın halkalı kuyruğu altındaki kapı kolunu tam kapatan şişman, sarı bir akrep biçimine dönüştüğünde altmış santim uzağındaydım.

Bu yaratıklar, çok eskiden beri var olan, soylarının kalıntıları paleozik dönemin başlarına, neredeyse 600 milyon yıl öncesine kadar giden eklembacaklılardan; onları yeni türeyen maymunların evlerine getirense bir çeşit masumiyet, modern Holosen çağı sonrası koşulların umutsuz cehaleti; bir ayakkabının yok edici darbesi karşısında işe yaramaz, geçersiz savunma araçları olan kıskaçları ve iğneleriyle açık alanlardaki duvarlara yerleştikleri görülür. Mutfak tezgâhından ağır bir tahta kaşık aldım ve onu tek vuruşta öldürdüm. Yere düştü; garanti olsun diye üstüne de bastım. Yine de bedeninin durmuş olduğu yere dokunmaktaki isteksizliğimin üstesinden gelmem gerekiyordu. Aynı kutuda yıllar önce bebek akreplerle dolu bir yuva bulmuş olduğumuzu o anda anımsadım.

Işıklar yandı, ellilerden kalma şişman buzdolabı zangırdadı ve bildik tıkırtılı ağıtına başladı. Yaşadığım deneyimi hemen düşünmek istemiyordum. Valizimi içeri aldım, bir yatak yaptım, balığı pişirdim, sesi sonuna kadar açıp eski bir Art Pepper plağı çaldım ve yarım şişe şarap içtim. Sabahın üçünde uyuyakalma konusunda hiç sıkıntı çekmedim. Ertesi gün, evi Aralık tatilimiz için hazırlamaya

giriştim. Listemin başından başlayıp Eylül fırtınasında yerinden oynayan kiremitleri sağlamlaştırarak çatıda birkaç saat geçirdikten sonra günün kalanında evdeki işleri yaptım. Hava sıcaktı; öğleden sonra ilerleyen saatlerde hamağı June'un en sevdiği yere, ılgın ağacının altına kurdum. Orada yatarken, St. Privat'a doğru vadide asılı altın ışığın manzarasına sahiptim; ötesinde de kış güneşi Lodève civarındaki tepelerin üstünde alçalıyordu. Korkum, bütün gün aklımdaydı. Ben işlerimi yaparken, hayal meyal duyulan iki ses evde peşimde dolaştı ve şimdi elimde bir kupa çayla uzanırken, iyice belirginleştiler.

June sabırsızdı. "Apaçık ortada olan bir şeyden nasıl kuşkulanıyormuş gibi yaparsın? Nasıl bu kadar inatçı olabilirsin Jeremy? Eve adımını atar atmaz varlığını hissettin. Bir tehlike önsezin vardı, sonra da duygularını gözardı etmiş olsaydın kötü bir biçimde sokulabilecek olduğun doğrulandı. Seni uyardım, korudum, bu kadar basitti ve eğer kuşkuculuğun zarar görmesin diye bunları göze alıyorsan, o zaman sen bir nankörsün ve ben senin için hiç zahmete girmemeliydim. Akılcılık, kör bir inanç. Jeremy; nasıl olur da görmeyi umut edersin?"

Bernard heyecanlıydı. "Bu gerçekten yararlı bir açıklama! Elbette bilincin bir biçiminin ölümden sonra sürdüğü ve burada senin iyiliğine çalıştığı olasılığını yok sayamazsın. Her zaman geniş düşünmelisin. Yaygın kuramlara uymayan olağanüstülükleri aklından çıkartmaktan kaçın. Öte yandan da, her iki yönde de belli bir kanıt olmaması durumunda, neden diğer daha basit olasılıkları dikkate almadan doğrudan bu kadar radikal bir yargının üstüne atlıyorsun? Evde sık sık 'June'un varlığını hissettin'; bu yalnızca, buranın bir zamanlar onun evi olduğunu, hâlâ ona ait eşyalarla dolu olduğunu ve özellikle de bir süre gelmedikten sonra ve kendi ailen odaları doldurmadan önce burada bulunmanın, onunla ilgili düşünceleri tabii ki tetikleyeceğini söylemenin başka bir biçimi. Başka bir deyişle, bu 'varlık', senin kafandaydı ve çevreye senin tarafından yayıldı. Ölüm korkumuz düşünülünce, karanlıkta sendeleyerek evde dolaşırken tetikte olman, anlaşılabilir bir şey. Ruhsal durumun da göz önünde tutulursa, duvardaki şalter kutusunun korkunç bir nesne gibi gözükeceği kesin; karanlıkta daha da koyu siyah bir parçaydı, değil mi? Orada akrep yuvası bulmuş olduğunuz hafızanda gömülüydü. Ayrıca, kötü ışıkta akrebin biçimini bilinçaltında fark

etmiş olabileceğini de düşünmek zorundasın. Bir de önsezilerinin doğrulandığı gerçeği var. Eh, sevgili oğlum! Akrepler Fransa'nın bu bölgesinde yeterince yaygın. Neden bir tanesi kutunun üstünde oturuyor olmasın? Yine ayrıca, seni elinden soktuğunu düşün. Zehri emmek kolay olurdu. Bir iki günden fazla ağrın ve sıkıntın olmazdı, sonuçta siyah akrep değildi. Neden mezarın ötesinden bir ruh seni küçük bir yaralanmadan kurtarmak için kendini ortaya çıkartsın? Eğer ölülerin endişe düzeyi buysa, neden her gün insanların başına gelen milyonlarca felakette araya girmiyorlar?"

"Pöh!" dediğini duydum June'un. "Bunu yapsak nereden bileceksin? Zaten inanmazsın. Berlin'de Bernard'ı korudum, dün akşam da seni; çünkü sana bir şey göstermek istiyordum, Tanrı-yapımı, Tanrı ile dolu evrenle ilgili ne kadar az şey bildiğini göstermek istiyordum. Ama bir kuşkucunun kendi sıkıcı küçük düzenine uyacak şekilde çarpıtamayacağı hiçbir kanıt yok..."

"Saçmalık" diye mırıldandı Bernard öbür kulağıma. "Bilimin ortaya çıkarttığı dünya, ışıldayan, olağanüstü bir yer. Onu anlamadığımız için bir Tanrı yaratmak zorunda değiliz. Araştırmalarımız daha yeni yeni başlıyor!"

"Benim bir parçam hâlâ var olmasaydı şimdi beni duyuyor olur muydun sence?"

"Hiçbir şey duyduğun yok, sevgili oğlum. Bildiklerinden anlam çıkartarak ikimizi de sen yaratıyorsun. Burada senden başka kimse yok."

"Tanrı var" dedi June, "Şeytan da var."

"Şeytan bensem" dedi Bernard, "o zaman dünya hiç de kötü bir yer değil."

"Bernard'ın masumiyeti, tam da onun kötülüğünün sınırı. Berlin'deydin Jeremy. Onun ve onun gibilerin gelişme adına verdikleri zararlara bak."

"Ah bu ikiyüzlü tektanrıcılar! Kesinlikleriyle ortaya çıkarttıkları hoşgörüsüzlük, cahillik, acımasızlık..."

"O, sevgi dolu bir Tanrı ve Bernard'ı bağışlayacak..."

"Bir tanrı olmadan da sevebiliriz, teşekkürler. Hıristiyanların o sözcüğü gasp ediş biçiminden nefret ediyorum."

Bu sesler yerleşti, peşimi bırakmadılar ve beni kaygılandırmaya başladılar. Ertesi gün, meyve bahçesindeki şeftali ağaçlarını budarken, June üstünde çalıştığım ağacın ve onun güzelliğinin Tanrı'nın eseri olduğunu söyledi. Bernard ise bunun ve diğer ağaçların na-

sıl geliştikleriyle ilgili oldukça fazla bilgiye sahip olduğumuzu ve açıklamalarımızın bir tanrı gerektirmediğini söyledi. Odun kestiğim, tıkalı olukları açtığım, odalarımızı süpürdüğüm süre boyunca demeçler ve karşı demeçler birbirini izledi. Uzaklaştırılamayan bir parazitti. Dikkatimi başka yere vermeyi başardığımda bile sürdü. Onları dinlersem, hiçbir şey öğrenmiyordum. Her öneri bir öncekinin önünü tıkıyor ya da onun önü bir sonraki tarafından tıkanıyordu. Kendi kendini geçersiz kılan bir tartışmaydı, sıfırların çarpımı gibi ve ben onu durduramıyordum. Bütün işlerim bittikten sonra anı kitabım için aldığım notları mutfak masasına yaydığımda, eşimin anne babası seslerini yükseltti.

Onlara katılmaya çalıştım. "Siz ikiniz, dinleyin. Ayrı evrenlerdesiniz; birbirinizin uzmanlık alanının dışındasınız. Tanrı'nın varlığını kanıtlamak ya da çürütmek, bilimin işi değil; dünyayı tartmak da ruhların işi değil."

Mahcup bir sessizlik oldu. Sözümü sürdürmemi bekliyor gibiydiler. Sonra Bernard'ın bana değil June'a usulca, "Bunların hepsi tamam da, Kilise hep bilimi kontrol altında tutmak istedi; aslına bakarsan, bütün bilgiyi. Galileo olayına bak..." dediğini duydum ya da ona söylettim.

Karşıdan June onun sözünü kesip, "Avrupa'da yüzyıllar boyunca bilgiyi canlı tutan Kilise'ydi" dedi. "1954'te Cluny'de olduğumuz zamanı anımsıyor musun, bize kütüphaneyi gezdiren o adamı?"

Evi arayıp Jenny'ye delirmekte olabileceğimi düşündüğümden yakındığımda neşelendi ve hiç rahatlatmadı.

"Onların öykülerini isteyen sendin. Onları sen yüreklendirdin, sen kur yaptın onlara. Artık onlara sahipsin, dalaşmalarına ve her şeylerine." İkinci bir kahkaha nöbetini atlatıp neden onların söylediklerini yazmadığımı sordu.

"Yararı yok. Hep aynı şeyler."

"Ben de hep bunu söyledim. Dinlemedin. Kurcaladığın için cezalandırılıyorsun."

"Kim tarafından?"

"Anneme sor."

Yine bulutsuz bir gündü; kahvaltıdan kısa süre sonra bütün yükümlülüklerime boş verip bütün zihinsel işlerimden kendimi arındıra-

rak keyifli bir okulu asma duygusuyla yürüyüş botlarımı ayağıma geçirdim, büyük ölçekli bir harita bulup küçük sırt çantama bir su şişesi ve iki portakal koydum.

Yüksek yaylaya erişmek için, kır evinin arkasından yukarı çıkan ve kurumuş bir dere yatağının üstünden kuzeye doğru tırmanan, bodur meşe koruluğundan, devasa Pas de l'Azé kayasının altındaki rüzgârlardan geçen yola koyuldum. Çamların arasında esen serin rüzgârı ve Pic de Vissou'ya doğru manzarası, ötesinde de, altmış kilometre ileride Akdeniz'in gümüşi parçalarıyla Causse de Larzac'a çıkmak, sıkı bir yürüyüşle sadece yarım saat sürüyor. Çam koruluğundan geçen kumlu bir yolu izledim, havanın aşındırıp harabe görüntüsü verdiği kireçtaşı tabakalardan geçerek Bergerie de Tédenat'a doğru yükselen açık alana çıktım. Oradan, St. Maurice de Navacelles köyüne birkaç saatlik yürüyüş mesafesindeki yaylaya yukarıdan baktım. Bir buçuk kilometreden daha az uzağında, Gorge de Vis'in muazzam çatlağı görünüyordu; sola doğru bir kenarında da, Dolmen de la Prunarède.

Önce, ağaçların sınırından geriye, La Vacquerie'in içine iniliyor. Köye yürüyerek girip çıkmakta yalın bir keyif var. Başkalarının evlere, ilişkilere ve işlere bağlı yaşamları varken sizin kendinize yettiğiniz ve özgür olduğunuz, mal mülkten ve zorunluluklardan bağımsız olduğunuz yanılsaması geçici olarak sürdürülebilir. Bu, trafiğin içinde arabayla oradan geçerken alınamayacak özel bir keyif. Bir kahve içmek için bara uğramamaya karar verdim ve sadece yolun karşısındaki anıta yakından bakmak ve kaidesini çevreleyen yazıyı bir deftere kaydetmek için durdum.

Bir tali yolu kullanarak köyden çıkıp kuzeye, kanyona doğru giden güzel bir patikaya saptım. Geldiğimden beri ilk kez gerçekten mutluydum, Fransa'nın bu ıssız bölgesine duyduğum eski sevginin bütünüyle geri geldiğini hissettim. June ve Bernard'ın dalaşmalarının dırdırcı nakaratı zayıflıyordu. Berlin'in taşkın heyecanı da öyle; sanki ensemdeki sayısız minicik kas yavaş yavaş çözülüyordu ve onlar çözüldükçe, yürümekte olduğum engin doğayla uyumlu dingin, geniş bir alan açılıyordu içimde. Mutlu olduğumda ara sıra yaptığım gibi bütün düzeni, sekiz yaşından Madjanek'e kadar varlığımın kısa öyküsünü ve nasıl doğurulduğumu düşündüm. Bin beş yüz kilometre uzakta, milyonlarca evden birinin içinde ya da yakınında, Jenny ile dört çocuğumuz vardı; kendi kabilem. Aittim;

yaşamım kökleşmişti ve değerliydi. Patika yokuşsuzdu; düzenli adımlarla ilerlemeyi sürdürdüm. Anı kitabı için malzemelerimi nasıl sıraya koyabileceğimi gözümün önüne getirmeye başladım. İşimi ve ofisimi orada çalışan insanların yararına nasıl yeniden düzenleyebileceğimi düşündüm. St. Maurice'e kadar yol boyunca kafamı bunlar ve bunlarla bağlantılı başka planlar kurcaladı.

Köyün içinden geçerken huzurlu kendine yetme havam hâlâ sürüyordu. Hôtel des Tilleuls'un terasında, belki tam da balayındaki genç çiftin yemekte belediye başkanını dinlemiş olduğu masada bir bira içtim. Akşam için bir oda tuttum, sonra da dolmene kadar yaklaşık bir buçuk kilometreyi yürümek üzere yola koyuldum. Zaman kazanmak için yoldan gittim. Birkaç yüz metre sağımda kanyonun topraktaki bir yükseltinin gözden gizlediği ucu vardı, sola ve ileriye doğru da Causse'un yokuşlu inişli daha sert doğası, iyice kavrulmuş toprak, kokulu fundalar ve telgraf direkleri. Yıkık dökük çiftlik la Prunarède'i geçer geçmez kumlu bir patikadan aşağıya döndüm; beş dakika sonra da dolmendeydim. Çantamı sırtımdan çıkartıp kocaman yassı levhaya oturarak bir portakal soydum. Taş, akşamüstü güneşinde hafiften ılıktı. Gelirken yolda kafamda herhangi bir amaç olmamasına gayret etmiştim ama şimdi buraya ulaşınca, galiba her şey netleşti. Karakterlerimin seslerinin pasif kurbanı olarak kalmaktansa, onların ardına düşmeye, Bernard ve June'u burada oturmuş kanyonun karşısına, kuzeye, geleceklerine doğru bakarak sosislerini dilimler, kurutulmuş ekmeklerini ufalarlarken yeniden canlandırmaya gelmiştim: Onların kuşağının iyimserliği ile söyleşmek ve June'un yüzleşmesinin arifesindeki ilk kuşkularını incelemek için. Onlara, birbirlerine âşıklarken, yaşam boyu süren kavga başlamadan önce ulaşmak istiyordum.

Ama beş saatlik yürüyüşümden sonra kendimi arınmış hissediyordum. Dengeliydim, bir amacım vardı ve hiç hayaletlerle uğraşacak havamda değildim. Kafam hâlâ kendi planlarıın ve projelerimle doluydu. Artık hortlakların musallat olmasına uygun değildim. Sesler gerçekten yok olmuştu; burada benden başka kimse yoktu. Sağımdaki alçak Kasım güneşi uzaktaki kayanın gölgeli karmaşıklığını gösteriyordu. Bu yerin bana verdiği keyiften ve burada Bernard ve çocuklarımızla büyük yassı kayayı masa olarak kullanarak yaptığımız aile piknikleriyle ilgili anılarından fazlasına gereksinimim yoktu.

Portakallarının ikisini de bitirdim ve bir okul çocuğu gibi ellerimi gömleğime sildim. Kanyonun sınırından giden yoldan dönmeye niyetliydim ama son gelişimden beri dikenli çalılarla kaplanmıştı. Yüz metre sonra geri dönmek zorunda kaldım. Öfkelenmiştim. Kontrolü ele aldığımı düşünmüştüm ve işte düşüncem hemen çürütülmüştü. Ama bunun o akşam Bernard'la June'un St. Maurice'e doğru yürüdüğü yol olduğunu anımsayarak kendimi yatıştırdım. Bu, onların yoluydu; benimki başkaydı; yukarıya eski çiftliğe doğru gidiş, sonra yeniden yola çıkış; eğer çalılarla kaplanmış patikadan bir işaret çıkartmam gerekiyorduysa, bu bana daha uygundu.

Karakterlerimden, onlar hakkında yazmaya yetecek kadar kendimi özgürleşmiş hissederek kanyondan dönerken, anı kitabının bu bölümünü tam bu noktada bitirmeyi amaçlamıştım. Ama o akşam otelin restoranında olanı kısaca anlatmam gerek çünkü sadece benim için sahnelenmiş bir dram gibi gözüküyordu. Endişelerimin, çocukluğumdaki yalnızlığımın, biçimi bozulmuş da olsa, cisimleşmesiydi; kendim için olduğu kadar yeğenim Sally adına da hareket ettiğim ve öcümüzü aldığım bir arınmayı, bir şeytan kovmayı simgeliyordu. June'un sözcükleriyle tanımlanırsa, içinde kendisinin de var olduğu ve beni izlediği, yeni bir "musallat olma" olayıydı. Kuşkusuz, onun bir buçuk kilometre uzakta ve kırk üç yıl önce kendi zorlu sınavında göstermiş olduğu cesaretten güç aldım. Belki de June, aslında yüzleşmek zorunda olduğum şeyin kendi içimde olduğunu söylerdi çünkü en sonunda, genellikle köpeklere kullanılan sözcüklerle sakinleştirilip dize getirildim: *Ça suffit*!*

Nasıl ortaya çıktığını tam anımsayamıyorum ama Hôtel des Tilleuls'a dönüşümden sonra bir noktada ya barda oturup Pernod içtiğim sırada ya da yarım saat sonra bir kalıp sabun bulmak için odamdan aşağıya indiğimde, patronun, notlarından hatırladığım bir isim, Madam Monique Auriac olduğunu öğrendim. Herhalde June'la ilgilenmiş olan Madam Auriac'ın kızıydı, belki de Belediye Başkanı öyküsünü anlatırken öğle yemeği servisini yapmış olan genç kız oydu. Ona bazı sorular sorup ne kadar şey anımsadığını öğrenebileceğimi düşündüm. Ama ansızın bar bomboş kalmıştı,

* (Fr.) Yeter!

yemek salonu da öyle. Mutfaktan gelen sesleri duyabiliyordum. İşletmenin küçüklüğünün bir biçimde sınırı aşmamı affettireceği düşüncesiyle, yıpranmış kanatlı kapıları itip açtım ve içeri girdim.

Önümde, masanın üstündeki bir örgü sepetin içinde kanlı bir kürk yığını duruyordu. Mutfağın öbür ucunda bir kavga vardı. Madam Auriac ve otelin aşçısı olan erkek kardeşi ile hem oda hizmetçiliği hem de garsonluk yapan kız dönüp bana baktılar, sonra birbirleriyle tartışmaya devam ettiler. Üstünde bir tencere çorbanın kaynamakta olduğu ocağın yanında durup bekledim. Eğer tartışmanın benimle ilgili olduğunu fark etmemiş olsaydım, yarım dakika sonra parmaklarımın ucuna basarak oradan çıkar, daha sonra tekrar denerdim. Otelin kapalı olması gerekiyordu. Kız, İngiltere'den gelen beyefendinin kalışına izin vermiş olduğu için –Madam Auriac bileğinin tersiyle beni işaret etti– o, Madam Auriac, tutarlı davranmak adına, bir ailenin iki oda tutmasına müsaade etmek zorunda kalmıştı, şimdi de Paris'ten bir hanımefendi gelmişti. Herkes nasıl yemek yiyecekti? Üstelik, eleman eksiklikleri vardı.

Erkek kardeşi, bütün konukların yetmiş beş franklık menüyü –çorba, salata, tavşan, peynir– alıp başka seçenekler beklememeleri halinde bir sıkıntı olmayacağını söyledi. Kız onu destekledi. Madam Auriac, yönetmek istediğinin o tarz bir restoran olmadığını belirtti. Bu noktada, boğazımı temizleyip özür diledim ve bütün konukların yılın bu kadar geç bir zamanında oteli açık bulmaktan sadece fazlasıyla memnuniyet duyacaklarından emin olduğumu ve bu koşullarda tabildotun gayet uygun olacağını söyledim. Madam Auriac sabırsız bir tıslamayla ve onaylama niyetine başını havaya atarak mutfaktan çıktı, erkek kardeşi de zaferle avuçlarını açtı. Bir ödün daha gerekiyordu; işi kolaylaştırmak için bütün konuklar erken erken, saat yedi buçukta hep birlikte yemek yemeliydiler. Kendi adıma bunun gayet uygun olduğunu söyledim; aşçı da kızı diğer konukları bilgilendirmeye gönderdi.

Yarım saat sonra, yemek odasında yerini ilk alan ben oldum. Artık kendimi bir konuktan biraz daha fazlası gibi hissediyordum. Şimdi içeriden birisi, otelin iç işlerinin bir tarafıydım. Ekmeğimle şarabımı Madam Auriac kendisi getirdi bana. Keyfi yerine gelmişti ve gerçekten 1946'da burada çalışıyor olduğunu, Bernard'la June'un konukluklarını elbette anımsamıyor olsa da Belediye Başkanı'nın köpeklerle ilgili öyküsünü tabii ki bildiğini saptadık; daha az yoğun

olduğu bir sırada benimle konuşmaya da söz verdi. Sonra Paris'ten gelen hanımefendi boy gösterdi. Otuzlarının başlarındaydı; bazı Fransız kadınlarında olan fazla bakımlı, fazla düzenli, bana göre fazla ciddi görüntüsüyle, solgun, bir deri bir kemik bir güzelliği vardı. Açlık çekenler gibi avurtları çökük, gözleri kocamandı. Çok fazla bir şey yemeyeceğini tahmin ettim. Karşı köşeye, benimkine en uzak masaya doğru seramik zeminde tıkırdadı. Salonun tek sakininin varlığını böylesine tümüyle görmezden gelerek, her hareketinin beni düşünerek yapıldığı çelişkili izlenimini yarattı. Aile içeri girdiğinde, okumakta olduğum kitabı bırakmış, gerçekten durumun bu mu olduğunu yoksa bunun kadınların bazen yakındığı erkeklere karşı geliştirdiği bir korunma mı olduğunu düşünüyordum.

Üç kişiydiler; koca, karısı, bir de yedi sekiz yaşlarında oğlan; kendi sessizlikleriyle, aile enerjisinin ışıldayan kabuğuyla sarmalanmış olarak geldiler ve yemek salonunun daha da büyük sessizliğinde benimkinden bir sonraki masanın yanındakine doğru ilerlediler. Gürültülü bir sandalye çekme sesiyle oturdular. Adam, minik kümesinin horozu, dövmeli kollarını masaya koyup çevresine bakındı. Önce, menüden kafasını kaldırmayan –ya da kaldırmak istemeyen– Parisli hanımın yönüne baktı, sonra gözleri benimkileri buldu. Başımla selam versem de karşılıktan eser yoktu. Sadece belleğine aldı beni ve karısına fısıldandı, o da çantasından bir paket Gauloises ile bir çakmak çıkarttı. Anneyle baba sigaralarını yakarlarken masanın kendi tarafında tek başına oturan oğlana baktım. Birkaç dakika önce yemek salonunun dışında bir olay çıkmış, çocuğun azarlandığı bir yaramazlık olmuş olduğu izlenimine kapıldım. Sol eli yanına sarkmıştı, sağ eliyle çatal bıçakla oynayarak ilgisizce, belki de küskünce oturuyordu.

Madam Auriac ekmek, su ve ancak içilebilecek kadar soğutulmuş litrelik şarapla geldi. O gidince oğlan dirseklerini masaya koyup başını ellerine dayayarak daha da durgunlaştı. Anında annesinin eli masa örtüsünün üstünden fırladı ve oğlanın kolunu keskin bir şaplakla devirdi. Gözlerini kısmış dumanının arasından bakan baba, fark etmemiş gibiydi. Kimse konuşmadı. Ailenin ötesinde görebildiğim Parisli kadın, gözlerini kararlılıkla salonun boş bir köşesine dikti. Oğlan, kucağına bakıp kolunu ovalayarak sandalyesinin arkalığına yığıldı. Annesi sigarasını kül tablasında özenle söndürdü. Birisine vuracak tipte hiç değildi. Tombul, pem-

be, güzel yuvarlak yüzlüydü, yanaklarında bir taş bebeğinki gibi kırmızı benekler vardı ve davranışıyla anaç görünüşü arasındaki bu ayrılık tekin değildi. Bu ailenin varlığı ve hakkında hiçbir şey yapamadığım sefil durumları yüzünden kendimi ezik hissettim. Eğer köyde yemek yenilecek başka bir yer olsaydı, oraya giderdim.

Şefin spesiyalitesi tavşanımı bitirmiştim, aile ise hâlâ salata yiyordu. Bir süre sadece çatal bıçağın tabaklara çarpan sesi duyuldu. Okumak olanaksızdı, o yüzden sessizce kitabımın üstünden onları izledim. Baba, ekmek parçalarını döndüre döndüre tabağa banarak sosu silip süpürüyordu. Sanki onu besleyen el kendisinin değilmiş gibi her lokmayı ağzına atmak için başını eğiyordu. Oğlan, tabağını bir kenara itip ağzını elinin tersiyle silerek yemeyi bitirdi. Bu dalgınlıkla yapılmış bir hareket gibiydi çünkü çocuk çok dikkatli yemişti ve görebildiğim kadarıyla dudaklarına yiyecek bulaşmamıştı. Ama ben dışarıdan birisiydim, belki de bu bir kışkırtma, çoktandır sürmekte olan bir çatışmanın devamıydı. Babası hemen içinde "peçete" sözcüğü geçen bir cümle mırıldandı. Anne yemek yemeyi kesmiş, dikkatle izliyordu. Çocuk kucağından peçetesini aldı ve özenle, dudaklarına değil, önce bir yanağına, sonra da öbürüne bastırdı. Bu kadar küçük bir çocukta bu ancak doğal bir doğru şeyi yapma girişimi olabilirdi. Ama babası öyle düşünmedi. Boş salata kâsesinin üstünden uzandı ve oğlanı köprücük kemiğinden hızla itti. Darbe çocuğu sandalyesinden söküp yere fırlattı. Anne hafifçe doğrulup çocuğun kolunu kavradı; ulumaya başlamadan önce ona ulaşmak, böylece restoranın eşyalarını korumak istiyordu. O, "*Tais-toi! Tais-toi!*"* diye tıslayarak azarlarken, oğlan nerede olduğunun bile farkında değildi. Kadın yerinden kalkmadan çocuğu tekrar kocasının ayağıyla ustaca düzeltmiş olduğu sandalyesine çekmeyi başardı. Karı koca açık bir uyum içinde çalışıyordu. Ayağa kalkmayarak tatsız bir sahnenin önüne geçmeyi başardıklarına inanıyor gibiydiler. Çocuk yeniden yerine geçmiş, sızlanıyordu. Annesi onun önüne dimdik, uyarıcı bir işaretparmağı uzattı ve oğlan tamamen susana kadar orada tuttu. Gözlerini oğlandan ayırmadan elini indirdi.

Madam Auriac'ın hafif keskin şarabını boşaltırken, benim ellerim titriyordu. Kadehimi yudum yudum diktim kafama. Boğazımda bir sıkışma hissediyordum. O çocuğun ağlamasına bile izin veril-

* (Fr.) Kes sesini.

memesi, onu yere seren darbeden daha korkunç geliyordu bana. Beni ele geçiren, onun yalnızlığıydı. Annemle babam öldükten sonraki kendi yalnızlığımı anımsadım, umutsuzluğun nasıl anlatılamaz olduğunu, nasıl hayattan hiçbir şey beklemediğimi... Bu çocuk için keder, sadece dünyanın haliydi. Kim yardım edebilirdi ki ona? Çevreme bakındım. Tek başına oturan kadın kafasını öbür tarafa çevirmişti ama beceriksizce sigarasının ateşiyle oynaması, her şeyi görmüş olduğunu açıklıyordu. Yemek salonunun uzak ucunda genç kız büfenin yanında duruyor, tabaklarımızı almak üzere bekliyordu. Fransızlar, çocuklara dikkate değer bir şefkat ve hoşgörüyle yaklaşırlar. Elbette bir şey söylenecekti. Birisi araya girmek zorundaydı; ben değil, birisi.

Bir kadeh şarap daha yuvarladım. Bir aile, dokunulmaz, özel bir alan kaplar. Hem gözle görülebilen hem de hayali duvarların ardında, bireyleri için kendi kurallarını oluşturur. Kız gelip masamı temizledi. Sonra ailenin salata kâsesini alıp temiz tabaklar getirmek için döndü. Sanırım o anda çocuğa ne olduğunu anladım. Bir sonraki yemek için sofra hazırlanırken, tavşan yahnisi masaya koyulurken, ağlamaya başladı; garson kızın gidiş gelişleriyle, aşağılanmasından sonra yaşamın normal akışında sürmesi gerektiği doğrulandı. Çocuk mutlak bir yalnız bırakılmışlık duygusu içindeydi ve kederini içinde tutamıyordu.

Önce, sadece titreme niyetindeydi, sonra annesinin yeniden kaldırmış olduğu parmağa rağmen dağıldı, giderek yükselen çirkin bir ağıt, büyüyerek ağlayıp inlemelere dönüştü, ardından da umarsız bir hamleyle soluk alma geldi. Baba yakmak üzere olduğu sigarayı bıraktı. Soluk almayı neyin izleyeceğini görmek için kısa süre durakladı ve çocuğun ağlaması yükselirken adamın kolu masanın üstünden ölçüsüz bir şiddetle ilerleyerek elinin tersini oğlanın suratına çarptı.

Bu olanaksızdı, bunu görmedim diye düşündüm; kuvvetli bir adam, bir çocuğa bu şekilde, yetişkin nefretinin dizginlenmemiş gücüyle vuramazdı. Darbe onu ve oturduğu sandalyeyi neredeyse benim masama kadar savururken çocuğun başı pat diye geriye düştü. Yere çarpınca kırılan, sandalyenin arkası oldu ve oğlanın başının zarar görmesini engelledi. Garson kız bize doğru koşuyor, bir yandan da Madam Auriac'a sesleniyordu. Ayağa kalkmaya karar vermemiştim ama ayaktaydım. Bir an, Parisli kadınla göz göze

geldim. Kımıldamıyordu. Sonra, ciddi bir biçimde başıyla onayladı. Genç garson kız çocuğu toparlamış yerde oturuyor, onunla ilgilenirken fısıltılı, flüt notaları gibi tınılar, babanın masasına ulaştığımda ne güzel diye düşündüğümü anımsadığım sesler çıkartıyordu.

Karısı yerinden kalkmış, kıza sızlanıyordu, "Anlamıyorsunuz Matmazel. İşleri sadece daha da kötüleştireceksiniz. Bağırır bu, ama neye kalkıştığını biliyor. Hep istediğini koparır."

Madam Auriac ortada gözükmüyordu. Gene, herhangi bir karar vermedim; kendimi neye bulaştırdığımı hiç hesaplamadım. Adam sigarasını yakmıştı. Ellerinin titrediğini görmek beni biraz rahatlattı. Bana bakmadı. Açık, titreyen bir sesle, kabul edilebilir bir düzgünlükte ama hemen hiç deyim kullanmadan konuştum. Jenny'nin dolambaçlı hâkimiyeti bende hiç yoktu. Fransızca konuşmak hem düşüncelerime hem de sözcüklerime dramatik, kendini bilen bir ciddiyet kattı ve orada dikilirken, kısa bir süre, uluslarının tarihinin bir dönüşüm anında tarihin taşa işleyeceği sözcükleri söyleyivermek için birden ortaya çıkıveren o sıradan Fransız vatandaşlarından biri gibi kendimi yücelmiş hissettim. Bu, Tenis Kortu Andı* mıydı? Ben Café Foy'daki Desmoulins** miydim? Aslında bütün söylediğim, kelimesi kelimesine buydu; "Mösyö, bu şekilde bir çocuğa vurmak korkunç bir şey. Siz bir hayvansınız, bir hayvan, Mösyö. Kendi cüssenizde birisiyle dövüşmekten korkuyor musunuz; çünkü ağzımı dağıtmaya bayılırım."

Bu rezil dil sürçmesi adamın rahatlamasına neden oldu. Başını kaldırıp bana gülümsedi ve sandalyesini itip masadan uzaklaştırdı. Hâlâ peçetesini elinde tutmakta olan orta boylu, solgun bir İngiliz gördü. Şişko kollarının her birinde yılanlı asa dövmesi olan bir adamın korkacak nesi vardı?

"Senin ağzını mı? Onu parçalamana seve seve yardım ederim." Başını savurarak kapıyı işaret etti.

Boş masaların arasından geçerek peşinden gittim. İnanmakta zorlanıyordum. Dışarı çıkıyorduk. Gözü kara bir keyif, adımlarımı hafifletti; restoran zemininin üstünde havada gidiyor gibiydim.

---

* 1789'da, Fransız halkının %98'ini oluşturan "Üçüncü Sınıf Fransız"ların ayrılmamak, koşullar her gerektirdiğinde yeniden bir araya gelmek için ettikleri yemin; Fransız Devrimi'nin odaklarından biri. (ç. n.)

** Camille Desmoulins, 1760-1794, Fransız Devrimi'nde önemli rol oynayan gazeteci ve politikacı. (ç. n.)

Dışarı çıkarken, meydan okumuş olduğum adam kanatlı kapıları bırakıp bana çarptırdı. Bir sokak lambasının altında benzin pompası olan, karşıdaki ıssız yola doğru önden yürüdü. Bana bakmak için döndü ve kavga vaziyeti aldı ama ben çoktan kararımı vermiştim ve daha o kolunu kaldırırken benim yumruğum, ardında bütün ağırlığımla yüzüne doğru gidiyordu. Sertçe tam burnunun üstüne o kadar kuvvetle oturttum ki onun kemiği ezilirken parmak eklemimde bir çatırtı hissettim. Onun afalladığı ama yere yığılamadığı doyurucu bir an oldu. Kolları yana sarktı; ben ona solla bir, iki, üç, yüzüne, boğazına, midesine vururken durup beni izledi ve düştü. Ayağımı geri çektim; bir ses duyarak dönüp yolun karşısındaki aydınlatılmış kapının önünde ince bir beden görmeseydim, sanırım onu ölümüne tekmeleyip ezebilirdim.

Ses sakindi. "Mösyö. *Je vous prie**. *Ça suffit.*"

Beni harekete geçiren taşkınlığın öç alma ya da hak aramayla bir ilgisi olmadığını bir anda anladım. Kendimden korkup geriledim.

Sokağı geçip Parisli kadının peşinden içeri girdim. Polisi ve ambulansı beklerken Madam Auriac krep kumaştan bir bandajla elimi sardı ve bana bir konyak koymak için barın arkasına geçti. Dondurucunun alt rafında yazdan kalan dondurmaların sonuncusunu bulup, söylemeden olmaz, büyük bir mutluluğun ışıltısıyla yanakları al al olan güzel genç garsonun anaç kollarıyla sarmalanmış bir halde hâlâ yerde oturmuş kendine gelmeye çalışan çocuğa verdi.

* (Fr.) Rica ederim.

Dördüncü Bölüm

St. Maurice de Navacelles 1946

1946 baharında, eşimin ailesi Bernard ve June Tremaine, yeni özgürleşmiş Avrupa ve uygun kur oranlarından yararlanarak bir balayı gezisi için Fransa ve İtalya'ya doğru yola çıktılar. 1944'te Bloomsbury'de ikisinin de çalıştığı Senato Binası'nda tanışmışlardı. Karımın bir Cambridge fen mezunu olan babasının, istihbarat servisleriyle az çok bağlantılı bir masa başı işi vardı. Özel malzemelerin sağlanmasıyla ilgili bir şeydi. Kayınvalidem, Özgür Fransızlar'la* işbirliği yapan ya da kendi deyişiyle, onların karışık duygularını düzelten bir ofiste çalışan bir dilbilimciydi. Ara sıra kendisini de Gaulle'le aynı odada buluyordu. Onu gelecekteki kocasının ofisine getiren, pedallı dikiş makinelerinin enerji üretimine uyarlanmasıyla ilgili bir proje için çeviri işiydi. Savaş bittikten neredeyse bir yıl sonrasına kadar işten ayrılmalarına izin verilmemişti. Nisan'da evlenmişlerdi. Niyetleri, kendilerini barış zamanına, evlilik yaşamına ve sivil işe vermeden önce, yazı seyahat ederek geçirmekti.

Böyle şeylerin benim için daha önemli olduğu yıllarda, değişik sınıftan insanlara uygun değişik savaş işleri ve bu canlı seçenek varsayımları üzerine, bildiğim kadarıyla kendi annemle babamın yaşamlarına hemen hiç dokunmamış bu gençliğe özgü yeni özgürlükler deneyimleme arzusu üzerine, çok fazla düşünürdüm. Onlar da savaş bittikten kısa süre sonra evlenmişler. Annem bir Land Girl'müş ve teyzelerimden birinin dediğine göre bundan nefret edermiş. 1943'te Colchester yakınındaki bir cephane fabrikasına geçmiş. Babam piyade sınıfındaymış. Dunkirk'teki tahliyeden yara almadan kurtulmuş, Kuzey Afrika'da savaşmış ve sonunda Normandiya çıkartması sırasında kurşunuyla buluşmuş. Sağ elinden hiçbir kemiğe zarar vermeden kusursuzca geçmiş kurşun. Benim annem babam da savaştan sonra gezebilirlerdi. Anlaşılan, tam babam ter-

* Free French. İkinci Dünya Savaşı sırasında Fransa'nın Alman denetiminden kurtuluşu ve Cumhuriyet'in yeniden kurulması için başlatılan Fransız hareketine bağlı kuvvetler. (ç. n.)

his olduğu sıralarda büyük babamdan birkaç yüz pound mirasa konmuşlar. Teoride gitmekte özgürdüler ama bunun onların ya da arkadaşlarından herhangi birinin aklına geldiğini sanmıyorum. Paranın, içinde ablamın ve benim doğmuş olduğumuz teraslı evi almakta ve anne babamızın ani ölümünden sonra bize gelir sağlayan hırdavat işini kurmakta kullanılmış olmasını, geçmişimin kısıtlılığının bir başka yönü olarak görürdüm.

Artık sanıyorum biraz daha iyi anlıyorum. Kayınpederim, çalışma saatlerini elektrik olmayan ücra Fransız çiftlik evlerindeki telsiz vericilerinin çalıştırılması için sessiz güç üretimi benzeri problemlerle geçirmiş. Akşamları Finchley'deki pansiyonuna ve tekdüze savaş zamanı yiyeceklerine döner, hafta sonları da Cobham'daki annesiyle babasını görmeye gidermiş. Savaşın ilerleyen döneminde, sinema gezmeleri ve pazar günü Chilterns'de bisiklet gezileriyle, flörtler olmuş. Bu yaşamın karşısında bir piyade çavuşununki ise: zorunlu yurtdışına gidiş, birbirleriyle yer değiştiren şiddetli stres ve sıkıntı, yakın arkadaşların vahşi ölümleri ve korkunç bir biçimde yaralanmaları, sıfır mahremiyet, sıfır kadın, evden alınan düzensiz haberler. Zonklayan bir elle batıya, Belçika'ya doğru ağır, zorlu yürüyüşte, dayatılmış ve ritmik sıradanlıkta bir yaşamın beklentisi, ona eşimin anne babasının hemen hiç tanımadığı bir heyecan vermiş olmalı.

Bu farklılıkları anlamak, onları daha çekici kılınıyor; hem, hangisinin savaşını tercih edecek olduğumu hep bildim. Balayındaki çift, İtalyan sahil kasabası Lerici'ye Haziran ortasında ulaştı. Savaş sonrası Avrupa'sının özellikle Kuzey Fransa ve İtalya'daki karmaşası ve yıkımı, onları şaşkına çevirdi. Altı haftalığına, kasabanın dışındaki Kızıl Haç paketleme merkezinde çalışmaya gönüllü oldular. Sıkıcı, zor bir işti ve çalışma saatleri uzundu. Kafaları yaşamı sürdürmenin günlük sorunlarıyla dolu insanlar, tükenmişlerdi ve onların balayında bir çift olmaları kimsenin umurunda değildi. Doğrudan bağlı oldukları patronları, "il capo", onlardan hoşlanmadı. Kin güttüğü İngiliz'le konuşmayacak kadar mağrurdu. İtalya'nın teslim olmasından sadece bir hafta önce, aynı hafta içinde birbirlerinden seksen kilometre uzaklıkta ölen, yegâne çocukları, iki oğulları için hâlâ yas tutmakta olan Sinyor ve Sinyora Massucco'nun evinde kaldılar. İngiliz çift bazı akşamlar yaşlı anne babanın aşağıda kayıplarına birlikte ağlama seslerine uyandılar.

Yiyecek payı, en azından kâğıt üstünde, yeterliydi ama yerel yozlaşma onu en alt düzeyde tutuyordu. Bernard'ın, ellerinden başlayıp boğazına ve boydan boya yüzüne yayılan bir deri rahatsızlığı oldu. June, özellikle taktığı pirinç perde halkasına karşın her gün teklifler alıyordu. Erkekler sürekli çok yakın duruyorlar ya da paketleme barakasının karanlığında geçerken ona sürtünüyor veya kıçını ya da kolunun çıplak tenini çimdikliyorlardı. Diğer kadınların söylediğine göre sorun, açık renk saçlarıydı.

İstedikleri zaman çekip gidebilirlerdi ama Tremaineler dayandılar. Bu, rahat savaşlarının küçük bir kefaretiydi. Aynı zamanda idealistliklerinin bir ifadesiydi; "barışı kazanmak" ve "yeni bir Avrupa oluşturma"ya katkıda bulunmaktı. Ama Lerici'den ayrılmaları epey üzücü oldu. Hiç kimse gittiklerini fark etmedi. Matemdeki İtalyanlar evin en üst katında ölmekte olan bir ebeveyne bakmaktaydılar ve ev akrabalarla dolmuştu. Kızıl Haç merkezi bir zimmete geçirme skandalıyla uğraşıyordu. Bernard ve June, anayolda kendilerini kuzeye, Cenova'ya götürecek otobüsü beklemek üzere Ağustos başında bir sabah şafak sökmeden sıvıştılar. Yarı aydınlıkta moralleri bozuk ve neredeyse hiç konuşmadan dururlarken, ilk bebeklerine, bir kız evlada, bir gün Avrupa Parlementosu'nda bir üyelik için iyi bir savaş verecek olan karıma çoktan gebe kalmış olmanın bilgisiyle, yeni Avrupa'ya katkıları için mutlaka avuntu hissetmiş olmalılar.

Otobüs ve trenle Provence'tan, ani sel baskınlarından ve gök gürültülü fırtınalardan geçerek batıya doğru yol aldılar. Arles'ta, onları arabayla Languedoc'taki Lodève'e götüren bir Fransız hükümet yetkilisiyle tanıştılar. Adam, eğer bir hafta sonra oteline gelirlerse onları Bordeaux'ya götüreceğini söyledi. Gökyüzü açılmıştı, daha iki hafta İngiltere'ye dönmeleri gerekmiyordu, o yüzden de yürüyerek kısa bir gezintiye çıktılar.

Burası, *causses*'nin, yüksek kireçtaşı platoların, kıyı düzlüğünün üç bin metre yukarısına çıktığı bölge. Kayalar bazı yerlerde görkemli bir biçimde yüzlerce metre aşağıya sarkıyor. Lodève, o zamanlar dar bir kır yolu, artık kalabalık RN9 olan bir geçidin ayağında yer alıyor. Onca trafikte yürümek pek keyifli olmasa da hâlâ güzel bir tırmanış. O günlerde, sakin bir günü yüksek kaya oluşumlarının aralarından, ardınızda elli kilometre güneyde Akdeniz'in parladığını görene kadar durmadan tırmanarak geçirebilirdiniz. Tremaineler gece, geniş siperlikli çoban şapkaları aldıkları küçük Le Caylar ka-

sabasında kaldılar. Ertesi sabah her biri ikişer litre su yüklenip yoldan ayrıldılar ve kuzeydoğuya, Causse de Larzac'a doğru döndüler.

Buralar Fransa'daki en ıssız yerlerden bazıları. Artık yüz yıl öncekine göre daha az insan var. En iyi haritalarda bile yer almayan tozlu patikalar, engin süpürgeotlarının, katırtırnağı ve şimşirlerin aralarında esen rüzgâr... Terk edilmiş çiftlikler ve mezralar, küçük çayırların çok eski taş duvarlarla bölündüğü ve aralarındaki yolların, İngiliz mahremiyeti taşıyan uzun böğürtlen çalılarıyla, yabani güller ve meşeliklerle sınırlandığı şaşırtıcı yeşilliğin çukurluklarına yerleşmiş. Ama kısa süre sonra bunlar yerini yeniden boşluğa bırakıyor.

Günün sonuna doğru, Tremaineler bir tarihöncesi mezar odası olan Dolmen de la Prunarede'e rastladılar. Sonra, sadece yedi metre ileride kendilerini, Vis Nehri tarafından kayanın boydan boya oyulduğu derin bir vadinin tepesinde buldular. Azıklarını –İngiltere'de hiç görülmeyen bir cins devasa domates, bisküvi kadar kuru iki günlük ekmek ve June'un Bernard'ın çakısıyla kestiği sosisi– bitirmek için burada durdular. Saatlerdir konuşmamışlardı ve artık gözlerini uçurumun karşısına, kuzeye, Causse de Blandas'a ve onun ötesinde Cévennes Dağları'nın yükseldiği yere dikip dolmenin yatay taş plakasına oturduklarında, yaşamlarının önlerinde uzandığı duygusuyla, içinde bu harika kırsalda ertesi günkü rotalarının da olduğu heyecanlı bir tartışma başladı. Bernard ve June Komünist Parti üyesiydiler ve nasıl ilerleyeceklerinden söz ediyorlardı. Saatler boyunca karmaşık ülke içi ayrıntılar, köyler arasındaki uzaklıklar, yol seçenekleri, faşizmin rotası, sınıf kavgası ve tarihin artık yönü bilim tarafından bilinen ve Parti'ye devredilemez yönetme hakkını kazandıran muazzam düzeni, hepsi harikulade bir manzarada aşklarından başlayarak önlerine serilen ve onları çağıran bir bulvarda, karşıda vadinin ve dağların onlar konuşurken kızaran, sonra da kararan engin görünümünde birleşti. Akşam karanlığı artarken, June'un huzursuzluğu da arttı. Şimdiden mi yitiriyordu inancı? Başlangıcı belli olmayan bir sessizlik aklını çeliyor, onu içine çekiyordu ama ne zaman ilgisini ona vermek için kendi iyimser gevezeliğini durdursa, boşluk Bernard'ın çın çın öten beylik laflarıyla, disiplinli saçmalıklarıyla, Marksist-Leninist düşüncenin "cephe", "saldırı" ve "düşman"larıyla doluyordu.

İkisi, geleceklerini tartışmayı belki de bulundukları yolda toprağın en yumuşak olduğu yer olduğundan sevişerek sürdürmek ya

da noktalamak için yürüyüşü akşam da yakınlardaki St. Maurice köyüne doğru uzatırlarken, June'un kuşkuları sadece geçici olarak dağıldı.

Ama ertesi gün, bir sonraki gün ve ondan sonraki bütün günlerde, geleceklerinin metaforik manzarasına ayak basmadılar. Ertesi gün geri döndüler. Hiç Gorge de Vis'ye inip, kayanın içinde gözden yiten gizemli kabarmış kanalın yanında dolaşmadılar, Ortaçağ'dan kalma köprüden nehri geçmediler ya da Causse de Blandas'a tırmanıp el değmemiş doğaya yayılmış tarihöncesi sütunların, taş devri mezarlarının, dolmenlerin aralarında gezinmediler, Florac'a doğru uzun Cévennes tırmanışına hiç başlamadılar. Ertesi gün, ikisi de kendi ayrı yolculuğuna başladı.

Sabah olduğunda, St. Maurice'deki Hôtel des Tilleuls'dan ayrıldılar. Köyü kanyonun sınırından ayıran güzel geniş çayırı ve katırtırnağı otlarını geçerlerken, yine konuşmadılar. Saat dokuz var yoktu, çok sıcak olmuştu bile. Çeyrek saat kadar yolu kaybedip bir tarladan geçmek zorunda kaldılar. Ağustosböceklerinin şamatası, ayak altında ezilen hoş kokulu kuru çimenler, masum uçuk mavi gökyüzünde keskin güneş, bir gün önce inanılmaz ekzotiklikte güneye özgü gibi gelen bütün bunlar, bugün keyif kaçırıcı geliyordu June'a. Lodève'deki valizlerinden daha da uzağa yürüyor olmak canını sıkıyordu. Keskin sabah ışığında kavrulan ufuk, ilerideki çorak dağlar, Le Vigan kasabasına ulaşmak için o gün katetmeleri gereken metreler ağır geliyordu ona. Önlerindeki, yürüyüşle geçecek günler, yok yere kuşkularından sapmak gibi geliyordu.

Paytak adımları yargıları kadar özgüvenli olan Bernard'ın yaklaşık on metre arkasındaydı. İngiltere'de alacakları evle, ovulup temizlenmiş bir mutfak masasıyla, annesinin vermiş olduğu gösterişsiz mavi-beyaz porselen yemek takımıyla ve bebekle ilgili suçlu, maddiyatçı düşüncelere sığındı. İleride, kanyonun kuzeyini sınırlayan ürkütücü, sarp kayayı görebiliyorlardı. Toprak hafifçe kaymaya başlamıştı bile; bitki örtüsü değişiyordu. Kaygısız bir neşe yerine, yüksek sesle yakınılamayacak kadar hafif, nedensiz bir korku duydu June. Belki de minik oluşumun, hızla bölünerek Jenny'yi var olmaya götüren hücrelerin neden olduğu bir agorafobiydi.

Belli belirsiz, tanımlanamaz bir kaygı yüzünden geri dönmek, olacak iş değildi. Bir gün önce, yurtdışında geçirdikleri ayların en sonunda burada tamamlanacağı konusunda anlaşmışlardı. Arkalarında Kızıl Haç paketleme barakasındaki haftalar, önlerinde İngiliz kışı, güneşin aydınlattığı bu özgürlükte neden sevinç içinde değildi; nesi vardı?

Yolun dik inişine başladığı yerde manzaraya hayran kalarak durdular. Uzak kenarda, sekiz yüz metrelik parlak, boş bir alanın öbür tarafında, yüz metre aşağıya inen kızgın kayadan oluşmuş onlara dönük dik bir duvar vardı. Arsız yer meşeleri, yarıklarda ve resiflerde biraz toprak bulup orayı burayı mesken tutmuştu. Yaşamı olabilecek en sert yerlere bile tutunmaya iten bu çılgın enerji, June'u yordu. Şiddetli bir mide bulantısı hissetti. Bir kilometre aşağıda, ağaçların arasında kaybolmuş nehir vardı. Güneş ışığıyla kaplanmış boş hava, görüş mesafesinin hemen ötesinde bir karanlık içeriyor gibiydi.

June yolda durmuş, beğeni mırıldanmaları sıralıyordu. Yakındaki toprak aynı şeyi yapmak için duran başka yürüyüşçüler tarafından çiğnenip düzleştirilmişti. Katıksız saygı. Uygun yanıt, korkuydu. 18. yüzyıl gezginlerinin Göller Bölgesi'ndeki ve İsviçre Alpleri'ndeki öykülerini okuduğunu hayal meyal anımsadı. Dağ zirveleri ürkütücüydü, dik vadiler korkunçtu, yabanıl doğa kıyamet gibiydi, bir Cennet'ten kovulma azarı, bir dehşet anımsatıcısıydı.

Elini hafifçe Bernard'ın omzuna koymuştu; sırt çantası yerde ayaklarının arasındaydı ve önlerinde uzanan şeyin iç açıcı olduğuna, bir biçimde kendi doğallığı içinde bir cisimleşme, kendi insancıl erdemlerinin bir yansıması olduğuna kendisini inandırmak için konuşuyor, buna inandırılmak için dinliyordu. Ama elbette ki sadece kuruluğuyla bile bu yer onların düşmanıydı. Orada yetişen her şey, sıvılarını zorlu hayatta kalma amacının içinde saklayan sert, bodur, dikenli, dokunınaya gelmez şeylerdi. Elini Bernard'ın oınzundan çekti ve eğilip su şişesine uzandı. Korkusundan söz edemiyordu çünkü bu ona çok mantıksız geliyordu. Huzursuzluğu içinde kendisiyle ilgili bulmaya çalıştığı her tanım, onu manzaranın tadını çıkartıp yürüyüşü sürdürmeye zorluyordu: Bir sosyalist ve iyimser, sevecen bir rasyonalist, batıl inançlara uzak, uzmanı olduğu ülkede, yıllar alan süreci ve İtalya'daki sıkıcı ayları telafi eden bir yürüyüş turunda, İngiltere'den, sorumluluktan, kıştan

önce kaygısız tatilin son günlerine tutunan, kocasına âşık genç bir anne adayı.

Korkusunu bir kenara bırakıp coşkuyla konuşmaya başladı. Ama yine de Navacelles'teki nehir geçişinin metrelerce yukarıda olduğunu, inişin de iki üç saat süreceğini, haritadan biliyordu. Öğle sıcağında daha kısa, daha dik yoldan tırmanacaklardı vadiye. Öğleden sonranın tamamında, öbür tarafta görebildiği çarpılmış biçimiyle güneşe yayılmış Causse de Blandas'a geçeceklerdi. Bütün gücüne gereksinimi vardı; konuşarak güç topladı. Kendisinin olumlu bir biçimde Gorge de Vis'i Provence'taki Golfe de Verdon'la karşılaştırdığını duydu. Dünyadaki bütün vadi, boğaz ve uçurumlardan nefret etmesine ve eve gitmek istemesine karşın, konuştukça neşesini katladı.

Sonra, sırt çantalarını yerden alıp yeniden yola koyulmaya hazırlanırlarken, Bernard konuştu. Kocaman, kirli sakallı, iyi huylu çehresi ve kepçe kulakları güneşten yanmıştı. Kurumuş teni ona tozlanmış görüntüsü veriyordu. Nasıl düş kırıklığına uğratabilirdi onu? Girit'teki bir derin vadiyi anlatıyordu. Yabani çiçeklerin arasında yapılan muhteşem bir bahar yürüyüşü olduğunu duymuştu. Belki de önümüzdeki yıl gitmeye çalışmalıydılar. June onun birkaç adım önünden yürüyor, abartılı bir biçimde başıyla onaylıyordu.

Yaşadığının gelip geçici bir ruh halinden, harekete geçmekte zorlanmaktan başka bir şey olmadığını, yürüyüşün ritminin kendisini rahatlatacağını düşündü. Akşam olduğunda, Le Vigan'daki otelde kaygıları azalıp bir anekdot olarak kalacaktı; bir kadeh şarap içerken, değişik bir günün bir parçası gibi gözükecekti. Yol, eğimli bir arazinin geniş yamacı boyunca hafif zikzaklar çiziyordu. Yüzeyi, ayak altında rahattı. Geniş siperlikli şapkasını güneşe karşı neşeyle düzeltti ve aşağıya doğru koşarken kollarını salladı. Bernard'ın arkasından seslendiğini duydu ama ona aldırmamaya karar verdi. Belki de, uzun adımlarla önden giderse bir biçimde onun hevesini kırar, böylece geri dönmeyi öneren o olur diye bile düşündü.

Yolda bir u dönüşüne geldi ve oradan saptı. Yüz metre ileride, bir sonraki dönemeçin yanında iki eşek vardı. Dikilmiş gibi gözüken çok eşit aralıklı şimşir çalılarıyla çevrelenen yol burada daha genişti. Daha aşağıda gözüne ilginç bir şey ilişti, bakmak için yolun kıyısından aşağıya eğildi. Vadinin kenarına kurulmuş, taştan yapılı eski bir sulama kanalıydı bu. Yanından giden yolu görebiliyordu. Yarım saat

sonra yüzlerine su çarpıp bileklerini serinletebileceklerdi. Yolun kıyısından geri çekilirken yeniden ileriye baktı ve eşeklerin aslında köpek olduklarını fark etti; görülmedik büyüklükte siyah köpekler.

Hemen durmadı. Midesinden başlayıp aşağıya bacaklarına doğru yayılan soğukluk, onu hemen tepki veremeyecek kadar uyuşturmuştu. Onun yerine, sendeleyerek yavaşladı ve yolun ortasında hareketsiz ve dengesiz durana kadar beş altı adım attı. Henüz kendisini görmemişlerdi. Köpekler hakkında az şey biliyordu ve onlardan çok korkmazdı. Causse'daki ıssız çiftlik binalarının çevresindeki öfkeli hayvanlar bile pek az endişelendirmişti onu. Ama yetmiş metre ilerideki yolu kapatan bu yaratıklar, ancak kabaca köpekti. Cüsse olarak mitolojik hayvanları andırıyorlardı. Ansızın ortaya çıkmaları, aykırılıkları; bunun bir pandomim mesajı, şifresini sadece kendisinin çözeceği bir canlandırma olduğu düşüncesini tetikledi. Ortaçağ'dan kalan bir şeyle, hem geleneksel hem de korkunç bir tabloyla ilgili aklını karıştıran bir düşünceye kapıldı. Bu uzaklıktan, hayvanlar sessizce otluyor gibi gözüküyorlardı. Anlam yayıyorlardı. Korkudan hem halsiz hem de kusacak gibi hissetti. Bernard'ın ayak seslerini bekliyordu. Herhalde çok uzaklaşmış olamazdı ondan.

Çalışan hayvanların küçük ve sırım gibi olduğu bu çevrede eşek boyunda köpekler hiçbir işe yaramazdı. Bu yaratıklar –belki de dev çoban köpekleri– yolun kenarındaki bir çimen parçasını kokluyorlardı. Tasmaları da sahipleri de yoktu. Yavaş hareket ediyorlardı. Bir amaç uğruna işbirliği yapıyor gibiydiler. Siyahlıkları, ikisinin de siyah olması, birbirlerine bağlı olmaları ve bir sahiplerinin olmaması, hayaletleri düşündürdü ona. June böyle şeylere inanmazdı. Şimdi bu düşünceye kapılmıştı çünkü yaratıklar bildikti. Onlar, hissetmiş olduğu tehlikenin simgesi, o sabah yaşamış olduğu tanımlanamaz, mantıksız, sözü edilemez huzursuzluğun cisimleşmiş haliydiler. Hayaletlere inanmazdı. Ama deliliğe inanırdı. Onu köpeklerin varlığından daha fazla korkutan, onların yok olma, hiç var olmamış olma olasılıklarıydı. Köpeklerden biri, eşinden birazcık daha küçük olanı, başını kaldırıp onu gördü.

Hayvanların birbirlerinden bağımsız olarak hareket edebilmeleri, onların gerçek dünyada var olduklarını doğruluyor gibi geldi. Bu rahatlatıcı olmadı. Daha büyük olan köpek çimenleri koklamayı sürdürür, öbürü hemen hiç kımıldamadan dururken, bir ön pençe havaya kalktı ve hayvan June'a baktı ya da sıcak havada onun ko-

kusunu aldı. June kırsal alanların yakınında yetişmişti ama o bir şehir kızıydı aslında. Koşmaması gerekiyordu, o kadarını biliyordu ama o ofis, kütüphane, sinema tarzı bir kızdı. Yirmi altı yılda, tehlikeden ortalama payını almıştı. Bir kez sığındığı yerin üç yüz metre ilerisinde bir V-bombası* patlamıştı; karartmanın ilk günlerinde, bir motosikletle çarpışan otobüste yolcuydu; dokuz yaşındayken, kışın ortasında üstünde giysileriyle otlarla kaplı bir gölete düşmüştü. Bu serüvenlerle ilgili anıları ya da üçünün tek bir metalik öze damıtılmış ruhu aklına gelmişti şimdi. Köpek birkaç metre ilerleyip durdu. Kuyruğu aşağıdaydı; ön dişleri sıkılı durumdaydı. June geri çekildi; bir adım, sonra iki adım daha. Sol bacağı diz ekleminde titriyordu. Sağ, biraz daha iyiydi. Köpeğin görüş alanını gözünün önüne getirdi: Renksiz bir tabaka ve bulanık, havada duran bir dikdörtgen; şaşmaz bir biçimde insan; yenilebilir.

Bu sahipsiz köpeklerin açlıktan ölüyor olmaları gerektiğinden emindi. Burada, St. Maurice'den üç kilometre hatta daha da uzakta, bir av köpeği bile zorlanırdı. Bunlar bekçi köpekleriydi, saldırmak üzere yetiştirilirlerdi, hayatta kalmak için değil. Ya da büyüyüp sevimliliklerini yitirmiş veya beslemesi çok pahalıya gelen ev hayvanlarıydılar. June yeniden geri adım attı. Korkuyordu, epey korkuyordu, köpeklerden değil, bu ücra yerdeki bu köpeklerin anormal boylarından. Ve renklerinden? Hayır, ondan değil. Daha büyük olan ikinci köpek onu gördü ve ilerleyip eşinin yanında durdu. Çeyrek dakika kadar hareketsiz durdular, sonra ona doğru yürümeye başladılar. Eğer koşmaya başlamış olsalardı, onların karşısında çaresiz kalırdı June. Ama her an gözünün onların üstünde olması gerekiyordu; geldiklerini görmeliydi. Tehlikeyi göze alıp arkasına bir bakış attı; güneşin aydınlattığı yolun anlık görüntüsünde Bernard'dan eser yoktu.

Üç yüz metreden fazla bir uzaklıktaydı Bernard. Ayakkabısını yeniden bağlamak için durmuş ve bu işe kendini vermişken parmak ucundan birkaç santim uzakta her biri çenesini önündekinin gerisine kenetlemiş iki düzine kahverengi tüylü tırtıldan oluşan bir kafile görmüştü. Geri gelip baksın diye June'a seslenmişti ama bu arada o, ilk dönemeçten sapmıştı bile. Bernard'ın bilimsel merakı

* V1, V2 bombaları, Almanların İkinci Dünya Savaşı sırasında geliştirdiği bombalar. (ç. n.)

uyanmıştı. Yol boyunca uzanan tören alayının bir amacı var gibi gözüküyordu. Tam olarak nereye gittiklerini ve oraya vardıklarında ne olacağını görmek istedi. Elinde kutu fotoğraf makinesiyle dizlerinin üstünde duruyordu. Vizörden pek bir şey anlaşılmıyordu. Sırt çantasından bir defter çıkarttı ve bir eskiz çizmeye koyuldu.

Köpekler elli metreden daha yakın bir mesafedeydiler ve hızla yürüyerek yaklaşıyorlardı. Yanına ulaştıklarında, boyları bel yüksekliğinde olacaktı; belki de daha büyük. Kuyrukları aşağıda, ağızları açıktı. Pembe dillerini görebiliyordu June. Bu sert doğada, bol şortunun altından gözüken kendi güneşten yanmış zayıf bacaklarından başka hiçbir şey pembe değildi. Rahatlamak için teyzelerinden birinin çok eskiden sahip olduğu Lakeland teriyeri cinsi köpeği, onun papazın evinin koridorunda yeni gelen her ziyaretçiyi ne dostça ne de düşmanca ama saygılı bir merakla selamlamak için tırnakları cilalanmış meşe tahtaları yontarken nasıl gezindiğini aklına getirmeye çalıştı. Nesiller boyu eğitilmiş köpeklerin insanlara duyduğu, tartışılmaz insan zekâsı ve köpek aptallığı gerçeği üzerine kurulmuş azaltılamaz, kesin bir saygı vardı; bir de köpeklerin ünlü bağlılığı, bağımlılığı, acınası yönetilme arzuları. Ama burada kurallar sadece gelenek olarak, uyduruk bir toplumsal sözleşme olarak ortaya çıkıyordu. Burada, hiçbir kurum insan üstünlüğünü savunmuyordu. Sadece, üstünde yürüyebilecek herhangi bir yaratığa ait olan yol vardı.

Köpekler dizginlenemez ilerleyişlerini sürdürdüler. June geri geri gidiyordu. Koşmaya cesaret edemiyordu. Bernard'ın adını bir, iki, üç kez haykırdı. Güneşli havada sesi incecik çıktı. Bu, köpeklerin daha hızlı, neredeyse tırısta yaklaşmalarına neden oldu. Korkusunu göstermemeliydi. Ama üstünde kokusunu alırlardı. O zaman, korkusunu hissetmemesi gerekiyordu. Yolda taş aranırken elleri titriyordu. Üç tane buldu. Birini sağ eline aldı, öbürlerini de sol eliyle vücunun yan kısmının arasına sıkıştırdı. Sol omzunu köpeklere doğru tutarak yan yan geri çekiliyordu. Yolun çukur olduğu yerde tökezledi ve düştü. Yeniden ayaklarının üstünde olma telaşıyla neredeyse sıçradı yerden.

Taşlar hâlâ elindeydi. Kolu kesilmişti. Yaranın kokusu onları heyecanlandırır mıydı? Kanı emmek istedi ama bunu yapmak için taşları düşürmesi gerekecekti. Yoldaki dönemeçe hâlâ yüz metreden fazla vardı. Köpekler yirmi metre uzaktaydı ve yaklaşı-

yorlardı. En sonunda durup onlarla yüzleşmek için döndüğünde, bedeninden ayrı düştü; bu bağımsız tarafı, genç bir kadının canlı canlı yenmesini ilgisizce izlemeye, daha da kötüsü, kabullenmeye hazırdı. Her soluk verdiğinde inlediğini ve kas kasılmalarının nasıl sol bacağını artık ağırlık taşıyamayacak kadar titrettiğini, küçümseyerek fark etti.

Yolun üzerine sarkan küçük bir meşeye sırtını yasladı. Kendisiyle ağacın arasında sırt çantasını hissetti. Taşları düşürmeden onu omuzlarından kaydırdı ve önünde tuttu. Beş metre kala köpekler durdular. June, korkusunun aptallıktan başka bir şey olmadığı umuduna tutunmakta olduğunu fark etti. Bunu, daha büyük olan köpeğin hırlamasının pürüzsüz gümbürtüsünde umudu dağıldığı anda fark etti. Daha küçük olanı, ön bacakları gerilmiş, fırlamaya hazır biçimde dümdüz yere yapışmıştı. Eşi, June ancak gözlerini bir ona bir öbürüne oynatarak onların ikisini birden görüş alanında tutabilecek duruma gelene kadar uzaklığını koruyarak yavaşça sola doğru bir çember çizdi. Bu şekilde, onları kopuk kopuk ayrıntıların titreşen bir yığını olarak görüyordu: Garip siyah diş etleri, tuzla çerçevelenmiş gevşek siyah dudaklar, ip gibi sarkan bir salya, bir dilin üstünde kıvrılan ucuna doğru düzelen çatlaklar, sarı-kırmızı bir göz, sivrilen ucu tüyleri pisleten bir gözyuvarı, bir ön bacakta açık yaralar ve durmadan gözünün kaydığı, çene ekleminin derinlerinde açık bir ağzın birleşme noktasına hapsolmuş küçük bir köpük. Köpekler kendi sinek bulutlarını da getirmişlerdi. Bazıları şimdi kaçıp June'a sığınmıştı.

Bernard ne eskiz çizmekten keyif aldı ne de çizdikleri gördüğüne benzedi. Bildiği ya da bilmek istediği şeyi betimliyorlardı. Eksik isimleri sonradan kaydedebileceği grafik ya da haritalardı. Eğer tırtılı tanımlayabilirse, kendisi bugün keşfedemezse bile onun ne yapmakta olduğunu referans kitaplarından bulmak kolay olacaktı. Bir tırtılı büyütülmüş bir oval olarak yansıtmıştı. Dikkatli inceleme, onların kahverengi değil, belli belirsiz turuncu ve siyah tonlarında şeritli olduklarını ortaya koymuştu. Boylamasına özenle orantılanmış olarak çizip çıkarttığı oklarla renkleri yazarak, sadece bir grup şeridi göstermişti şemasında. Kafilenin üyelerini saymıştı; her biri bir sonrakinin tüyleriyle birleşmişken pek kolay olmamıştı. Yirmi sekiz olarak kaydetti. Çenelerin ve birleşmiş gözün göreceli boyutlarını ve yapısını göstererek, önderlerinin yüzünün karşıdan

görünüşünü çizdi. Baştaki tırtılın kafasına, anlaşılmaz parçalardan oluşan eklemli surata yakından bakmak için diz çöküp yanağı yola sürtünürken, bize uzaydan hayal edilebilecek kadar garip ve yabancı gelen yaratıklarla evreni nasıl paylaştığımızı düşünmüştü. Ama onlara isimler veriyor, sonra da onları görmez oluyorduk ya da boyutları bakmamıza engel oluyordu. Bu düşünceyi, şu sıralarda belki biraz gücenmiş olarak yoldan yukarı doğru dönüyor olması gereken June'a aktarmayı anımsattı kendisine.

June köpeklere sesleniyordu, önce İngilizce, sonra Fransızca. Mide bulantısını bastırmak için kendini zorlayarak konuşuyordu. Bir köpek sahibinin güvenli ses tonuyla ön bacaklarını ayırmış hâlâ hırlayan daha büyük olanına buyurdu.

"*Ça suffit*!"

Köpek duymadı. Gözünü kırpmadı. Sağ tarafında arkadaşı karnının üstünde öne doğru yayıldı. Havlamış olsalar, kendisini daha iyi hissederdi June. Hırlamaları bölen sessizlikler, bir şeyler tasarladıklarını akla getiriyordu. Hayvanların bir planı vardı. Büyük olanın çenelerinden yola bir damla salya düştü. Anında üstüne birkaç sinek kondu.

June fısıldadı, "Lütfen gidin. Lütfen. Ah Tanrım!" Ünlem, son ve en iyi şansının klasik düşüncesini aklına getirdi. Kendi içinde, Tanrı'nın varlığı için bir yer bulmaya çalıştı ve onun belli belirsiz dış hatlarını, kafatasının arkasında daha önce hiç dikkat etmediği önemli bir boşluğu sezdiğini düşündü. Bu boşluk sanki yükselip yukarı ve dışarı doğru taştı, ansızın metrelerce yüksekteki oval bir gölgeye, dalgalanan bir enerji ya da daha sonra açıklamaya çalıştığı gibi, kendisini çevreleyen ve içeren "renkli görünmez ışık" kılıfına aktı. Eğer bu Tanrı idiyse, aynı zamanda, tartışılmaz bir biçimde, kendisiydi. Ona yardım edebilecek miydi? Bu Varlık, ani, bencilce bir dönüşümden etkilenecek miydi? Çok belli, apaçık bir biçimde kendi öz varlığının bir uzantısına bir yakarış, bir sızlanma, yersiz gibi gözüktü. Bu büyük tehlike anında bile sıra dışı bir şey bulmuş olduğunu biliyordu ve onu yaşatıp araştırmaya kararlıydı.

Taşı bırakmadan sağ elini sırt çantasına kaydırdı. Bir gün önce yedikleri sosisin kalanını çıkartıp yere attı. Oraya ilk ulaşan köpeklerin küçüğü oldu ama yerini anında arkadaşına bıraktı. Sosis ve sarılı olduğu yağlı kâğıt, otuz saniyenin altında bir sürede mideye indi. Köpek ağzının suyu akarak ona döndü. İki dişin arasında

üçgen biçimli bir kâğıt parçası kalmıştı. Dişi olan, sosisin düştüğü yeri kokluyordu. June yeniden elini sırt çantasına daldırdı. Katlanmış giysi yığınlarının arasında sert bir şey hissetti. Bakalit saplı bir çakı çıkarttı. Daha büyük olan köpek ona doğru hızla iki adım attı. Üç metre uzaklıktaydı. Taşı sol eline geçirdi, bakaliti ağzına aldı ve bıçağını açtı. Hem onu hem taşı tek elle tutamazdı. Bir seçim yapmalıydı. Yedi santimlik ağzıyla çakı, son çareydi; ancak köpekler üstüne çıktığında kullanabilirdi. Onu sapı kendisine dönük olarak sırt çantasının üstüne koydu. Taşı yeniden sağ eline aldı ve geriye, ağaca yaslandı. Dehşet içinde avuçlaması taşın tamamını ısıtmıştı. Elini geri çekti. Artık saldırmak üzere olduğundan, sol bacağı iyice titriyordu.

Taş yere çarptı ve daha küçük taşları yola püskürttü. Büyük köpeği otuz santimle ıskalamıştı. Taşlar yüzüne sıçrayınca ürktü hayvan ama yerinden ayrılınadı ve hâlâ yemek bekleyerek burnunu çarpma noktasına indirdi. Yeniden June'a baktığında başını bir yana büküp kötü, balgamlı nefes sesi çıkartarak homurdandı. Tam korktuğu gibiydi. Tehlikeyi artırmıştı. Bir taş daha aldı eline. Dişi, kulaklarını düzleştirip ileriye atıldı. June'un atışı vahşice, umutsuzdu. Taş çok erken fırlamıştı elinden; kuvvetsizce bir yana düştü ve June'un hafifleyen kolu havayı kamçıladı.

Büyük köpek yere çöküp fırlamaya hazırlanmış, bir anlık dikkatsizliği bekliyordu. Kalçalarındaki kaslar kımıldıyordu. Bir arka pençe, etkiyi artırmak için eşelendi. June'un saniyeleri kalmıştı ve eli üçüncü taşın çevresindeydi. Taş köpeğin arkasına gitti ve yola çarptı. Ses köpeğin hafifçe arkasına dönmesine neden oldu ve o anda, o tek fazla saniyede, June harekete geçti. Yitirecek hiçbir şeyi yoktu. Bir vazgeçme hezeyanıyla saldırdı. Mutluluğu, son ayların umutları ve şimdi de bu sıra dışı ışığın ortaya çıkması bir çift terk edilmiş köpek tarafından yok edilmek üzere olduğu için, korkudan öfkeye geçmişti. Bıçağı sağ eline aldı, sırt çantasını kalkan gibi tuttu ve korkunç bir aaaaa! çığlığıyla köpeklere doğru koştu.

Dişi geri sıçradı. Ama büyük olan June'a saldırdı. Zıpladı. Hayvan çenelerini sırt çantasına geçirirken, June darbeyi karşılamak için öne eğildi. Köpek arka ayaklarının üstündeydi, June tek kolla onu tutuyordu. Ağırlığın altında iki büklüm oluyordu. Köpeğin suratı kendisininkinden santimlerce yüksekteydi. June bıçağı yukarıya doğru itti, hayvanın karnına ve yanlarına hızla üç kez sapladı.

Bıçağın o kadar kolay girmesine şaşırdı. Küçük, iyi bir bıçak. İlk darbede köpeğin sarı-kırmızı gözleri büyüdü. İkinci ve üçüncüde, sırt çantasını bırakmadan önce küçük bir köpeğinki gibi tiz, yürek parçalayıcı viyaklamalar çıkarttı. Sesin ve çığlığın yeniden yüreklendirmesiyle, dördüncü kez yukarı doğru saldırdı June. Ama hayvanın ağırlığı azalıyordu ve ıskaladı. Kolunun çizdiği daire dengesini bozdu ve yola kapaklandı.

Bıçak elinden fırlamıştı. Ensesi açıktaydı. Uzun, titreyen bir omuz silkmeyle sırtını kamburlaştırdı, kollarını ve bacaklarını topladı ve yüzünü elleriyle örttü. Artık gelebilirdi; tek düşüncesi buydu. Gelebilir.

Ama gelmedi. Başını kaldırmaya cesaret ettiğinde, köpeklerin yüz metre uzakta ve gerisingeri geldikleri yöne doğru hâlâ koşmakta olduklarını gördü.

Çeyrek saat sonra Bernard onu yolda oturur buldu. O ayağa kalkmasına yardım ederken, kısaca, iki köpeğin kendisini korkuttuğunu ve geri dönmek istediğini söyledi June. Bernard kanlı çakıyı görmedi, June da onu yerden almayı unuttu. Bernard ona Navacelles'e nefis inişi kaçırmanın ne kadar akılsızlık olacağını ve köpeklerle kendisinin ilgilenebileceğini söylemeye girişti. Ama June yürüyüp uzaklaşmaya başlamıştı bile. Böyle ani kararlarla baskı yapılacak birisi değildi o. Yerden June'un sırt çantasını aldığında, kanvasta bir sıra kavisli delik ve bir köpük izi gördü Bernard ama aklı June'a yetişmekteydi. Ona ulaştığında, June başını iki yana salladı. Başka söyleyecek bir şeyi yoktu.

Bernard kolunu çekip onu durdurdu. "En azından bunu bir konuşalım. Esaslı bir plan değişikliği bu, yani." Onun allak bullak olduğunu görebiliyor, kendi öfkesini kontrol altında tutmaya çalışıyordu. June kolunu çekip kurtardı ve yürümeyi sürdürdü. Adımlarında bir ruhsuzluk vardı. Bernard iki çantanın ağırlığıyla oflaya puflaya yeniden yetişti ona.

"Bir şey olmuş."

June'un sessizliği, bir onaydı.

"Tanrı aşkına söyle bana ne olduğunu."

"Söyleyemem." Yürümeyi sürdürüyordu.

Bernard bağırdı: "June! Bu ölçüyü aşıyor."

"Benden konuşmamı isteme. St. Maurice'e gitmeme yardım et Bernard. Lütfen."

June yanıt beklemedi. Tartışmayacaktı. Bernard onu hiç böyle görmemişti. Birden onun istediğini yapmaya karar verdi. Vadinin tepesine geri yürüdüler ve artan şiddetli sıcakta köy şatosunun kulesine doğru çayırı geçtiler.

Hôtel des Tilleuls'da June terasa çıkan merdivenleri tırmandı ve iki eliyle boyanmış metal masayı bir kayadan sarkarmış gibi kavrayarak ıhlamur ağaçlarının parçalı gölgesinde oturdu. Bernard da onun karşısına oturdu; ilk sorusunu sormak için soluğunu alıyordu ki June ellerini avuçları dışa dönük olarak kaldırıp başını salladı. Limonata sipariş ettiler. Beklerken, Bernard ona biraz ayrıntı vererek tırtıl trenini anlattı ve başka canlı türlerinin yabancı yapısıyla ilgili gözlemini anımsadı. June hep doğru zamanlarda olmasa da arada bir başıyla onayladı.

İşletme sahibi Madam Auriac içkilerini getirdi. Bir önceki akşam Bayan Tiggywinkle* adını vermiş oldukları çalışkan, anaç bir kadındı. Kocasını, 1940'ta Almanlar Belçika'dan sınırı geçtiklerinde yitirmişti. Çiftin İngiliz ve balayında olduğunu duyduğunda, onları ek ücret almadan banyolu bir odaya geçirmişti. Bir tepside limonata bardakları, üstünde Ricard markalı bir sürahi su ve şeker yerine bir fincan tabağında hâlâ karneye bağlı olan bal getirmişti. June'da bir tuhaflık olduğunu fark etti çünkü onun bardağını çok dikkatli bıraktı masaya. Sonra, Bernard'dan bir saniye önce, June'un sağ elini gördü ve üstündeki kanı yanlış anladığından onu kendi eline alıp bağırdı: "Çok kötü bir kesik bu, zavallı küçüğüm. Benimle içeri gel, ben ilgilenirim onunla."

June uysaldı. Ayağa kalkarken Madam Auriac onun elini tuttu. Kendini otelin içine götürülmeye bırakacaktı ki yüzü seğirdi ve bir şaşkınlık çığlığı gibi garip, yüksek bir ses çıkarttı. Bernard bir doğuma, bir düşüğe, ürpertici bir kadın felaketine tanık olacağı düşüncesiyle afallamış bir halde ayağa kalktı. Madam Auriac daha sakindi; genç İngiliz kadını yakaladı ve rahatlaması için yeniden sandalyesine oturttu. June bir dizi kuru, kesik kesik hıçkırık nöbetine kapıldı ve sonunda gözyaşları içinde kalarak çocuk gibi ağlamaya başladı.

---

* Tiggy winkle, 1900'lerin başlarında yazılmış bir çocuk kitabının ana karakteri olan kirpi. (ç. n.)

June yeniden konuşabilir hale geldiğinde, yaşadıklarını anlattı. Konyak istemiş olan Madam Auriac'a yakın oturdu. Bernard masanın karşısından onun elini tuttu ama başta bu June'u rahatlatmadı. Tehlikeli bir andaki yokluğu yüzünden onu bağışlamamıştı ve saçma tırtıllarını anlatması da kırgınlığını canlı tutmuştu. Ama öyküsünün can alıcı noktasına geldiğinde Bernard'ın yüzündeki şaşkınlık ve gurur ifadesini görünce, parmaklarını onunkilere kenetledi ve elini sevgiyle sıkışına karşılık verdi.

Madam Auriac garsona Belediye Başkanı'nı öğle uykusuna yattıysa bile alıp getirmesini söyledi. Bernard June'a sarıldı ve cesaretinden dolayı onu kutladı. Konyak midesini ısıtıyordu. Yaşadığının bitmiş olduğunu ilk kez fark etti June; olsa olsa canlı bir anıydı. İçinden başarıyla çıktığı bir öyküydü. Rahatlayınca, sevgili Bernard'a duyduğu aşkı anımsadı; öyle ki, Belediye Başkanı bölünmüş şekerlemesinden kaldırılıp tıraşsız ve yalpalayarak terasın merdivenlerini çıktığında, keyifli, kutlamalı, Madam Auriac'ın gülen yüzüyle biraz şiirsel bir manzarayla karşılaştı. Kendisini yatağından öğle sonrası güneşine çekip çıkartacak kadar acil ne olmuş olabileceğini bilmek isterken, pek doğal olarak sinirliydi.

Madam Auriac'ın Belediye Başkanı'nın üstünde otoritesi var gibiydi. Adam İngiliz çiftle el sıkıştıktan sonra, ona oturması söylendi. Bir konyağı suratsızca kabul etti. Madam garsona masaya bir demlik kahve getirtince yüzü güldü. Gerçek kahve hâlâ zor bulunan bir üründü. Bu gelen, en iyi Arap çekirdeklerindendi. Başkan kadehini üçüncü kez kaldırdı. *Vous êtes Anglais?** Ah, Clermont-Ferrand'da mühendislik eğitimi görmekte olan oğlu Britanya Seferberlik Kuvvetleri ile birlikte savaşmıştı ve hep derdi ki...

"Hector, onu sonra konuşuruz," dedi Madame Auriac. "Çok önemli bir durum var burada." Ve June'u yineleme yükünden kurtarmak için, sadece küçük süslemelerle onun yerine öyküyü anlattı. Ancak Madam Auriac bıçaklama öncesinde onu köpekle boğuştururken, araya girme gerekliliği hissetti June. Kasaba sakinleri bu kesintiyi gereksiz bir alçakgönüllülük olarak gördüklerini ellerini sallayarak belirttiler. Sonunda Madam Auriac June'un sırt çantasını ortaya çıkarttı. Belediye Başkanı dişlerinin arasından ıslık çalıp ka-

* (Fr.) İngiliz misiniz?

rarını açıkladı. "*Ç'est grave.*"* Vahşi, aç, belki de kuduz, biri yaraları yüzünden öfkeli iki köpek, elbette halk için tehlikeydi. İçkisini bitirir bitirmez yerel bazı insanları toplayacak ve onları hayvanları bulup vurmaları için vadiye gönderecekti. Ayrıca o taraftan ne yapılabileceğini öğrenmek için Navacelles'e telefon da edecekti.

Belediye Başkanı kalkmak üzere gibiydi. Derken boş kadehine uzanıp yeniden sandalyesine yerleşti.

"Bu bir kez daha başımıza geldi" dedi. "Geçen kış. Anımsıyor musun?"

"Haberim olmadı" dedi Mme Auriac.

"Geçen sefer tek köpekti. Ama aynı olay, aynı gerekçe."

"Gerekçe?" diye sordu Bernard.

"Yani bilmiyor muydun? Ah, *ç'est une histoire***." Kadehini Madam Auriac'a doğru itti, o da bara seslendi. Garson gelip Madam Auriac'ın kulağına fısıldadı. Bir el hareketi üstüne kendisine bir sandalye çekti. Derken, Madam Auriac'ın mutfakta çalışan kızı Monique elinde bir tepsiyle çıkageldi. Onun beyaz bir masa örtüsü yayıp üstüne iki şişe köy şarabı, bardaklar, bir sepet ekmek, bir çanak zeytin ve birkaç çatal bıçak koyabilmesi için kadehlerini ve fincanlarını kaldırdılar. Dışarıda, gölgeli terasın ötesindeki bağlarda ağustosböcekleri sıcak, kuru seslerini artırdılar. Güneyde hava ve ışık kadar önemli olan şimdiki zaman, öğle sonrası zamanı, günün geri kalanı boyunca dışarıya doğru dalgalanarak yuvarlandı ve nefis sereserpeliğiyle herkesi yükümlülüklerinden kurtararak yukarıya, kobalt mavisi gök kubbeye doğru uzayıp gitti.

Yeni bardakları şarapla doldurmuş olan Belediye Başkanı tam başlarken, Monique elinde sırlı kahverengi bir kaptaki domuz yahnisiyle yeniden geldi.

"Başlangıçta burası sessiz bir köydü; 40 ve 41 yıllarından söz ediyorum. Yavaş yavaş örgütleniyorduk ve işte, tarih, aile çatışmaları, saçma tartışmalar yüzünden nehir boyundaki köyün, Madière'nin dolaylarında oluşan bir grubun dışında bırakıldık. Ama sonra, 42'nin Mart ya da Nisan'ında, bazılarımız Antoinette hattının oluşmasına yardım etti. Yol, yukarıda, sahilde Sète civarından başlıyor, Seranne'dan geçiyor, buraya geliyor, Cévennes'a, oradan da yuka-

---

* (Fr.) Bu önemli.

** (Fr.) Tarihsel bir olay bu.

rıya, Clermont'a gidiyor. Pireneler'e ve İspanya'ya giden doğu-batı Philippe hattını kesiyor."

Bernard'ın bilerek boş boş bakmasını ve June'un gözlerini kucağına dikmesini yanlış anlayan Başkan, hemen açıklama yaptı.

"Nasıl bir şey olduğunu söyleyeceğim size. Örneğin ilk işimiz. Denizaltıyla Cap d'Agde'a getirilen radyo vericileri. Bizim bölüğümüz onları La Vacquerie'den Le Vigan'a üç gecede taşıdı. Sonra nereye gittiler bilmek istemiyorduk. Anlıyor musunuz?"

Bernard sabırsızca başıyla onayladı, sanki birden her şey netleşmiş gibiydi. June gözlerini aşağıda tuttu. Savaş zamanı yaptıkları işleri hiç konuşmamışlardı ve 1974'e kadar da konuşmayacaklardı. Bernard, Antoinette gibi çok önemsiz bir hatla hiçbir zaman doğrudan ilişkisi olmasa da değişik güzergâhlardaki çeşitli indirme noktaları için envanter tutmuştu. June, Vichy France'da* SOE** planı konusunda Özgür Fransızlar'la birlikte hareket eden bir grup için çalışmıştı ama o da Antoinette'le ilgili bir şey bilmiyordu. Belediye Başkanı'nın öyküsü boyunca Bernard ve June gözlerini birbirlerinden kaçırdılar.

"Yedi ay boyunca" dedi Belediye Başkanı, "Antoinette iyi iş gördü. Orada sadece bir avuç insandık. Ajanları ve onların radyo operatörlerini Kuzey'e geçirdik. Bazen yalnızca malzemeler oluyordu. Bir Kanadalı pilotu kıyıya..."

Madam Auriac bir sabırsızlık belirtisi gösterdi; garson da bir şişe konyak eşliğinde bunu daha önce defalarca duymuş olduklarını ya da Başkan'ın böbürlendiğini düşündüklerini ima etti. Madam Auriac alçak sesle Monique'le konuşuyor, bir sonraki yemekle ilgili talimatlar veriyordu.

"Ve sonra" dedi Belediye Başkanı, sesini yükselterek, "bir şey ters gitti. Birisi konuştu. Arboras'da iki kişi tutuklandı. Milis işte o zaman geldi."

Garson başını kibarca çevirip ıhlamur ağacının dibine tükürdü.

"Doğrudan hat boyunca ilerlediler, burada otele yerleştiler ve bütün köyü bir bir sorguya çektiler. Gururla söyleyebilirim ki hiçbir şey, ama kesinlikle hiçbir şey bulamayıp gittiler. Ne var ki, bu Antoinette'in sonunu getirdi ve ondan sonra St. Maurice zan altında

---

* İkinci Dünya Savaşı'nda Marshal Phillippe Pétain tarafından yönetilen Fransız Devleti'ne verilen yaygın isim. (ç. n.)

** Special Operations Executive. İkinci Dünya Savaşı sırasında Winston Churchill ve Hugh Dalton tarafından kurulan İngiliz gizli örgütü. (ç. n.)

kaldı. Kanyon boyunca kuzeye çıkan yolu denetlediğimiz, durup dururken anlaşıldı. Artık gizli değildik. Gece gündüz geliyorlardı. Muhbirleri işe aldılar. Antoinette bitmişti ve yeniden başlamak zordu. Cévennes Direnişçileri buraya bir adam gönderdi ve bir tartışma oldu. Biz kendi başımızaydık, bu doğru; ama aynı zamanda izlenmemiz de kolaydı ve Direniş bunu anlamadı. Arkamızda hiç gizlenecek yer olmayan Causse düzlüğü vardı. Önümüzde de, sadece aşağıya inen tek tük yoluyla kanyon.

Ama sonunda yeniden başladık, neredeyse anında da Doktor Boubel'ımız burada tutuklandı. Onu ta Lyon'a kadar götürdüler. Ona işkence edildi; konuşmadan öldüğünü sanıyoruz. Onun gittiği gün, Gestapo geldi. Köpekleriyle, dağlarda Direniş sığınaklarını bulma amacıyla kullanmakta oldukları devasa, çirkin hayvanlarla geldiler. Bize anlatılan buydu ama onların iz süren köpekler olduğuna hiç inanmadım. Bekçi köpekleriydiler, tazı değil. Gestapo bu köpeklerle geldi, köyün merkezinde bir eve el koydu ve orada üç gün kaldı. Ne istedikleri belli değildi. Kalkıp gittiler; on gün sonra geri döndüler; ondan iki hafta sonra da. Bölgede dolaşıp durdular; bir sonraki ortaya çıkışlarının ne zaman, nerede olacağını hiç bilmiyorduk. Bu köpeklerle kendilerini fazlasıyla göz önünde tutup herkesin işine burunlarını soktular. Amaçları gözdağı vermekti; işe de yaradı. Herkes bu köpeklerden ve onların tasmalarını tutanlardan korkuyordu. Bizim açımızdan, köyde devriye gezen köpekler varken gece dışarıda hareket etmek zordu. Ve o zamana kadar Milis muhbirleri de güzelce yerlerini almışlardı."

Belediye Başkanı şarabını iki uzun dikişte bitirip kadehini yeniden doldurdu.

"Sonra bu köpeklerin ya da en azından içlerinden birinin, asıl amacını anladık."

"Hector..." diye uyardı Madam Auriac. "Bunu değil..."

"Önce," dedi Başkan, "size Danielle Bertrand'la ilgili bir şey söylemeliyim..."

"Hector," dedi Madam Auriac, "genç hanım bu öyküyü dinlemek istemiyor."

Ama Belediye Başkanı'nın üstündeki bütün otoritesi içki karşısında yitirilmişti.

"Madam Bertrand'ın burada sevildiğini söylemek" diye açıkladı adam, "olası değil."

"Senin ve arkadaşlarının sayesinde" dedi Madam Auriac, usulca.

"Savaş başladıktan sonra geldi ve teyzesinden miras kalan köyün sınırındaki küçük bir yeri devraldı. Kocasının 1940'ta Lille yakınlarında öldürülmüş olduğunu söyledi, bu doğru olabilir de olmayabilir de."

Madam Auriac başını iki yana sallıyordu. Yeniden sandalyesine oturmuş, kollarını kavuşturmuştu.

"Kuşkulanmıştık. Belki de yanılıyorduk..."

Belediye Başkanı bunu Madam Auriac'a doğru söylemişti ama kadın ona bakmıyordu. Hoşnutsuzluğu, öfkeli bir sessizlik biçimini alıyordu. "Ama savaşta böyledir işte" diye sürdürdü adam sözlerini, konuşsaydı bunun aslında Madam Auriac'ın repliği olacağını anlatmak için elini açıp abartıyla sallayarak.

"Bizimle yaşamaya gelen bir yabancı, bir kadın ve hiç kimse parayı nereden bulduğunu bilmiyor, kimse yaşlı Madam Bertrand'ın bir yeğenden söz ettiğini anımsamıyor ve kadın çok soğuk, bütün gün mutfakta yığınla kitabın arasında oturuyor. Elbette kuşkulanırdık. Ondan hoşlanmıyorduk işte. Bütün bunları anlatıyorum çünkü Madam" –June'a dönmüştü– "söylemiş olduğum her şeye karşın Nisan 1944'ün olaylarının beni dehşete düşürdüğünü anlamanızı istiyorum. Derin bir üzüntü nedeniydi..."

Madam Auriac burnundan öfkeli bir homurtu çıkarttı. "Üzüntü!"

O anda Monique büyük bir güveç kabıyla geldi ve orada bulunan herkesin hayranlık sözcükleri, Madam Auriac'ın da hoşnutlukla yemeğin ana malzemesi kaz konservesini nasıl bulduğunu anlatarak karşılık vermesiyle, çeyrek saat boyunca bütün ilgi haklı olarak etli fasulyeye yöneldi.

Yemek bitince Başkan sözlerini sürdürdü. "Bir akşam işten sonra üç dört kişi tam da bu masada otururken Madam Bertrand'ın yoldan yukarı koşarak bize doğru geldiğini gördük. Kötü durumdaydı. Giysileri yırtılmıştı, burnu kanıyordu; kaşının üstünde de bir kesik vardı. Bağırıyordu; hayır, anlaşılmaz sesler çıkartıyordu ve şu merdivenlerden koşarak buraya çıkıp, Madam'ı aramak için içeriye..."

"Gestapo tarafından ırzına geçilmişti" dedi Madam Auriac çabucak. "Bağışlayın madam" diye ekledi ve elini June'un elinin üstüne koydu.

"Hepimiz öyle düşündük" dedi Belediye Başkanı.

Madam Auriac sesini yükseltti. "Nitekim doğruydu."

"Sonradan ortaya çıkarttığımız şey başkaydı. Pierre ve Henri Sauvy..."

"Ayyaşlar!"

"Nasıl olduğunu görmüşler. Bağışlayın Madam" –June'a– "ama Danielle Bertrand'ı bir sandalyeye bağlamışlar."

Madam Auriac hızla masaya vurdu. "Hector, sana söylüyorum. Bu hikâyenin burada anlatılmasına izin vermeyeceğim..."

Ama Hector, Bernard'a döndü. "Ona tecavüz eden Gestapo değildi. Kullandıkları..."

Madam Auriac ayağa kalkmıştı. "Şimdi masamı terk et ve bir daha asla burada yiyip içme!"

Hector durakladı, sonra omuz silkti ve sandalyesinden kalkmak üzereyken June sordu. "Ne kullandılar? Neden söz ediyorsunuz Mösyö?"

Öyküsünü anlatmaya çok hevesli olan Belediye Başkanı bu doğrudan soru karşısında telaşlandı. "Anlamanız gerek Madam... Sauvy kardeşler bunu pencereden kendi gözleriyle görmüşler... ve bunun Lyon ve Paris'teki sorgulama merkezlerinde de olmuş olduğunu duyduk sonradan. Yalın gerçek şu; bir hayvan, eğitilebilir..."

Sonunda Madam Auriac patladı. "Yalın gerçek mi? Ben buradaki tek kişi, bu köyde Danielle'i tanıyan tek kişi olduğuma göre, sana yalın gerçeği söyleyeyim!"

Öfkeden küplere binmiş bir halde dimdik ayakta durdu. Ona inanmamak mümkün değildi diye düşündüğünü anımsıyordu Bernard. Başkan kendisine dalkavuk görüntüsü veren bir durumda, hâlâ yarı ayaktaydı.

"Yalın gerçek şu ki, Sauvy kardeşler bir çift ayyaş; sen ve senin kafadarların da Danielle Bertrand'ı hor görüyordunuz çünkü güzeldi, yalnız yaşıyordu ve size ya da başkalarına herhangi bir açıklama borçlu olmadığını düşünüyordu. Başına bu korkunç şey geldiğinde, Gestapo'ya karşı ona destek verdiniz mi? Hayır, onların tarafını tuttunuz. Bu öyküyle, bu korkunç öyküyle, onun utancını katladınız. Hepiniz bir çift ayyaşa inanmaya dünden hazırdınız. Bu sizi çok keyiflendirdi. Danielle için bir utanç nedeni daha. Bundan söz etmekten vazgeçemediniz. O zavallı kadını köyden uzaklaştırdınız. Ama o topunuzdan daha değerliydi; bu sizin utancınız, hepinizin ama özellikle de senin Hector, bulunduğun pozisyon nedeniyle. O

yüzden şimdi sana söylüyorum. Bu iğrenç hikâyenin anlatıldığını bir daha duymak istemiyorum. Anlıyor musun? Bir daha asla!"

Madam Auriac yerine oturdu. Belediye Başkanı onun söylediklerine karşı çıkmayarak aynı şeyi yapmaya hak kazandığını düşünmüş gibiydi. Monique tabakları toplarken kimse konuşmadı.

Sonra June boğazını temizledi. "Peki benim bu sabah gördüğüm köpekler?"

Başkan alçak sesle konuştu. "Aynıları, madam. Gestapo köpekleri. Bakın, her şey değiştiğinde olayın üstünden çok geçmemişti. Müttefik kuvvetler Normandiya'ya çıkıyorlardı. Onlar ilerlemeye başlayınca, Almanlar birliklerini savaşmaları için kuzeye çekmeye koyuldular. Buradaki grup, yerel halkın gözünü korkutmanın dışında yararlı hiçbir şey yapmıyordu; o yüzden, ilk gidenler arasında yer aldılar. Köpekler geride bırakıldı ve vahşileştiler. Çok uzun dayanacaklarını sanmıyorduk ama koyunlardan geçindiler. İki yıldır artık tehdit oluşturuyorlar. Ama siz merak etmeyin, madam. Bugün öğleden sonra o ikisi vurulacak."

Bu cömert vaatle kendine saygısını yeniden kazanan Başkan, kadehini tekrar boşalttı, doldurdu ve kaldırdı. "Barışa!"

Ama Madam Auriac'a doğru atılan hızlı bakışlar, onun kollarını kavuşturmuş oturduğunu ve Başkan'ın kadeh kaldırmasına verdiği karşılığın gönülsüz olduğunu gösterdi.

Konyak, şarap ve uzayan öğle yemeğinden sonra Belediye Başkanı o akşamüstü vadiye bir köylü grubu göndermeyi başaramadı. Ertesi sabaha kadar da herhangi bir şey olmadı. Bernard hırçınlaştı. Önlerinde uzanmış olan Dolmen de la Prunarède yürüyüşüne hâlâ hazırdı. Kahvaltıdan hemen sonra Belediye Başkanı'nın evine gitmek istedi. Ancak June rahatlamıştı. İlgilenmesi gereken konular vardı ve yorucu bir yürüyüş artık işine gelmiyordu. Daha önce hissetmiş olduğu eve doğru çekilme duygusu, her zamankinden güçlüydü. Artık bunun için dört dörtlük bir gerekçesi vardı. Köpeklerin ölüsünü ayağının dibinde görse bile Navacelle'e yürümeye hiç niyeti olmadığını Bernard'a açıkça söyledi. Bernard esip gürledi ama onun anladığını biliyordu June. Kahvaltı servisini kendisi yapan Madam Auriac da anladı. Onlara La Vacquerie'ye doğru güneye devam edip sonra da Causse düzlüğünden Les Salces köyüne

inmeden önce bir tepeye tırmanan "doux et beau"* yoldan söz etti. En fazla bir kilometre ilerisinde de kuzenlerinin onları küçük bir ödeme karşılığında gece rahat ettireceği St. Privat vardı. Sonrasında Lodève'e doğru bir günlük güzel bir yürüyüşleri olurdu. Çok kolay! Bir harita çizdi, kuzenlerinin isimlerini ve adreslerini yazdı, su şişelerini doldurdu, her birine birer şeftali verdi ve yanaklarına minik öpücükler kondurup –o zamanlar İngilizlere değişik gelen bir âdet– June'u özel olarak kucaklamadan önce, onlarla birlikte yolun küçük bir bölümünü yürüdü.

St. Maurice ile La Vacquerie arasındaki Causse de Larzac, gerçekten de daha batıdaki çalılık vahşi araziden rahattı. Ben de o yoldan defalarca yürüdüm. Bu, belki de çiftlikler, yani *mas*lar, birbirlerine daha yakın olduğu ve onların rahatlatıcı etkisi bütün yola yayıldığı için böyle; belki de *polje*'nin, dik açılarla Kanyon'a akan tarihöncesi bir nehir yatağının antik etkisi yüzünden. Sekiz yüz metre uzanan bir yol, adeta bir tünel boyunca gül çalıları, o günlerde garip bir yaşlı hanım tarafından çalışamayacak kadar ihtiyarlamış eşeklere ayrılmış bir çayırdaki çiy göletinden geçiyordu. İşte genç çiftin gölgelik bir köşeye uzanıp –ne olur ne olmaz yoldan bir geçen olursa diye– sessizce iki akşam önceki sevecen ve rahat birleşmeyi yeniden yaşadığı yer, onun yakınındaydı.

Sabahın ilerleyen saatlerinde ağır aksak köye girdiler. Lodève'den gelen yol 1865'te yapılmadan önce, La Vacquerie, Causse'dan Montpellier'ye giden ana araba yolunda yer alıyordu. St. Maurice'teki gibi, otel restoranı hâlâ duruyor; Bernard'la June da burada, dar kaldırımdaki sandalyelere sırtlarını duvara verip oturarak biralarını yudumladılar ve öğle yemeği siparişi verdiler. June yeniden sessizleşmişti. Gördüğü ya da hissettiği renkli ışıktan söz etmek istiyordu ama Bernard'ın ciddiye almayacağından emindi. Ayrıca Belediye Başkanı'nın öyküsünü de konuşmak istiyordu ama Bernard onun tek sözüne bile inanmadığını çoktan söylemişti. İstediği, laf yarıştırmak değildi ama sessizlik, sonraki haftalarda daha da büyüyecek bir içerlemeye yol açıyordu.

Yakınlarda, anayolun çatallaştığı yerde, taş bir kaidenin üstünde demir bir haç vardı. İngiliz çift izlerken, bir taş işçisi yarım düzine yeni isim yontuyordu. Sokağın öbür ucunda, bir kapının

* (Fr.) Tatlı ve güzel.

koyu gölgesinde siyahlar giymiş gençten bir kadın da izliyordu. O kadar soluk tenliydi ki, önce bir çeşit yıpratıcı hastalığı olduğunu düşündüler. Bir eliyle eşarbının kenarını ağzını kapatacak şekilde tutmuş, hiç kımıldamadan duruyordu. Taş ustası utanmış gibiydi; çalıştığı sürece ona arkası dönük durdu. Çeyrek saat sonra mavi işçi tulumu içinde yaşlı bir adam yumuşak terlikli ayaklarını sürüyerek geldi ve tek sözcük etmeden kadını elinden tutup uzaklaştırdı. İşletmeci dışarı çıktığında, salatalarını masaya koyarken yolun öbür tarafına, boş alana doğru başını salladı ve "*Trois. Mari et deux freres*"* diye mırıldandı.

Bu hüzünlü olay, yemekten ağırlaşmış bir halde sıcakta Bergerie de Tédenat'ya tırmanmaya uğraşırken de peşlerini bırakmadı. Önlerinde uzanan açık alana çıkmadan önce yarı yolda bir grup çamın gölgesinde durdular. Bernard bu anı yaşamının sonuna kadar anımsayacaktı. Şişelerinden sularını içerlerken, yeni biten savaş yüzünden sarsıldı; tarihsel, jeopolitik gerçekliğinden değil, çok katlılığı, kişisel hüzünlerin neredeyse sonsuzluğu, kıtayı, hiç azalmadan, toz gibi, ayrı ayrı kimlikleri meçhul kalacak sporlar gibi kaplayan bireylerin içinde, bütünü herhangi birisinin anlayabileceğinden daha fazla keder yansıtan küçük küçük parçalara ayrılmış sınırsız yas yüzünden; bir koca ve iki erkek kardeş için siyahlara bürünmüş kadın gibi yüz binlercesi, milyonlarcası tarafından sessizce katlanılan bir yük, her bir acı, başka türlü de sonuçlanmış olabilecek özel, dallı budaklı, tutkulu bir aşk hikâyesi. Sanki daha önce savaşı hiç düşünmemiş gibiydi; bedelini... İşinin ayrıntılarıyla, onu iyi yapmakla uğraşmıştı ve savaş hedefleriyle ilgili olarak en çok düşündüğü, kazanmak, ölüm istatistikleri, yıkım istatistikleri ve savaş sonrası kalkınma olmuştu. İlk kez, felaketin duygusal boyutlarını algıladı; bütün o benzersiz ve yalnız ölümler, onların yol açtığı, konferanslarda, gazete manşetlerinde, tarihte yer bulmayan ve sessizce evlere, mutfaklara, paylaşılmayan yataklara ve acı dolu anılara çekilen, yine benzersiz ve yalnız bütün o keder. Bu, 1946'da, Languedoc'ta bir çam ağacının yanında Bernard'ın üstüne çöktü; June'la paylaşabileceği bir gözlem olarak değil, derin bir kaygı, kendisini perişan edip sessizliğe gömen bir gerçeği görme, sonra da bir soru olarak: Unutmanın insalık dışı, anımsamanın ise sürekli

* (Fr.) Üç kişi. Bir koca, iki erkek kardeş.

bir işkence olacağı bu tozla, bu sporlarla kaplı bir Avrupa'dan, nasıl olur da iyi bir şey çıkabilirdi?

June, Bernard'ın o anı nasıl tanımladığını biliyordu ama siyahlar giymiş kadınla ilgili anının aslında kendisinin olduğunu ileri sürüyordu. Ben 1989'da La Vacquerie'den geçerek dolmene yürürken, anıtın kaidesinde Latince alıntılar yazılı olduğunu gördüm. Savaşta ölenlerin isimleri yoktu.

Onlar tepeye ulaşana kadar ruh halleri yeniden düzelmişti. Arkalarında kanyona doğru güzel bir manzara vardı ve sabah yürüdükleri yolu on iki kilometre uzakta sanki bir haritadaymış gibi görebiliyorlardı. İşte bu noktada kaybolmaya başladılar. Madam Auriac'ın çizimi Bergerie de Tédenat'dan geçen yoldan ne zaman ayrılmaları gerektiğini net olarak göstermiyordu. Avcılar tarafından açılmış dağ kekiği ve lavanta çalılarının arasından geçen patikalardan birinin çekiciliğine kapılarak çok erken saptılar. June'la Bernard sorun etmedi bunu. Hava koşullarının kuleler ve yıkılmış kemerler biçiminde aşındırdığı dolomit kayaların yeryüzü uzantıları manzaraya yayılmıştı ve nefis bir bahçe tarafından ele geçirilen bir tarihöncesi köyünün kalıntıları arasında yürüyormuşsunuz izlenimi veriyordu. Doğru olduğunu düşündükleri yönde keyif içinde bir saatten fazla dolanıp durdular. Üstünde Pas de l'Azé'nin altından Les Salces'a dik inişi sağlayan patikayı bulacakları geniş, kumlu bir yol arıyor olmaları gerekiyordu. En iyi haritayla bile onu bulmak zor olurdu.

Öğle sonrası yerini akşamüstüne bıraktığında, kendilerini yorgun ve öfkeli hissetmeye başladılar. Bergerie de Tédenat, ufuk çizgisine oturmuş uzun, alçak bir ağıldı ve kendilerini yeniden ona götürecek eğimi sallana sallana çıkıyorlardı ki batıdan garip bir çang çung sesi duydular. Ses kendilerine yaklaşırken, sanki orkestra çanları, ksilofonlar ve marimbalar birlikte çalmak için çılgınca yarışıyorlarmış gibi binlerce vurgulu melodik bir tınıya dönüştü. Bernard'a düzgün kayalara damlayan soğuk suyu anımsattı bu.

Yolda büyülenmiş gibi durup beklediler. İlk gördükleri, alçak, hâlâ kızgın güneşin arkadan aydınlattığı koyu sarı toz bulutu oldu ve sonra ilk koyun, patikadaki bir dönemeçten çıktı, bu ani karşılaşma yüzünden irkildi ama ardından gelen dalgalı koyun nehrine doğru geri dönemedi. Bernard ve June bir kayaya tırmanarak yükselen toz bulutunun ve çanların yaygarasının içinde durup sürünün geçmesini beklediler.

Arkadan tırıs giden çoban köpeği, yanlarından geçerken onları fark etti ama hiç ilgilenmedi. 50 metreden daha fazla bir uzaklıkta, çoban –*berger*– vardı. Tıpkı köpeği gibi o da onları gördü ama hiç yadırgamadı. June yola, onun önüne atlayıp Les Salces yolunu sormasaydı, hafif bir baş eğmenin ötesinde bir şey yapmadan geçip gidecekti. Tamamen durmadan önce birkaç adım daha attı ve hemen konuşmadı. Çobanlarda âdet olduğu üzere kalın, aşağıya sarkan bir bıyığı ve onlarınki gibi geniş siperlikli bir şapkası vardı. Bernard bir aldatmaca sezdi ve kendi şapkasını çıkartmak istedi. Kullandığı Dijon bölgesi Fransızcasının anlaşılmaz olabileceğini düşünen June, söylemiş olduklarını yavaşça yinelemeye başlamıştı. Berger, omuzlarındaki yıpranmış örtüyü düzeltti, koyunların bulunduğu tarafa doğru başıyla onayladı ve hızla sürünün başına yürüdü. Ne mırıldandığını anlayamadılar ama onu izlemelerini istediğini varsaydılar.

Yirmi dakika sonra *berger* çamların arasındaki bir açıklıktan döndü, köpek de sürüyü yönlendirip oradan geçirdi. Bernard ve June buradan daha önce üç ya da dört kez geçmişlerdi. Alçalan güneş, morumsu alçak tepelerin basık dorukları ve önlerine serilen uzaktaki denizle, kendilerini kayanın kıyısındaki küçük bir açıklıkta buldular. Bu, tam da üç gün önce sabah ışığında yukarıdan, Lodève'den hayranlıkla izlemiş oldukları manzaraydı. Düzlüğün kıyısındaydılar ve alçalmaya başlıyorlardı. Eve dönüyorlardı.

June, çoktan kapıldığı, yaşamını, sonra Jenny'ninkini, sonra benimkini ve çocuklarımızınkini dolduracak olan telaşlı bir sevinç önsezisinin heyecanıyla, kaya sınırının önündeki küçük alanda koyunlara çarpa çarpa çobana teşekkür etmek üzere döndü. Köpek, dağılmalarını önleyerek sürüyü devasa bir kaya kütlesinin, Pas de l'Azé'nin altından geçen parke taşı dar yoldan indirmeye başlamıştı bile. "Çok güzel" diye seslendi June, çanlara doğru. Adam dönüp ona baktı. Bu sözcükler hiçbir şey ifade etmedi ona. Arkasını döndü; June'la Bernard da aşağıya doğru onu izlediler.

Belki de evi düşünmek çobanı da etkiliyordu ya da belki –ki bu Bernard'ın daha kötücül yorumuydu– aşağıya inerken daha konuşkan davranması aklında çoktan bir plan olduğunu gösteriyordu. Bu kadar erken bir dönemde koyunları Causse'a getirmek olağan değil diye açıkladı *berger*. *Transhumance**, Eylül'de başlardı. Ama kısa süre

* İyi otlak için yayla göçü. (ç. n.)

önce erkek kardeşi bir motosiklet kazasında ölmüştü, o da çeşitli işleri düzenlemek için aşağıya iniyordu. İki sürü birleştirilecekti, koyunlardan bazıları elden çıkartılacaktı; satılacak mallar, temizlenecek borçlar vardı. Uzun duraklamalı bu açıklama, onları bir meşe korusunun içinden, adamın amcasına ait yıkık bir ahırdan, kurumuş bir dere yatağının karşısına, oradan yine pırnal meşelerinin arasından, en sonunda çamlarla kaplı bir tepenin çevresinden dolanarak üzüm bağları ve meşelerle dolu bir vadiye doğru çıkıntı yapan, güneşin aydınlattığı geniş, yassı, kayalık arazinin üstüne çıkana kadar uzun bir yol boyunca götürdü. Aşağıda, en çok bir buçuk kilometre uzakta, incecik bir derenin kestiği küçük bir vadinin kenarına tünemiş St. Privat köyü vardı. Batmakta olan güneşte aşağıdaki vadiyi olduğu gibi gören, gri taş bir ahır, tepedeki sıra sıra setlerin arasına güzelce yerleşmişti. Bitişiğinde, köpeğin son koyunu kovaladığı küçük bir çayırlık vardı. Kuzeye doğru dümdüz yükselip bükülerek kuzeybatıya dönen amfi biçiminde devasa bir kayalık, plato sınırının falezlerini oluşturuyordu.

Berger su almak için pınara giderken onları gelip ahırın dışında oturmaya davet etti. June'la Bernard sırtlarını sıcak, eğri büğrü duvara vererek taş bir çıkıntıya oturup güneşin Lodève yönündeki tepelerin ardında batışını izlediler. O batarken hava morumsu bir renk aldı, içinden yeni, serin bir esinti ayrıştı, ağustosböcekleri seslerini ayarladı. İkisi de konuşmadı. *Berger* suyla dolu bir şarap şişesiyle döndü; elden ele geçirdiler. Bernard Madam Auriac'ın şeftalilerini dilimleyip herkese verdi. Adını hâlâ bilmedikleri *berger* konuşacaklarını tüketmiş, kendi içine dönmüştü. Ama sessizliği rahatlatıcıydı, samimiydi; üçü orada sıralanmış batıda gökyüzünün alevlenmesini izlerlerken, ortada oturan June, içine yayılan bir huzur ve ferahlık hissetti. Hoşnutluğunun, ona daha önce gerçekten mutluluğun ne olduğunu hiç bilmediğini düşündüren bir derinliği ve dinginliği vardı. İki akşam önce Dolmen de la Prunarède'de yaşamış olduğu şey, bunun, yoğun konuşmalar, iyi niyet gösterileri, yabancıların fiziksel koşullarındaki iyileşmelerle ilgili planlar yüzünden amacına ulaşamamış bir ön uyarısıydı. O anla şimdikinin arasında, siyah köpekler ve artık göremediği ama varlığı neşesini destekleyen oval ışık seriliydi.

Platonun yüksek kayalığının altına büzülmüş bu küçük arazi parçasında güvendeydi. Kendisi, kendisine teslim edilmişti; değiş-

tirilmişti. Bu, şimdi, burada. Varoluşun dayatması kuşkusuz bu olmalıydı ve çok ender olarak içinde bulunulan zamanda, şu anda bütün sadeliğiyle tadını çıkartma şansı bulunuyordu: Kararmakta olan kıpırtısız yaz havası, ayakların altında ezilen dağ kekiğinin kokusu, istekliliği, giderilmiş susuzluğu, tişörtünden hissedebildiği sıcak taş, şeftalinin ağızda bıraktığı tat, elindeki yapış yapışlık, yorgun bacakları, terli, parlak, tozlu bitkinliği, bu gözden uzak ve sevimli yer ve bu iki adam; biri, bildiği ve sevdiği, öbürü, sessizliğine güvendiği ve kendisinin bir sonraki kaçınılmaz adımı atmasını beklediğinden emin olduğu...

Alıırın içini görüp göremeyeceğini sorduğunda, adam sanki soru tamamlanmadan ayağa kalkıp kuzey uçtaki giriş kapısına doğru yürümeye başladı. Bernard kımıldayamayacak kadar rahat olduğunu söyledi. June çobanın peşinden mutlak karanlığa girdi. Adam bir lamba yakıp kendisi için havaya kaldırdı. June bir iki adım atıp durdu. Tatlı bir saman ve toz kokusu vardı. Uzun, ambara benzeyen, sivri çatılı, bir köşesinden çökmüş kemerli taş bir tavanla iki kata bölünmüş bir yapının içindeydi. Zemin, sıkıştırılmış topraktı. June bir dakika sessizce durdu, adam da sabırla bekledi. Sonunda dönüp "*Combien*?"* diye sorduğunda, adamın fiyatı hazırdı.

Otuz beş pounda denk gelen bir rakam tutuyordu, seksen dönüm de arazisi vardı. June'un harekete geçmeye yetecek birikimi vardı ama yapmış olduğu şeyi Bernard'a söyleyecek cesareti ertesi gün akşamüstünden önce toplayamadı. Önce İngiltere'de bir ev almaları gerektiği ya da her yerde bu kadar evsiz insan varken iki ev sahibi olmanın ayıp olduğu gibi mantıklı savunma yağmuruyla ona engel olmaya çalışmayarak şaşırttı Bernard. Jenny ertesi yıl doğdu ve June birkaç küçük düzenleme yapmaya niyet ettiği1948 yazına kadar kır evine dönmedi. Büyümekte olan aileye yer sağlamak için yerel tarzda bazı yeni yapılar eklendi. 1955'te, pınardan her tarafa su çekildi. 1958'de elektrik bağlandı. Yıllar içinde June terasları onardı, kendi ekmiş olduğu şeftali ve zeytin bostanlarını sulamak için ikinci, daha küçük bir kaynak suyu çekti ve tepenin kıyısında yetişen şimşir çalılarından tam İngiliz tarzı sevimli bir labirent yaptı.

---

* (Fr.) Ne kadar?

1951'de üçüncü çocuğu doğduktan sonra June Fransa'da yaşamaya karar verdi. Çoğunlukla çocukları da yanındaydı. Arada bir, Londra'da babalarıyla uzun dönemler geçiriyorlardı. 1957'de St. Jean de la Blacquière'deki mahalle okullarına gittiler. 1960'ta Jenny Lodève'deki liseye geçti. Tremaine çocukları, küçüklükleri süresince trenlerde sevecen hanımlar ya da enerjik bakıcılar eşliğinde birlikte yaşayamayan ama tamamen de ayrılamayan ana babaları arasında bir İngiltere'ye bir Fransa'ya gönderilip durdular. Kötülüğün ve Tanrı'nın varlığına inanmış ve her ikisinin de komünizmle uyumsuz olduğundan emin olan June, ne Bernard'ı ikna edebildiğini ne de onu bırakabildiğini fark etti. Bernard da kendi adına, June'u seviyordu ve onun kendini kapatmış, sosyal sorumluluktan yoksun yaşamı yüzünden çileden çıkıyordu.

Bernard, Süveyş Krizi sırasında Parti'den ayrıldı ve "aklın sesi" oldu. Yazdığı Nasır'ın biyografisi dikkatleri onun üstüne çekti ve ondan kısa süre sonra BBC tartışma programlarının canlı, saygın radikali oldu. 1961'de bir ara seçimde İşçi Partisi'nden adaylığını koydu ve namusuyla kaybetti. 1964'te yeniden denedi ve başardı. Aşağı yukarı o sıralarda Jenny üniversiteye gitti; kızının fazlasıyla Bernard'ın etkisi altında olmasından korkan June, ilk döneminde, ebeveynlerin bazen evden uzaklaşan çocuklarına gönderdiği o eski moda, önerilerle dolu mektuplardan birini yazdı. Mektupta, "adanmış entelektüellerin toplumsal değişimi yönetmek için düşündükleri" soyut prensiplere hiç inanmadığını yazdı June. Bütün inanabildiğinin, "kısa vadeli, pratik, uygulanabilir hedefler olduğunu, herkesin kendi yaşamının sorumluluğunu alması ve onu önce manevi, gerekirse de maddi yönden geliştirmeye çabalaması gerektiğini" söyledi Jenny'ye ve ekledi: "Bir insanın politik görüşlerini hiç iplemiyorum. Bana göre, geçen yıl Londra'da bir yemekte tanıştığım ve bütün gece masadaki herkesle tartışan Hugh Wall (Bernard'ın politika çevresinden arkadaşı), suçlamaya bayıldığı zorbalardan daha iyi değil...'

Yaşamı boyunca üç kitap yayımladı June. Ellilerin ortalarında, *Mistik İncelik: Avilalı St. Teresa'dan seçme yazılar*. On yıl sonra, *Languedoc'un Kır Çiçekleri*, ondan iki yıl sonra da, kısa, kullanışlı bir kitapçık, *On Meditasyon*. Ara sıra yaptığı İngiltere gezileri, yıllar geçtikçe giderek seyrekleşti. 1982'de hastalığı onu İngiltere'ye gitmek zorunda bırakana kadar, çalışarak, meditasyon yaparak, evle ilgilenerek kır evinde kaldı.

Yakın zamanda, June'la 1987'deki ölümünden bir ay önce yaptığımız en son konuşmanın tarihini taşıyan iki sayfalık steno notu buldum: "Jeremy, o sabah kötülükle yüz yüze geldim ben. O zaman tam bilmiyordum ama korkumun arasında hissettim: Bu hayvanlar, hiçbir sosyal kuramın açıklayamayacağı kadar sapkın ruhlu insanların alçalmış hayal güçlerinin eserleriydi. Sözünü ettiğim kötülük, hepimizin içinde var. Bir bireyi, özel yaşamları, bir aileyi ele geçiriyor ve sonra da en çok çocuklar acı çekiyor. Ardından, koşullar olgunlaştığında, değişik ülkelerde, değişik zamanlarda, korkunç bir zalimlik, yaşama karşı bir kötülük patlak veriyor ve herkes kendi içindeki nefretin derinliğine şaşırıyor. Sonra yeniden dibe çöküyor ve bekliyor. Bu, yüreklerimizde olan bir şey.

Benim bir kaçık olduğumu düşündüğünü görebiliyorum. Önemli değil. Bildiğim, bu. İnsan doğası, insan yüreği, ruh, öz, bilincin kendisi –nasıl istersen öyle adlandır– sonuçta üstünde uğraşmamız gereken o. Onun gelişmesi ve yayılması gerek; yoksa kederimizin ölçüsü asla azalmaz. Benim kendi küçük keşfim şöyle: Bu değişim mümkün; buna gücümüz var. İç dünyada ne kadar yavaş olursa olsun bir devrim yapmadan, büyük düşüncelerimizin hepsi değersiz. Eğer herhangi bir zamanda birbirimizle barış içinde olacaksak, kendimizin üstünde çalışmalıyız. Bu olacak, demiyorum. Büyük olasılıkla, olmayacak. Eğer olursa, ki bu kuşaklar alabilir, ondan fışkıran iyilik, toplumlarımızı herhangi bir grup insanın ya da birtakım düşüncelerin kontrolünde olmaksızın, planlanmamış, öngörülememiş bir tarzda biçimlendirir..."

Okumayı bitirir bitirmez Bernard'ın hayaleti karşımda belirdi. Uzun bacaklarıyla ayak ayak üstüne attı ve parmaklarını külah biçimine getirdi. "Kötülükle yüz yüze mi? Onun o gün neyle karşılaştığını söyleyeyim sana: İyi bir öğle yemeği ve bir damla şeytani köy dedikodusu! İç dünyaya gelince, sevgili oğlum, boş mideyle bir dene onlardan birini. Ya da temiz su olmadan. Veya bir odayı yedi kişiyle paylaşırken. Şimdi, elbette *hepimizin* Fransa'da ikinci evi olduğunda... Bu aşırı kalabalık gezegende işlerin nereye doğru gittiğini görüyorsun, birtakım fikirlere gereksinimimiz *gerçekten* var, hem de çok iyilerine!"

June soluk aldı. Hesaplaşıyorlardı...

June'un ölümüyle kır evi bize miras kaldığından beri, Jenny, ben ve çocuklarımız, bütün tatillerimizi burada geçiriyoruz. Yazın

kendimi akşamın son eflatun ışığında, tek başıma, June'un hep yattığı ılgın ağacının altındaki hamakta, dünyanın tarihsel ve bireysel güçlerini, bu yerin bizim olmasını sağlamak için sıralanıp birleşmek zorunda kalmış devasa ve minicik akıntıları düşünür bulduğum zamanlar oldu: Bir dünya savaşı, onun bitiminde, sabırsızca özgürlüklerini deneyimlemek isteyen bir çift, arabalı bir hükümet görevlisi, Direniş hareketi, Alman Haber Alma Servisi, bir çakı, Madam Auriac'ın önerdiği yürüyüş, "*doux et beau*", genç bir adamın motosiklette ölümü, onun çoban erkek kardeşinin temizlemek zorunda olduğu borçlar ve June'un bu güneşli arazi çıkıntısında güvenliği ve dönüşümü bulması.

Ama sık sık siyah köpekler geliyor aklıma. Onlara nasıl bir mutluluk borçlu olduğumu düşününce, özellikle de onları hayvan olarak değil, hayalet tazılar, cisimleşmeler olarak düşündüğümde, bana üzüntü veriyorlar. June yaşamı boyunca onları zaman zaman gördüğünü söyledi bana, uykuya dalmadan önceki sersemlemiş saniyelerde retinanın üstünde gerçekten gördüğünü. Vis Kanyonu'nun içlerine doğru yoldaki patikadan aşağıya koşuyorlar, daha büyük olanı ardında beyaz taşların üzerine bir kan izi bırakıyor. Gölge hattını geçip güneşin hiç erişemediği ve sevimli, sarhoş belediye başkanının onları kovalamak için adamlarını göndermeyeceği derinliklere ilerleyen köpekler, gecenin kör karanlığında nehri aşarak düzlüğü geçmek için öbür tarafta yukarıya doğru bir yoldan güçlükle tırmanıyorlar ve uyku bastırırken June'dan uzaklaşıp seher vaktinin griliğinde kara izlere dönüşüyor, Avrupa'da bir yerde, bir başka zamanda musallat olmak için dönüp gelecekleri dağların eteklerine doğru gittikçe silikleşiyorlar.

YAPI KREDİ YAYINLARI / YENİLERDEN SEÇMELER

Haz. Erkan Irmak
Benim Adım Kırmızı Üzerine Yazılar

A.N. Wilson
Tolstoy

Behçet Necatigil
Konuş ki Göreyim Seni
Vaktin Zulmüne Karşı – Düzyazılar 3
Dost Meclislerinde Kasideler

Camille Laurens
On Dört Yaşındaki Küçük Dansçı

Yıldıray Erdener
Kars'ta Çobanoğlu Kahvehanesi'nde Âşık Karşılaşmaları – Âşıklık Geleneğinin Şamanizm ve Sufizmle Olan Tarihsel Bağları

Franz Kafka
Şato
Ceza Sömürgesi
Dönüşüm

Amin Maalouf
Uygarlıkların Batışı
Empedokles'in Dostları

Hal Herzog
Sevdiklerimiz, Tiksindiklerimiz, Yediklerimiz – Hayvanlar Hakkında Tutarlı Düşünmek Neden Bu Kadar Zordur?

Nâzım Hikmet
Benerci Kendini Niçin Öldürdü?
Kemal Tahir'e Mahpusaneden Mektuplar

Doğan Tekeli
Çebiş Evi'nden Hisartepe'ye

Doğan Yarıcı
Hodan

Abdülhalik Renda
Günlükler 1920-1950
Hatırat

Metin And
Dionisos ve Anadolu Köylüsü
Kısa Türk Tiyatrosu Tarihi
Osmanlı Tasvir Sanatları: 2 – Çarşı Ressamları

Elif Sofya
Hayhuy

William Faulkner
Emily'ye Bir Gül – Seçme Öyküler

Elmore Leonard
Bücürü Ayarla
Rom Kokteyli

Emily Ruskovich
Idaho

Uğur Kökden
Unutmayı Bir Öğrenebilsem

Ömer F. Oyal
Gemide Yer Yok
Önceki Çağın Akşamüstü

Paul Signac
Eugène Delacroix'dan Yeni-İzlenimciliğe

Philippe Soupault
Görünmeyen Yönleriyle

Derviş Zaim
Ares Harikalar Diyarında
Rüyet

Ahmet Emin Yalman
Naziliğin İçyüzü

Marianna Yerasimos
Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi'nde Yemek Kültürü
İstanbullu Rum Bir Ailenin Mutfak Serüveni

Ali Teoman
Yazı, Yazgı, Yazmak

Yüksel Pazarkaya
St Louis Günleri

Walter R. Newell
Tiranlar – Gücün, Adaletsizliğin ve Terörün Tarihi

Nursel Duruel
Geyikler, Annem ve Almanya
Yazılı Kaya

Oliver Sacks
Bilinç Nehri

YAPI KREDİ YAYINLARI / YENİLERDEN SEÇMELER